

AKADEMİK DÜŞÜNCE DERGİSİ

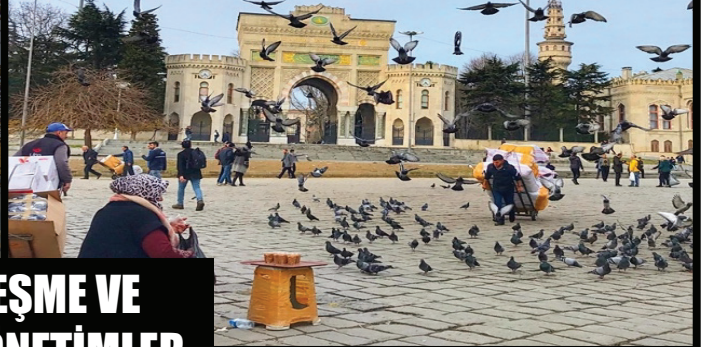
SAYI

ISSN: 2687-6124 • HAKEMLİ SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ • BAHAR 2020

**TÜRKİYE'DE BÜYÜKŞEHİR
BELEDİYELERİNİN YAPISI VE GELECEĞİ**

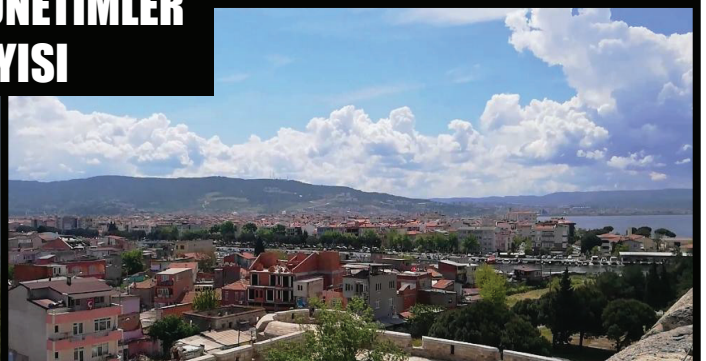
**KENT MEYDANLARININ ÖNEMİ VE
DEĞİŞEN İŞLEVİ**

**KENTLEŞME VE
YEREL YÖNETİMLER
SAYISI**

**KENT KONSEYLERİNİN YEREL SİYASETTEKİ
ROLÜ: ATAKUM KENT KONSEYİ ÖRNEĞİ**

**KENTSEL YOKSULLUK: ÇANAKKALE
ÖRNEĞİNDE FEVZİ PAŞA MAHALLESİ**

**AKADEMİK
DÜŞÜNCE
YAYINLARI**

AKADEMİK DÜŞÜNCE ENSTİTÜSÜ - BİLİMİN IŞIĞIYLA

İmtiyaz Sahibi

Metin ÖZ

(Akademik Düşünce Enstitüsü Adına)

Genel Yayın Yöneticisi

Kaan AKMAN

Editör

Mesut Can AKÇAY

Editör Kurulu

Öğr. Gör. Ozan YETKİN

Öğr. Gör. Hülya KÜÇÜK

Arş. Gör. Oğuzhan KOCA

Özdemir KARABULUT

İrem Ece AKPINAR

Aynur TEKKE

Sebile DEMİRCİ

Muhammed AKSU

Matba

Uğur Ofset ve Matbaacılık

Basım Tarihi

-

Sayının Hakem Kurulu

Doç. Dr. Ali Fuat GÖKÇE

Gaziantep Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

Doç. Dr. Bengül BOLAT

Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi
Fen Edebiyat Fakültesi

Doç. Dr. Hazal Ilgın

BAHÇEÇİ BAŞARMAK
Yozgat Bozok Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

Dr. Öğr. Üyesi Ahsen SAÇLI

Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

Dr. Öğr. Üyesi Şenay GÜNEYMEN

Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

YAYIN MERKEZİ

Adres: Kale Mah. Cephane Sk. 5/21, İlkadım/Samsun

Web Site: www.akademikdusunce.org.tr

Dergipark: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/akademikdusunce>

E-mail: iletisim@akademikdusunce.org.tr

Telefon: 0850 305 10 75 (Akademik Düşünce Enstitüsü)
0541 455 36 55 (İmtiyaz Sahibi)

SUNUŞLAR

01 İmtiyaz Sahibinin Sunuşu

02 Editörün Sunuşu

MAKALELER

04 Türkiye’de Büyükşehir Belediyelerinin Yapısı ve Geleceği
Öğr. Gör. Ozan YETKİN

17 Kent Meydanlarının Önemi ve Değişen İşlevi
Kaan AKMAN

34 Kent Konseylerinin Yerel Siyasetteki Rolü: Atakum Kent Konseyi Örneği
Metin ÖZ

46 Kentsel Yoksulluk: Çanakkale Örneğinde Fevzi Paşa Mahallesi
Gizem Buket YILDIZAK

KİTAP İNCELEMELERİ

68 Kitap İncelemesi: Demokrasi Arayışında Kent - Kürşat Bumin
Mesut Can AKÇAY

74 Kitap İncelemesi: Mahalle Yerleşimi ve Yönetimi - Hikmet Kavruk
Öğr. Gör. Hülya KÜÇÜK

İmtiyaz Sahibinin Sunuşu

4 Temmuz 2017 yılında akademikkaynak.com internet sitesini kurarak başladığımız akademik yayın hayatımız bugün itibariyle iki buçuk yılı geride bıraktı. Bu girişimde bulunurken bilimsel çalışmalara destek vermeyi, lisans ve lisansüstü öğrencilerin bilimsel çalışma yapmalarını ve yayımlamalarını teşvik etmeyi ilke edindik. Akademik yayın yapan siteler arasında belki de ilk defa kâr amacı gütmeyen bir yayın politikası benimsedik. Reklam ya da sponsor gibi bizleri hedefimizin dışına yönlendirecek hamlelerden uzak durduk. Nitekim bu politikamız bizi kısa bir süre içerisinde diğer oluşumlardan farklı bir noktaya taşıdı ve Akademik Kaynak, birinci yılında ülkemizin farklı illerinden ve Azerbaycan'dan 40 yazar ve 8 akademisyenin çalışmalarını yayımladığı bir cemiyetin yayın organına dönüştü.

Ağustos 2018 yılında hedefimizi değiştirmeden, siyaset dışı bir birliktelik oluşturan cemiyetimizle, Akademik Düşünce Enstitüsü Derneğini kurarak resmiyet kazandık. Enstitümüzün kuruluşuyla birlikte, akademik yayınlarımızın dışında yine sosyal bilimler alanında söyleşi ve panel programları düzenledik. Toplumsal konularda rapor hazırladık. Tüm bu süreci siyaset dışı, bağımsız ve tamamen bilimsel çerçevede yürüttük. Bugün akademikkaynak.com Türkiye genelinde 80 yazarı bulunan, 10 akademisyenin yayınlarını yayımladığı bir platform olarak; enstitümüz ise 62 üyesi bulunan, 10 farklı ilde temsil edilen bir sivil toplum kuruluşu olarak faaliyetlerini sürdürmektedir.

Yayın hayatına başlayan Akademik Düşünce Dergisi, yine dernek tüzüğümüzün 3. maddesinin f bendinde geçen “Derneğin görüşlerini yaymak, çalışmalarını duyurmak amacıyla dergi, bülten, broşür, kitap, tanıtım filmi, internet sayfası ve benzeri yayın çalışmalarında bulunmak” amacı uyarınca kâr amacı gütmeyen, hakemli bir dergi olarak basılı ilk akademik süreli yayını olmuştur. Her sayıyı sosyal bilimlerin farklı bir bilim dalında çıkaracağız. Dergimizin ilk sayısına, makale çağrımıza yeterli sayıda başvuru gelmemesi sebebiyle kendi makalelerimizle öncülük ettik. Devam eden sayılarda dergimiz, enstitümüzün düzenlediği makale yarışmalarında birincilik kazanan makalelerle ve makale yayın çağrısı vesilesiyle gelen çalışmalarla yayın hayatına devam edecektir. Bu bağlamda dergimizde yayımlanacak makale seçiminde etik ilkelerin dışına çıkmayacağız.

Son olarak; Akademik Düşünce Dergisi'nde emeği geçen, başta makalelerini yayımlayan yazarlarımıza, derginin yönetsel sürecini yürüten Genel Yayın Yöneticimiz Kaan Akman'a, Editörümüz Mesut Can Akçay'a ve yayın kurulumuza, hakem kurulundaki değerli hocalarımıza, dernek onursal üyelerimiz Adnan Öz'e ve Doç. Dr. Ali Fuat Gökçe hocamıza, bizlerden desteğini eksik etmeyen Prof. Dr. Ahmet Mutlu hocamıza, derneğimizin üyesi Öğr. Gör. Ozan Yetkin hocamıza, Sayın Nurten Akyıldız'a ve Uğur Ofset ve Matbaacılığa katkılarından dolayı ayrı ayrı teşekkür ediyorum.

Bilimin ışığıyla...

Metin ÖZ
Akademik Düşünce Enstitüsü
Yönetim Kurulu Başkanı

Editörün Sunuşu

2018 yılında Samsun merkezli bir sivil toplum kuruluşu olarak çalışmalarına başlayan Akademik Düşünce Enstitüsü kurulduğu günden bu yana ülkemizin muhtelif üniversitelerinde öğrenim gören lisans ve lisanüstü öğrencilerinin yanı sıra akademisyenlerinde katkıları ile birçok değerli akademik faaliyeti gerçekleştirme imkânı bulmuştur. Bu çalışmalardan biri olan sosyal bilimlerin farklı disiplinlerine yönelik özgün çalışmaları akademik bir dergi ile bilim dünyasına sunma girişimimiz Akademik Düşünce Dergisi ile vücut bulmuştur. Şubat 2020’de yayın hayatına başlamış bulunan dergimizin ilk teması *Kentleşme ve Yerel Yönetimler* olarak belirlenmiştir.

Akademik Düşünce Dergisi’nin ilk sayısı teoriden saha araştırmasına kadar geniş bir perpektifte ele alınan beş makale ve iki kitap incelemesinden oluşmaktadır. Dergimizde yer alan makale ve kitap incelemeleri şu şekildedir:

“*Türkiye’de Büyükşehir Belediyelerinin Yapısı ve Geleceği*” başlıklı makalesi ile Öğr. Gör. Ozan Yetkin, Türkiye’de 1984 yılından itibaren uygulanmaya başlayan Büyükşehir Belediye sisteminin tarihsel süreç içerisindeki dönüşümlerini incelemekte ve 6360 sayılı kanun ile getirilen yeni büyükşehir belediye sisteminin yerel yönetimler üzerindeki etkisine odaklanmaktadır. Çalışmada 6360 sayılı kanunun mevcut hali ile aksayan yönlerine ilişkin öneriler sunulmaktadır.

“*Kent Meydanlarının Önemi ve Değişen İşlevi*” adlı makalesi ile Kaan Akman, geçmişte siyasal iktidar ve halk arasındaki iletişimin sembolize edildiği kent meydanlarının; sosyal, ekonomik, siyasal ve kültürel boyutları ile günümüzde yitirilen işlevlerine odaklanmaktadır. Çalışmada, kent meydanlarının değişen kullanım amaçları ve yeni işlevleri üzerinde durulmaktadır.

“*Kent Konseylerinin Yerel Siyasetteki Rolü: Atakum Belediyesi Örneği*” başlıklı makalesi ile Metin Öz, kentlerin sürdürülebilir demokratik birimler olarak ele alındığı 1992 tarihli Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Konferansı sonrasında üst düzey taahhütler ile kabul edilen Gündem 21 adlı eylem planı ile yerel yönetimlerde oluşturulacak yeni kurumların Türkiye’deki yansımalarına odaklanmaktadır. Çalışmada Gündem 21 ile birlikte Türkiye’deki yerel yönetim birimlerinin geliştirilmesi amacı ile oluşturulan kent konseylerinin mevcut yapısı içerisindeki sorunları ve yerel demokrasiye katkıları Samsun ili Atakum ilçesi özelinde ele alınmaktadır.

“*Kentsel Yoksulluk: Çanakkale Örneğinde Fevzi Paşa Mahallesi*” başlıklı makalesi ile Gizem Buket Yıldızak, sosyal belediyeciliğin kentsel yoksulluğun giderilmesine yönelik politikalarını Çanakkale merkez ilçesinin en yoksul mahallesi olan Fevzi Paşa Mahallesi özelinde ele almaktadır. Çalışmada sosyal belediyecilik anlayışı ve politikaları üzerinde durulmakta, yoksulluğun giderilmesinde sosyal belediyeciliğin yeri analiz edilmektedir.

Akademik Düşünce Dergisi’nde makalelerin yanı sıra her sayının temasına uygun olarak kitap tanıtımı, incelemesi gibi kitabiyat çalışmalarının da yer alması planlanmıştır. Bu kapsamda dergimizde temaya uygun olarak güncel kitabiyat çalışmalarının yanı sıra aramızdan ayrılmış olan ancak sosyal bilimler disiplini içerisinde yapmış olduğu özgün çalışmalarla literatüre katkı sağlayan akademisyenlerin kitaplarına yönelik kitabiyat çalışmalarına yer

verilmiştir. Bu anlamda kentleşme alanının önemli isimlerinden Kürşat Bumin hocamızın anısına “*Demokrasi Arayışında Kent*” kitap incelemesi tarafımda, kentleşme alanındaki güncel çalışmalardan olan “*Mahalle Yerleşimi ve Yönetimi*” kitap incelemesi de Öğr. Gör. Hülya Küçük tarafından kaleme alınmıştır.

Dergimizin ilk sayısında hepimizden fazla mesai harcayan çalışma arkadaşım Sayın Kaan Akman’a, makalelerin son okumalarını yaparak yayına hazır hale gelmesine katkı sağlayan çalışma arkadaşım Sayın Özdemir Karabulut’a ve yayın kurulu üyesi arkadaşlarıma, hakem kurulumuzdaki değerli hocalarımıza, makaleleri ile dergimize katkı sağlayan yazar arkadaşlarıma şükranlarımı sunuyorum.

Gelecek sayılarda görüşmek ümidi ile iyi okumalar dilerim.

Saygı ve sevgilerimle...

Mesut Can AKÇAY
Editör

TÜRKİYE’DE BÜYÜKŞEHİR BELEDİYELERİNİN YAPISI VE GELECEĞİ

(The Structure and Future of Metropolitan Municipality in Turkey)

Ozan YETKİN¹

Makale Geliş Tarihi: 05.04.2019
Makale Kabul Tarihi: 25.03.2020

ÖZET

Türkiye’de büyükşehir belediye sistemi 1984 yılından bu yana uygulanmaktadır. İlk olarak 195 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ve daha sonra bu kanun hükmünde kararnameyi düzenleyen 3030 sayılı Kanun ile İstanbul, İzmir ve Ankara illerinde uygulanan sistem, zamanla siyasi propaganda haline getirilmiş ve büyükşehir/metropoliten kent niteliği taşımayan illere doğru genişlemiştir. Sayısal artışın yanı sıra belirli dönemlerde yapısal değişiklikler de olmuştur. Büyükşehir belediye sisteminin güncel yapısı 2012 yılında yürürlüğe giren 6360 sayılı Kanun ile düzenlenmiş halidir.

Bu çalışmada Türkiye’de büyükşehir belediyelerin tarihsel gelişimi, bu süreçte şekillenen yapısı incelenmiştir. İkinci olarak 6360 sayılı Kanun ile getirilen büyükşehir belediye sisteminin aksayan yönleri ifade edilmeye çalışılmış ve güncel gelişmeler ekseninde büyükşehir belediyelerinin geleceğine yönelik öneriler getirilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: *Büyükşehir Belediyesi, 3030 Sayılı Kanun, 5216 Sayılı Kanun, 6360 Sayılı Kanun*

ABSTRACT

Metropolitan municipality system is implemented in Turkey since 1984. Firstly, with the Law No. 195 and the Law no. 3030 which regulates the decision of this law, the system implemented in İstanbul, İzmir and Ankara was gradually turned into a political propaganda and enlarged to the cities which are not metropolitan city. In addition to the numerical increase, there have been structural changes in certain periods. The current structure of the metropolitan municipal system is regulated by the Law No. 6360, which entered into force in 2012.

In this study the historical development of metropolitan municipalities in Turkey were examined structure formed in this process. Secondly, it was tried to express the disadvantages of the metropolitan municipal system introduced by Law No. 6360 and tried to suggest suggestions for the future of the metropolitan municipalities on the axis of current developments.

Keywords: *Metropolitan Municipality, Law No. 3030, Law No. 5216, Law No. 6360*

¹ Dumlupınar Üniversitesi, Simav Meslek Yüksekokulu, Yerel Yönetimler Programı Öğretim Görevlisi, e-mail: ozan.yetkin@dpu.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0001-9070-9408>

GİRİŞ

Türkiye, özellikle II. Dünya Savaşı'nı takip eden yıllarla birlikte hızlı kentleşme sürecine girmiştir. Bu süreçte yeni kentsel alanlar ortaya çıkmış ve kentlerde yaşayan nüfus hızlı bir şekilde artmaya başlamıştır. Bazı kentler ise diğerlerinden daha farklı bir gelişim göstermiştir. Literatürde metropoliten kent, anakent gibi kavramlarla da ifade edilen büyük kent olgusuyla, bu dönemi takip eden süreç içinde karşılaşılmıştır. Özellikle 1960'lı yıllarda büyük kent yönetimi üzerine yapılan tartışmaların yoğunluk kazandığı görülmektedir. Ancak ne var ki, 1980'li yıllara kadar büyük kentlerin yönetimi üzerine somut bir adım atılamamıştır (Görmez, 1997: 13-14).

Büyük kentlerin yönetimine ilişkin yasal düzenlemeler için 1984 yılını beklemek gerekmiştir. 1984 yılına kadar il özel idaresi, belediye ve köyden ibaret olan Türk yerel yönetim sistemi, “büyükşehir belediyesi” adını alan dördüncü bir yerel yönetim birimiyle tanışmıştır. 1984 yılında ilk olarak 195 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ve sonrasında yürürlüğe giren 3030 sayılı Kanun ile büyükşehir belediye sistemi İstanbul, Ankara ve İzmir’de uygulanmaya başlamıştır. İlk olarak bir ihtiyaç sonucu hâsıl olan sistem, zaman içerisinde siyasi propaganda aracı haline getirilmiş ve büyük kent niteliği taşıyıp taşımadığı tartışmalı olan şehirlere doğru genişlemiştir. 2000’li yıllara gelindiğinde Türkiye’de 16 büyükşehir belediyesi kurulmuş bulunmaktaydı.

2000’li yıllar ile birlikte (özellikle de Adalet ve Kalkınma Partisi döneminden itibaren) Avrupa Birliği ile geliştirilen ilişkiler ve yapısal uyum anlaşmaları çerçevesinde yerel yönetim sisteminde 2004 ve 2005 yıllarında önemli yasal ve yapısal düzenlemeler yapılmıştır. Bu düzenlemelerden bir tanesi de 2004 yılında yürürlüğe giren 5216 sayılı Büyükşehir Belediye Kanunu'dur. Bu Kanun ile 3030 sayılı eski Büyükşehir Belediye Kanunu yürürlükten kaldırılmış, ayrıca büyükşehir belediyelerinin yapısında da önemli değişiklikler yapılmıştır.

Büyükşehir belediyelerinin gelişim sürecinde 2012 yılında yapılan yasal düzenlemeler ayrı bir öneme sahiptir. 14 ilde büyükşehir belediyesi kurulmasını öngören 6360 sayılı Kanun ile Türk yerel yönetim sisteminde ve özellikle de büyükşehir belediye sisteminde radikal değişiklikler yapılmıştır. Yapılan düzenlemeler gerek akademik camiada, gerek siyasi çevrelerde ve gerekse de uygulamacılar düzeyinde güncel tartışmalardan bir tanesi olarak önemini korumaktadır.

Bu çalışmada ilk olarak Türkiye’de tarihsel süreç içerisinde büyükşehir belediyelerinin gelişimi incelenecektir. Yapılan önemli yasal/yapısal düzenlemelerin değerlendirmesi yapılacaktır. Daha sonra Türkiye’de büyükşehir belediyelerini nasıl bir geleceğin beklediği sorusunun yanıtları, güncel gelişmeler takip edilerek aranacaktır. Son olarak sistemin sorunları tespit edilmeye ve bu sorunlar doğrultusunda çözüm önerilerine yer verilerek büyükşehir belediyelerinin geleceğine katkıda bulunulmaya çalışılacaktır.

1. Türkiye’de Büyükşehir Belediyelerinin Tarihsel Gelişimi

Türkiye’de büyükşehir belediyelerinin 30 yılı aşkın bir geçmişi vardır. 1984 yılında İstanbul, Ankara ve İzmir kentlerinde uygulanmaya başlayan büyükşehir belediye sistemi, zaman içinde farklı illere doğru genişleyerek ve sistemin yapısı değişerek bugüne kadar gelmiştir.

1984 yılında uygulanmaya başlayan büyükşehir belediye sistemi, uzun bir arayış sürecinin ürünü niteliğindedir. Özellikle 1950’li yıllardan itibaren belirgin hale gelen hızlı kentleşme olgusu, 1960’lı yıllardan itibaren büyük kentlerin yönetiminin tartışma konusu olması sonucunu doğurmuştur. Bazı kentlerin giderek daha da büyümesi bu tartışmaları tetikleyen unsur olarak ön plana çıkmaktadır. Bu büyüme ile birlikte şehirler düzensiz ve plansız gelişmeye başlamış ve bu soruna çözüm üretmek amacıyla büyükşehir belediye sistemi uygulanmıştır (Keleş, 2014: 316-322).

1982 Anayasası’nın 127. Maddesinde mahalli idareler düzenlenmiştir. İlgili maddenin 3. fıkrasının son cümlesinde “*Kanun, büyük yerleşim merkezleri için özel yönetim biçimleri getirebilir.*” ifadesi yer almaktadır. Anayasanın bu hükmüne dayandırılarak 1984 yılında ilk önce 195 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ve daha sonra da 3030 sayılı Kanun ile İstanbul, Ankara ve İzmir kentlerinde büyükşehir belediyesi kurulmuştur (Tortop, 1994: 176; İsbir, 1991: 235). Kanun, büyükşehir belediyelerini “*belediye sınırları içinde birden fazla ilçe bulunan şehir*” olarak tanımlamıştır (Öner, 2006: 255).

3030 sayılı Kanununun iki temel gerekçesi vardır. Bunlardan birincisi yerel kamu hizmetlerinde etkinliği ve verimliliği sağlamak, diğeri ise şehir düzeyinde katılımı ve dolayısıyla yerel demokrasiyi güçlendirmektir (Eke, 1985: 53).

3030 sayılı Kanun çerçevesinde büyükşehir belediye sistemi 2000’li yıllara kadar çeşitli yasal düzenlemeler ile (içinde metropoliten kent olup olmadıkları tartışmalı olanların da bulunduğu) 13 ilde daha uygulanmış ve 2000 yılına gelindiğinde Türkiye’de büyükşehir belediyesi kurulan il sayısı 16’ya yükselmiştir. Bu doğrultuda 1986 yılında Adana’da², 1987 yılında Bursa³, Gaziantep⁴ ve Konya’da⁵, 1988 yılında Kayseri’de⁶, 1993 yılında Antalya, Diyarbakır, Erzurum, Eskişehir, Kocaeli (İzmit), Mersin ve Samsun’da⁷, 2000 yılında ise Sakarya’da⁸ büyükşehir belediyesi kurulmuştur. 1984-2000 yılları arasında kalan dönemi büyükşehir belediyelerinin kuruluşu açısından dört dönem halinde ele almak mümkündür (Arıkboğa, 2013: 55,56).

Birinci dönem İstanbul, Ankara ve İzmir’de büyükşehir belediyelerinin kurulduğu dönemdir. Bu dönemde büyükşehir belediye sistemi, mevcut ilçeler üzerine büyükşehir belediyesinin getirilmesi suretiyle kurulmuştur. İkinci dönem Adana, Bursa, Gaziantep, Konya ve Kayseri’de büyükşehir belediyelerinin kurulduğu dönemdir. Bu dönemde büyükşehir belediyeleri, bu kentlerin merkez ilçelerinin birkaç ilçeye bölünmesi suretiyle yeni ilçelerin oluşturulması ve bu ilçeler üzerine büyükşehir belediyesinin yerleştirilmesi şeklinde kurulmuştur. Üçüncü dönem 1993 yılında Antalya, Diyarbakır, Erzurum, Eskişehir, Kocaeli (İzmit), Mersin ve Samsun illerinde büyükşehir belediyesinin kurulduğu dönemdir. Bu dönemde ise büyükşehir belediyesi kurulan illerin merkez ilçeleri bir önceki dönemde olduğu

² 3306 sayılı “Adana İlinde Seyhan ve Yüreğir Adıyla İki İlçe Kurulması Hakkında Kanun”

³ 3391 sayılı “Bursa İli Merkezinde Osmangazi, Yıldırım ve Nilüfer Adıyla Üç İlçe Kurulması Hakkında Kanun”

⁴ 3398 sayılı “Gaziantep İli Merkezinde Şehitkâmil ve Şahinbey Adıyla İki İlçe Kurulması Hakkında Kanun”

⁵ 3399 sayılı “Konya İli Merkezinde Karatay, Selçuklu ve Meram Adıyla Üç İlçe Kurulması Hakkında Kanun”

⁶ 3508 sayılı “Kayseri İl Merkezinde Melikgazi ve Kocasinan Adıyla İki İlçe Kurulması Hakkında Kanun”

⁷ 504 sayılı “Yedi İlde Büyükşehir Belediyesi Kurulması Hakkında Kanun Hükmünde Kararname”

⁸ 593 sayılı “Sakarya İlinde Büyük Şehir Belediyesi Kurulması Hakkında Kanun Hükmünde Kararname”

gibi ilçelere değil, birkaç alt kademe belediyesine bölünmüştür. Dördüncü ve son dönem ise 2000 yılında Sakarya’da büyükşehir belediyesinin kurulmasıdır. Burada büyükşehir belediyesi kurulmasının nedeni 1999 yılında meydana gelen deprem felaketidir. Sakarya’da büyükşehir belediyesi kurulurken herhangi bir bölünme yapılmamış, merkez ilçeyle birlikte ona yakın olan ilçe ve belde belediyeleri büyükşehir belediyesi bünyesine alınmıştır (Arıkboğa, 2007: 34-35).

Türkiye’de 2000’li yıllar ile birlikte siyasi iktidarda Adalet ve Kalkınma Partisi dönemi başlamıştır. AK Parti döneminde yerel yönetimler üzerinde kapsamlı bir reform süreci başlatılmıştır. Bu doğrultuda 2004 ve 2005 yıllarında belediye, büyükşehir belediyesi ve il özel idarelerini düzenleyen yeni kanunlar hazırlanmıştır. Büyükşehir belediyelerini düzenleyen 3030 sayılı Kanun 2004 yılında yürürlükten kaldırılmış, yerini 5216 sayılı Büyükşehir Belediye Kanunu almıştır.

5216 sayılı Kanun ile büyükşehir belediyelerinde yapılan en önemli değişim büyükşehir belediyesi kurulması için aranan şartlara ilişkin olanlardır. 3030 sayılı Kanun’un uygulandığı dönemde büyükşehir belediyesi kurulması için birden fazla ilçenin bulunması tek şart olarak ifade edilmiştir. Bu durum büyükşehir belediyesi kuruluşunun giderek siyasi bir propaganda aracı haline gelmesine neden olmuştur. 5216 sayılı Kanun’un getirdiği yeni kriterler bu noktada önem kazanmaktadır. Yeni kanun büyükşehir belediyeleri için sınırlarında en az üç ilçe bulunması şartını getirerek 3030 sayılı Kanun’a benzer bir uygulama getirmiştir. Ancak büyükşehir belediyesi kuruluşunu sadece bu şarta bağlamamıştır. Bunun yanı sıra; nüfus, fiziki yerleşim durumu ve ekonomik gelişmişlik gibi kriterler de getirmiştir. Buna göre, bir ilde büyükşehir belediyesi kurulması için, o ilin belediye sınırları içinde ve belediye sınırlarına 10.000 m mesafede bulunan yerleşim yerlerinde en az 750.000 nüfusun bulunması şartı getirilmiştir. Bunun yanı sıra illerin fiziki yerleşim durumlarına ve ekonomik gelişmişlik düzeylerine de dikkat edileceği belirtilmiştir. Bu yönleriyle 5216 sayılı Kanun’un, büyükşehir belediyesi kuruluşu konusunda 3030 sayılı Kanun’a göre metropoliten kent olgusuna daha uygun kriterler getirdiği söylenebilir.

5216 sayılı Kanun ile getirilen bir diğer düzenleme büyükşehir belediyelerinin hizmet sınırlarına ilişkindir. İstanbul ve Kocaeli illerinde büyükşehir belediyesinin sınırları il mülki sınırı olarak belirlenmiştir. Diğer büyükşehir belediyelerinde ise nüfusa bağlı olarak 20, 30 ve 50 km’lik yarıçaplar⁸ büyükşehir belediye hizmet sınırı olarak belirlenmiştir (Tablo 1). Ayrıca bu Kanun ile büyükşehir belediye sınırları içindeki belde belediyelerinin tüzel kişiliğine son verilmiştir (Arıkboğa, 2013: 58-59).

⁸ Nüfusu 1.000.000’a kadar olan büyükşehir belediyelerinde 20 km, 1.000.000-2.000.000 arasında olan büyükşehir belediyelerinde 30 km, 2.000.000 ve üzerinde olan büyükşehir belediyelerinde 50 km’dir.

Tablo 1: 5216 Sayılı Büyükşehir Belediye Kanunu’nun Getirdiği Düzenlemeye Göre Büyükşehir Belediyelerinin Nüfusları ve Belediye Hizmet Sınırları

İL	Büyükşehir Belediye Nüfusu ⁹	Hizmet Sınırı			
		20 km	30 km	50 km	Mülki Sınır
İstanbul	8.803.468				X
Ankara	3.203.362			X	
İzmir	2.232.265			X	
Adana	1.130.710		X		
Bursa	1.194.687		X		
Gaziantep	853.513	X			
Konya	742.690	X			
Kayseri	536.392	X			
Antalya	603.190	X			
Kocaeli	195.699				X
Mersin	537.842	X			
Diyarbakır	545.983	X			
Samsun	363.180	X			
Eskişehir	482.793	X			
Erzurum	361.235	X			
Sakarya	303.989	X			

5216 sayılı Kanun, günümüzde hala yürürlüktedir. Ancak Kanun yürürlüğe girdikten sonra 2008 ve 2012 yıllarında birtakım değişikliklere uğramıştır. Özellikle 2012 yılında 6360 sayılı Kanun ile yapılan düzenlemelerin 5216 sayılı Kanun üzerinde yapılan en radikal değişiklikler olduğu yaygın olarak kabul edilmektedir (Yetkin, 2019: 159).

22.03.2008 tarih ve 26824 sayılı Resmi Gazete' de yayımlanarak yürürlüğe giren 5747 sayılı “Büyükşehir Belediyesi Sınırları İçerisinde İlçe Kurulması ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun” ile 5216 sayılı Kanun'da birtakım düzenlemeler yapılmıştır. Bu düzenlemeler ile büyük ilçelerin bölünmesi, küçük beldelerin birleştirilmesi suretiyle yeni ilçeler kurulmuştur. Aynı zamanda ilk kademe belediyeleri de bu alanlarda kaldırılmıştır (Keleş, 2014: 336). Üst kademe büyükşehir belediyesinin, alt kademe ilçe belediyesinin olduğu, günümüzdeki büyükşehir belediye sistemi bu kanunla uygulanmaya başlanmıştır (Arıkboğa, 2013: 61).

Türkiye’de 2012 yılı hem genel olarak yerel yönetim sistemi için hem de özel olarak büyükşehir belediye sistemi için önemli bir kilometre taşıdır. 2012 yılının son döneminde yoğun ve hararetli tartışmalarla birlikte yürürlüğe giren 6360 sayılı “On Dört İilde Büyükşehir ve Yirmi Yedi İlçe Kurulması ile Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun” ile özelde büyükşehir belediye sisteminde radikal değişiklikler yapılmış olmakla birlikte, büyükşehir belediye sınırları içinde köy, belde belediyeleri ve il özel idarelerinin tüzel kişiliklerine son verilmiş, dolayısıyla tüm yerel yönetim sisteminde önemli bir değişim yaşanmıştır.

⁹ Nüfusa ilişkin bilgilerde TÜİK 2000 Genel Nüfus Sayımı verilerinden yararlanılmıştır.

6360 sayılı Kanun ile yapılan değişiklikler genel hatlarıyla şu şekilde sıralanabilir:

- 6360 sayılı Kanun ile ilk önce Aydın, Balıkesir, Denizli, Hatay, Malatya, Manisa, Kahramanmaraş, Mardin, Muğla, Tekirdağ, Trabzon, Şanlıurfa ve Van illerinde büyükşehir belediyesi kurulmuş, daha sonra bu illere 2013 yılında 6447 sayılı Kanun ile Ordu ili de eklenmiştir. Böylece Türkiye’de büyükşehir belediyesi kurulan il sayısı 30’a yükseltilmiştir (6360 Sayılı Kanun, 2012, Madde 1/1).
- 5216 sayılı Kanun ilk yürürlüğe girdiğinde büyükşehir belediyesi kurulması için ilin belediye sınırları ve bu sınırlara 10.000 m mesafede bulunan yerleşim yerlerinin toplam nüfusunun en az 750.000 olması şartını getirmişti. Bunun yanı sıra illerin fiziki yerleşim durumlarının ve ekonomik gelişmişlik düzeylerinin de dikkate alınacağı belirtilmişti. 6360 sayılı Kanun ile 750.000 nüfus şartı belediye sınırları yerine il mülki sınırının tamamında aranır hale gelmiştir. Ayrıca illerin fiziki yerleşim durumlarının ve ekonomik gelişmişlik düzeylerinin dikkate alınacağına dair hüküm de yürürlükten kaldırılmıştır (6360 Sayılı Kanun, 2012, Madde 5).
- Kanun ile yerel yönetimlerin genel bütçe vergi gelirlerinden aldıkları paylarda da önemli değişiklikler yapılmıştır. Buna göre; büyükşehir ilçe belediyelerinin payı %2,50’den %4,50’ye yükseltilmiştir. İl özel idarelerinin ve büyükşehir dışındaki ilçe belediyelerinin payı ise sırasıyla %1,15’ten %0,50’ye ve %2,85’ten %1,50’ye düşürülmüştür. Bunu yanı sıra büyükşehir belediyelerinin sınırları içinde yapılan genel bütçe vergi gelirleri tahsilatı üzerinden aldığı %5 oranındaki pay da %6’ya yükseltilmiştir (6360 Sayılı Kanun, 2012, Madde 25).
- Büyükşehir belediyesi kurulan 30 ilin sınırları içerisinde kalan il özel idaresi, belde belediyesi ve köylerin tüzel kişiliği kaldırılmıştır (6360 Sayılı Kanun, 2012, Madde 1/3, Madde 1/5). Ayrıca bu 30 il dışında kalan 51 ilde nüfusu 2.000’in altında olan belde belediyelerinin tüzel kişiliği de kaldırılmıştır (6360 Sayılı Kanun, 2012, Geçici Madde 2/1). 6360 sayılı Kanun’un genel gerekçesinde daha önce İstanbul ve Kocaeli’nde uygulanan ve sonuçlarının olumlu olduğu ifade edilen mülki sınırdaki büyükşehir belediyesi sistemi diğer 28 ilde de uygulanmaya başlamıştır (6360 Sayılı Kanun, 2012, Madde 1/1, Madde 1/2). Ancak İstanbul ve Kocaeli illerindeki sonuçların, gerek nüfus açısından gerek coğrafi açıdan ve gerekse de ekonomik gelişmişlik açısından bu iki ile de benzemeyen illerde mülki sınırdaki büyükşehir belediyesi uygulamasına dayanak oluşturulması yeni sistemin en çok eleştirilen yönlerinden birisi olmuştur (Apan, 2016: 14). Tablo 2’de büyükşehir belediyesi kurulan 30 ilin büyükşehir belediyesi olduğu yıl, nüfus, yüzölçümü ve nüfus yoğunluğuna yönelik bilgiler verilmiştir. Bu veriler oldukça önemlidir. Çünkü literatürde büyükşehirler ya da metropoliten kentlerin ayırt edici özelliklerinin başında nüfus ve nüfus yoğunluğu gelmektedir. Tablo 1’e bakıldığında nüfus yoğunluğunun oldukça düşük olduğu kentler bulunmaktadır. Ayrıca nüfus yoğunluğunun en yüksek olduğu il ile en düşük olduğu il arasında da ciddi bir fark bulunmaktadır. Kilometrekare başında 2919 kişi ile nüfus yoğunluğunu en yüksek olduğu İstanbul ile nüfus yoğunluğu 30 olan Erzurum’un aynı kanunla büyükşehir belediyesi olarak düzenlenmesi ve yönetilmesi önemli eleştiri noktalarından birisini oluşturmaktadır.

- Büyükşehir belediyesi kurulan 30 ilde “merkezi idarenin taşrada yürüttüğü işlerle ilgili olarak hizmetlerin etkinliğini ve verimliliğini arttırmak, kaynakların yerinde kullanımını sağlamak, hizmetteki aksamalara engel olmak, denetim alanındaki boşluğu doldurmak, rehberlik etmek, ayrıca afet ve acil yardım hizmetlerini yürütmek üzere” Yatırım İzleme ve Koordinasyon Merkezi kurulmuştur (6360 Sayılı Kanun Genel Gerekeçe, 9). Kamu tüzel kişiliğine sahip olan ve başında merkezi yönetimin taşradaki temsilcisi olan valinin bulunduğu bu kurum yerelde merkezileşmeye yönelik atılan bir adım olarak değerlendirilmiştir (Güler, 2012: 3; Günal vd., 2014: 63).

Tablo 2: Türkiye’de Büyükşehir Belediyelerinin Kuruluş, Nüfus, Yüzölçümü ve Nüfus Yoğunluğu Bilgileri

İL	BÜYÜKŞEHİR OLDUĞU		NÜFUS ¹⁰	YÜZÖLÇÜMÜ (km ²) ¹¹	NÜFUS YOĞUNLUĞU
	YIL	YASA/ KHK			
İstanbul	1984	3030	15.519.267	5.315	2919
Ankara	1984	3030	5.639.076	25.402	221
İzmir	1984	3030	4.367.251	12.016	363
Adana	1986	3306	2.237.940	14.046	159
Bursa	1987	3391	3.056.120	10.886	280
Gaziantep	1987	3398	2.069.364	6.845	302
Konya	1987	3399	2.232.374	40.814	54
Kayseri	1988	3508	1.407.409	16.970	82
Antalya	1993	504	2.511.700	20.791	120
Kocaeli	1993	504	1.953.035	3.625	538
Mersin	1993	504	1.840.425	15.512	118
Diyarbakır	1993	504	1.756.353	15.204	115
Samsun	1993	504	1.348.542	9.364	144
Eskişehir	1993	504	887.475	13.902	63
Erzurum	1993	504	762.062	25.331	30
Sakarya	2000	593	1.029.650	4.880	210
Aydın	2012	6360	1.110.972	7.904	140
Balıkesir	2012	6360	1.228.620	14.473	84
Denizli	2012	6360	1.037.208	11.804	87
Hatay	2012	6360	1.628.894	5.831	279
Kahramanmaraş	2012	6360	1.154.102	14.520	79
Malatya	2012	6360	800.165	12.103	66
Manisa	2012	6360	1.440.611	13.229	108
Mardin	2012	6360	838.778	8.806	95

¹⁰ TÜİK, 2019 Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi verilerinden yararlanılarak hazırlanmıştır.

¹¹ TÜİK, 2002, Bölgesel İstatistikler verilerinden yararlanılarak hazırlanmıştır.

Muğla	2012	6360	983.142	12.949	75
Şanlıurfa	2012	360	2.073.614	19.336	107
Tekirdağ	2012	6360	1.055.412	6.342	166
Trabzon	2012	6360	808.974	4.664	173
Van	2012	6360	1.136.757	19.414	58
Ordu	2013	6447	754.198	5.952	126

Türkiye’de büyükşehir belediye sistemi, 2012 yılında 6360 sayılı Kanun ile son halini almıştır. Günümüzde bu Kanun ile getirilen sistem uygulanmaktadır. Ancak güncel gelişmeler, büyükşehir belediye sayısının artacağı izlenimini yaratmaktadır. Büyükşehir belediyelerinin sayısı artırılırken sistemin sorunlarının yeterince tartışılması ve buna yönelik adımların atılması önemlidir. Çalışmanın bir sonraki bölümünde Türkiye’de büyükşehir belediyelerinin geleceği tartışılacak, sistemin sorunları tespit edilmeye ve öneriler getirilmeye çalışılacaktır.

2. Büyükşehir Belediyelerinde Güncel Gelişmeler ve Büyükşehir Belediyelerinin Geleceği

Türkiye’de büyükşehir belediye sistemi yeni gelişmelere gebe dir. Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan 2016 yılında yaptığı bir konuşmada, büyükşehir belediyesi sayısının 50-60 civarına çıkabileceğini ifade etmişti.¹³ Bu da büyükşehir belediyesi kurulmasının şartı olan nüfus sınırının daha da aşağılara çekileceği anlamına gelmektedir. Cumhurbaşkanı’nın söylemleri doğrultusunda büyükşehir belediyesi kuruluşundaki nüfus sınırının 400.000 dolaylarına çekileceği düşünülmektedir. Tablo 3’te, büyükşehir belediyesi kurulacağı düşünülen iller nüfuslarına göre sıralanmışlardır.

Tablo 3: Büyükşehir Belediyesi Kurulması Muhtemel İller ve Nüfus Bilgileri

İL	NÜFUS
Afyonkarahisar	729.483
Sivas	638.956
Adıyaman	626.465
Tokat	612.747
Batman	608.659
Zonguldak	596.053
Elazığ	591.098
Kütahya	579.257
Çanakkale	542.157
Osmaniye	538.759
Ağrı	536.199
Çorum	530.864
Şırnak	529.615
Giresun	448.400

¹³ <http://www.memurlar.net/haber/644507/>

Isparta	444.914
Yozgat	421.200
Aksaray	416.367
Edirne	413.903
Muş	408.809

Kaynak: TÜİK, 2019 yılı nüfus verilerinden yararlanılmıştır, Erişim Tarihi: 07.02.2020

Büyükşehir belediye sisteminin yakın gelecekte farklı illere doğru genişleyeceği beklentisi, sistemin sorunlu yönlerinin yeniden gözden geçirilmesini önemli hale getirmektedir. Sistemin aksayan yönlerini düzeltmeden farklı illerde uygulamak sorunların daha da artmasına neden olabilir.

Mevcut büyükşehir belediye sisteminin sorunları şu şekilde ifade edilebilir:

- Büyükşehir belediyesi sınırlarının il mülki sınırları, büyükşehir ilçe belediyesi sınırlarının ilçe mülki sınırları yapılmasıyla bu yerel yönetim birimlerin hizmet ürettiği coğrafi alan genişlemiş, bu durum belediyelerin hizmet yükünü artırmıştır. Ancak birçok belediye bu coğrafi alanda hizmet üretecek kapasiteden yoksundur. Bu durum yerel kamu hizmetlerinin etkin ve verimli bir şekilde sunulmasını zorlaştırmaktadır. Ayrıca il mülki sınırının kamu hizmeti sunmak için optimum ölçek olup olmadığı, illerin sınırları oluşturulurken gerçekten bu amacın mı güdüldüğü tartışmalı konular bir tanesidir (Polatoğlu, 2015: 62).
- Büyükşehir belediyesi ve ilçe belediyeleri aynı coğrafi alanda hizmet üreten siyasi kurumlardır. Yani bir ilçe sınırları içinde hem büyükşehir belediyesi hem de büyükşehir ilçe belediyesi hizmet üretmektedir. Özellikle iki belediyenin farklı siyasi partilerden olduğu durumlarda siyasi çekişmeler artmaktadır. Bu durum hizmetlerin etkin ve verimli bir şekilde sunulmasını engelleyebilmektedir. Bazen siyasi çekişmeler bu belediyelerin aynı siyasi partiden olduğu durumlarda da görülmektedir.
- Büyükşehir belediyeleri, il mülki sınırları içerisinde birçok önemli kamu hizmetini yürütmektedir. Vatandaşlar bu hizmetleri daha önce kendilerine daha yakın konumda bulunan bir belediyeden alırken, yeni sistemle beraber daha uzakta yer alan bir belediyeden almaktadır. Bir diğer ifadeyle, bazı kamu hizmetleri daha önce vatandaşlara daha yakın bir yerel yönetim birimi tarafından sunulurken, yeni sistemde daha uzakta yer alan bir belediye tarafından sunulmaktadır. Bu durum hizmet maliyetlerinde artış meydana getirebilmektedir (Yetkin, 2017: 54). Bu da önemli bir sorun alanıdır.
- Gerek büyükşehir belediyeleri gerekse ilçe belediyeleri geniş coğrafi alanlarda hizmet üretmektedirler. Bazı maliyeti yüksek hizmetleri bu kadar geniş bir coğrafi alanda vatandaşlara eşit bir şekilde sunabilmek belediyeler açısından hem zor hem de oldukça maliyetli bir iştir. Dolayısıyla belediyeler uzak yerleşim birimlerine kamu hizmetlerini etkin ve verimli bir şekilde sunma noktasında zorluk yaşamaktadırlar. Belediyeye yakın mesafede olan mahalleler birçok hizmetten kolaylıkla yararlanırken, uzak mesafede bulunan mahalleler temel hizmetleri alırken bile zorlanabilmektedirler. Bir diğer husus ise belediyeler kamu hizmetlerini vatandaşlara sunarken doğal olarak bir sonraki yerel seçimlerde yeniden seçilmek amacını da gütmektedirler. Hal böyle

olunca belediyeye uzak mesafede olan ve hizmet götürmenin maliyetinin yüksek olduğu yerleşim yerlerine belediyeler tarafından hizmet götürülürken aksaklıklar ortaya çıkabilir. Belediye için merkezde yer alan ve 10.000 seçmeni olan bir mahalleye götürülecek hizmetler, merkeze uzak ve 200 seçmeni olan bir mahalleye götürülecek hizmetlerden daha cazip hale gelebilir. Merkezde yer alan mahalleye hizmet götürmek belediye açısından hem daha düşük maliyetlidir hem de karşılığında bir sonraki seçimde getireceği oy sayısı daha fazladır. Bu husus da önemli sorun alanlarından bir tanesidir (Güleç, 2016: 52). 6360 sayılı Kanun'un yürürlüğe girdiği tarihten itibaren 10 yıl süre ile belediye sınırlarına yeni dâhil olan yerleşim yerlerinin altyapı hizmetleri için ayırıp kullanmasının zorunlu tutulması kanun koyucunun da bu sorunları öngördüğü izlenimini yaratmaktadır.

- Mevcut büyükşehir belediye sisteminin en önemli sorun alanlarından bir tanesi de büyükşehir belediyesi ve ilçe belediyeleri arasında yetki ve görev paylaşımı konusunda ortaya çıkan kargaşadır. Bazı hizmetler açısından iki yerel yönetim birimi arasında yetki ve görevleri paylaşma noktasında sorunlar çıkmaktadır. Bazı hizmetlerde hem büyükşehir belediyesinin hem de ilçe belediyelerinin yetkilerinin olması hem yönetimler arası ilişkilerde hem de vatandaş nezdinde karışıklıklara yol açabilmektedir.
- Büyükşehir belediye sisteminin sorunlu alanlarından bir tanesi de büyükşehir belediye meclisinin temsil açısından problemlidir. Büyükşehir belediye meclisi üyeleri doğrudan halk tarafından seçilmemektedir. Vatandaşlar ilçe belediye meclisi için oy kullanmaktadır. Daha sonra ilçe belediye meclisi üyelerinin beşte biri büyükşehir belediye meclisi üyesi olmaktadır. Ayrıca ilçe belediye başkanları da büyükşehir belediye meclisinin doğal üyesidir. Ancak büyükşehir belediye meclisi üyeleri belirlenirken temsil açısından ciddi sorunlar ortaya çıkmaktadır. Her belediye nüfusu oranında temsil edilememektedir. Bir ilçede her 100 vatandaş için bir meclis üyesi olabilirken, bir ilçede her 10.000 vatandaş için bir meclis üyesi olabilmektedir. Bu da temsil açısından ciddi sorunlar ortaya çıkarmaktadır (Arıkboğa, 2007).⁹

SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu çalışmada, 1984 yılından günümüze Türkiye’de büyükşehir belediyelerinin tarihsel gelişimi incelenmiştir. Bu süreçte yapılan önemli yasal düzenlemelere yer verilmiş, bu düzenlemelerin bir değerlendirmesi yapılmaya çalışılmıştır. Büyükşehir belediyesi kuruluşunda zaman zaman gerçek ihtiyaçların ötesinde siyasi kaygıların ön plana çıktığı düzenlemelerin var olduğu tespit edilmiştir.

Türkiye’de büyükşehir belediyelerini yakın gelecekte yeni düzenlemeler beklemektedir. İlk olarak sayısal anlamda bir artış beklenmektedir. Bu artış beraberinde bazı değişiklikleri getirecektir. İlk olarak büyükşehir belediyesi kurulmasındaki nüfus sınırı düşürülecektir. Çalışma kapsamında nüfus kriterinin 400.000 olarak belirleneceği düşünülmektedir. Nüfus kriterinde yapılacak değişikliğin yanı sıra, mevcut büyükşehir belediye sisteminin sorunlu

⁹ Büyükşehir belediye meclislerindeki temsil adaletsizliğini Muğla Büyükşehir Belediye Meclisi özelinde inceleyen analiz için bakınız. (Yetkin, 2017: 59)

yönlerine ilişkin yeni düzenlemelerin yapılması da oldukça önemlidir. Bu çalışmada da mevcut sistemin sorunları tespit edilmeye ve bu sorunlara ilişkin çözüm önerileri getirilmeye çalışılmıştır. Bir önceki başlıkta ifade edilen büyükşehir belediye sisteminin sorunlarına ilişkin şu çözüm önerileri geliştirilebilir:

- Bütün büyükşehir belediyeleri ve ilçe belediyeleri, mülki sınırdaki hizmet üretecek yeterli kapasiteye sahip değildir. Örneğin; İstanbul ve Kocaeli gibi bütünleşik kentsel alanlara sahip illerde mülki sınırdaki büyükşehir belediyesi uygulaması, Konya gibi çok geniş bir coğrafi alanda birbirinden kopuk kentsel alanların bulunduğu bir ilde uygulanması kadar sorun oluşturmayabilir. Ancak birçok büyükşehir belediyesi için mülki sınırdaki hizmet üretmek oldukça zordur. Burada her ilin kendi dinamikleri ve özellikleri ile değerlendirilmesi önemlidir. Bu kapsamda yapılacak bilimsel çalışmalarla mülki sınırdaki büyükşehir belediyesi uygulamasının hangi iller için uygun olduğu tespit edilebilir. Bunun sonucunda mülki sınırdaki hizmet üretme kapasitesinden yoksun olan belediyelerin kapasitesi artırılarak bu alanda etkin ve verimli bir şekilde hizmet üretmeleri sağlanabileceği gibi, bunların hizmet sınırları mülki sınır yerine belediye sınırı olarak yeniden düzenlenebilir.
- Büyükşehir belediyeleri ile ilçe belediyeleri arasında siyasi çekişmelerin önüne geçilmesi de önemli bir konudur. Burada yapılması gereken iki yönetim kademesi arasında yetki ve görev paylaşımının net bir şekilde yapılmasıdır. Bunun yanı sıra hizmette yerellik ilkesi kapsamında ilçe belediyelerinin kapasite olarak yerine getirebilecekleri her kamu hizmeti kendilerine bırakılmalıdır. Büyükşehir belediyeleri ile ilçe belediyeleri arasında siyasi çekişmelerin önüne geçecek adımlar atılması gerekmektedir. Belediyelerin aynı partiden olduğu durumlarda da bu çekişmelerin yaşanması nedeniyle, seçim sistemlerinde yapılacak değişikliklerin bu sorunun çözümüne katkı sağlayacağı düşünülmemektedir.
- Daha önce belde belediyesi, ilçe belediyesi gibi vatandaşlara nispeten daha yakın olan yerel yönetim birimlerinin sundukları kamu hizmetlerinin bazıları yeni büyükşehir belediye sistemi ile birlikte vatandaşlara daha uzak bir yönetim birimi olan büyükşehir belediyeleri tarafından yerine getirilir olmuştur. Hizmetlerin daha uzakta yer alan bir yönetim birimi tarafından yapılması da hizmet maliyetlerini arttırmış, bu da vatandaşları ekonomik açıdan olumsuz etkilemiştir. Bir önceki madde ile paralel olarak yürütme kapasitesine sahip oldukları tüm hizmetleri vatandaşlara daha yakın olan ilçe belediyelerinin yürütmesi hizmet maliyetlerini azaltabilecektir. Bir kamu hizmetinin mülki sınırlar içerisinde tek bir yönetim kademesi tarafından yerine getirilmesi hizmet sunumunda etkinlik ve verimlilik sağlıyorsa, ancak o zaman büyükşehir belediyesinin hizmeti yüklenmesi daha etkin ve verimli işleyen bir büyükşehir belediye sisteminin oluşturulmasını sağlayabilecektir.
- Yeni büyükşehir sisteminin en sorunlu yönlerinden bir tanesi de uzak mahallere hizmet götürmekte gerek büyükşehir belediyelerinin gerekse ilçe belediyelerinin zaman zaman isteksiz olabileceği tehlikesidir. Bir siyasi kurum olan belediyeler hizmetleri vatandaşlara sunarken doğal olarak bir sonraki seçimleri de düşünmektedirler. Dolayısıyla oy potansiyelinin çok düşük olduğu ve belediyeye oldukça uzak mesafede bulunan mahallelere hizmet götürmek hem çok maliyetli hem de getirisi düşük

hamleler olacaktır. Belediyeler de bu nedenle hizmetleri bu mahallelere götürürken isteksiz davranabilecektir. Bu durum öngörülmüş olacak ki, 6360 sayılı Kanun ile bu belediyelerin sınırlarına yeni dâhil olan yerleşim yerlerin altyapı hizmetlerine 10 yıl süreyle belediye bütçesinin %10’unun ayrılacağı zorunlu tutulmuştur. Ancak 10 yıllık sürenin bitimiyle birlikte bu yerleşim yerlerini kamu hizmetlerinin sunumu noktasında nelerin beklediği belirsizdir. Dolayısıyla Kanun’a getirilen bu düzenlemenin 10 yıl gibi süre sınırlamaları olmaksızın belediyelere zorunlu tutulması gerekmektedir.

- Büyükşehir belediyesi ile ilçe belediyeleri arasında bazı konularda yetki ve görev açısından kargaşa ortaya çıkmaktadır. Bazı hizmetlerde büyükşehir belediyesinin mi yoksa ilçe belediyesinin mi yetkili olduğu konusunda belirsizlikler mevcuttur. Kanunda ve uygulamada ortaya çıkan bu yetki kargaşasının çözülmesi gerekmektedir. Bu sorunlar daha çok yol hizmetleri, zabıta hizmetleri ve mezarlık hizmetleri gibi hizmet alanlarında ortaya çıkmaktadır.
- Büyükşehir belediye meclisinin temsil açısından sorunlu yapısı da çözüm beklemektedir. Kanunda büyükşehir belediye meclisi oluşturulmasına ilişkin hükümler ve belediye meclisi üye sayılarının belirlenme kriterleri temsilde adaletsizliği ortaya çıkarmaktadır. Tüm ilçelerin büyükşehir belediye meclisinde nüfusu oranında temsil edildiği bir formülün geliştirilmesi gerekmektedir. Kanunda belirli nüfus aralıkları için üye sayıları belirtilmiştir. Bunun yerine her bir meclis üyesinin temsil ettiği vatandaş sayısı sabitlenebilir. Örneğin; her 1000 vatandaş için belediye meclisinde bir meclis üyesi bulunur şeklinde bir yöntem benimsenebilir. Böylelikle belediye meclisi ve büyükşehir belediye meclislerinin oluşumunda temsil adaletsizliğinin önüne geçilebilir.
- Büyükşehir belediye sistemi uygulanırken, her kentin birbirinden farklı özelliklere sahip, adeta canlı birer organizma oldukları unutulmamalıdır. Bu nedenle kentsel yönetim sistemlerinde yapılacak olan düzenlemelerde her kentin kendine has özellikleri göz önünde bulundurulmalıdır. Örneğin; 15 milyonu aşan, ekonomik açıdan gelişmiş bir dünya şehri ile nüfusu milyonlara bile varamamış, ekonomik açıdan çok gelişmemiş, nüfus yoğunluğu düşük ve sürekli olarak dışa göç veren bir şehri aynı kanunla ve aynı kentsel yönetim yapısıyla yönetmek ve her ikisinden de aynı sonuçları beklemek gerçekçi bir yaklaşım değildir.

KAYNAKÇA

- Apan, A. (2016). Bütün Şehir Modeli ve Taşra Yönetimine Etkileri, *Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi*, 25(1), s. 1-24.
- Arıkboğa, E. (2007). Büyükşehirlerde Kararları Kim Alıyor? Büyükşehir Belediye Meclislerinde Temsil Sorunu ve Çözüm Önerileri, *Çağdaş Yerel Yönetimler*, 16(1), s. 31-54.
- Arıkboğa, E. (2013). Geçmişten Geleceğe Büyükşehir Belediye Modeli, *Yerel Politikalar Dergisi*, 1 (3), s. 48-95.
- Eke, A. (1985). Anakent Yönetimi ve Yönetimler arası İlişkiler: Batı Deneyimi ve Türkiye, *Amme İdaresi Dergisi*, 18 (4), Aralık, s. 41-62.
- Görmez, K. (1997). *Yerel Demokrasi ve Türkiye*, Ankara: Vadi Yayınları.
- Güleç, H. B. (2016). 6360 Sayılı Kanun'un Büyükşehir Belediyelerine Tarımsal ve Kırsal Hizmetler Konusunda Verdiği Görevler: Büyükşehir Belediyeleri Tarımsal ve Kırsal Hizmetlere Hazır Mı? Eskişehir BŞB Örneği, *10. Kamu Yönetimi Sempozyumu (KAYSEM) Bildiriler Kitabı*, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir, s. 27-55
- Güler, B. A. (2012). *Hükümetin 8 Ekim 2012 Günlü Büyükşehir Yasa Tasarısı Üzerine*, YAYED Araştırma Raporu, www.yayed.org.tr (Erişim Tarihi: 02.07.2017).
- Günel, A.; Atvur, S. ve Dernek, K. O. (2014). 6360 Sayılı Yasanın Yerelleşme Bağlamında Değerlendirilmesi, *Süleyman Demirel Üniversitesi İİBF Dergisi*, 19(3), s. 55-70
- İsbir, E. G. (1991). *Şehirleşme ve Meseleleri*, Genişletilmiş 2. Baskı, Ankara: Gazi Büro Yayınları,
- Keleş, R. (2014). *Yerinden Yönetim ve Siyaset*, İstanbul: Cem Yayınevi.
- Öner, Ş. (2006). *Yeni Mevzuat Çerçevesinde Türkiye’de Belediye Yönetimi*, Ankara: Nobel Yayınları,
- Polatoğlu, A. (2015). Büyükşehir Belediye Modeli ve Türkiye’de Uygulanması Üzerine Düşünceler, *Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(1), Nisan, s. 43-63
- Tortop, N. (1994). *Mahalli İdareler*, Ankara: Yargı Kitap ve Yayınevi.
- Yetkin, O. (2017). *6360 Sayılı Yasa İle Büyükşehir Olan Muğla İlinde Yerel Kamu Hizmetlerinin Dönüşümünün Marmaris İlçesi Özelinde İncelenmesi*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kütahya.
- Yetkin, O. (2019). Yerel Kamu Hizmetleri Bağlamında 6360 Sayılı Yasanın Değerlendirilmesi: Marmaris Belediyesi Örneği. *Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi*, 2(1), s. 158-191
- 195 Sayılı Büyük Şehir Belediyelerinin Yönetimi Hakkında Kanun Hükmünde Kararname, (1984). T.C. Resmi Gazete, Sayı: 18350, Tarih: 23.03.1984.
- 3030 Sayılı Büyük Şehir Belediyelerinin Yönetimi Hakkında Kanun Hükmünde Kararnamenin Değiştirilerek Kabulü Hakkında Kanun, (1984). T.C. Resmi Gazete, Sayı: 18453, Tarih: 09.07.1984.
- 5216 Sayılı Büyükşehir Belediye Kanunu, (2004). T.C. Resmi Gazete, Sayı:25531, Tarih: 23.07.2004.
- 5747 Sayılı Büyükşehir Belediyesi Sınırları İçerisinde İlçe Kurulması ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun, T.C. Resmi Gazete, Sayı: 26824, Tarih: 22.03.2008.
- 6360 Sayılı On Dört İlde Büyükşehir Belediyesi ve Yirmi Yedi İlçe Kurulması İle Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnemelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun, (2012), T.C. Resmi Gazete, Sayı: 28489, Tarih: 06.12.2012.

Çevrimiçi Bağlantı:

Memurlar.net, “Büyükşehir Sayısı 30’dan 51’e Çıkacak”, Çevrimiçi Bağlantı: <http://www.memurlar.net/haber/644507/>, Erişim Tarihi: 25.07.2017.

KENT MEYDANLARININ ÖNEMİ VE DEĞİŞEN İŞLEVI

(Importance of City Squares and Their Changing Function)

Kaan AKMAN¹

Makale Geliş Tarihi:04.04.2019

Makale Kabul Tarihi:26.03.2020

“Şehrin sembolik bir boyutu vardır. Anıtlar, meydanlar, boşluklar, geniş caddeler evreni, dünyayı, toplumu ya da basitçe devleti simgeler.” (Lefebvre, 2016: 82).

ÖZET

Kentsel yaşamda bireyler tarafından en yaygın kullanılan alanlardan biri kent meydanlarıdır. Meydanlar, tarih boyunca gerek kentsel siyaset gerekse ulusal siyaset açısından oldukça önemli mekânlar olmuştur. Kentte yaşayan bireylerin ortak kullanım alanı olmasının yanında meydanların sosyal, siyasal ve ekonomik işlevleri de bulunmaktadır. Siyasi iktidarın topluma, toplumun da siyasi iktidara mesajını ilettiği iletişim alanı olan meydanlar, politik bir yapıya sahiptir.

Meydanların siyaset ile olan ilişkisi başta Avrupa ülkeleri olmak üzere birçok ülkede geçmişte oldukça güçlü iken, bugün kent meydanlarının siyasal işlevi geri planda kalmış durumdadır. Kent meydanları, alışveriş merkezleri arasında kalan ve böylece siyasal işlevlerinden uzaklaşan mekânlar haline gelmektedir.

Makalenin temel araştırma sorusu, kent meydanlarının kentlerin yapısında önemli değişimlere neden olan gelişmelerden nasıl etkilendiğinin incelenmesidir. Bu kapsamda öncelikle kent meydanlarının kentlerdeki konumlanması ve işlevleri ele alınacak; meydanların tarihsel süreç içerisinde üstlendiği roller tartışılacaktır. Sonrasında kent meydanlarının işlevlerinin neo-liberal politikaların şekillendirdiği kentlerde nasıl değiştiği açıklanacaktır.

Anahtar Kelimeler: *Kent, Kamusal Alan, Mekân, Meydan, Siyaset*

ABSTRACT

One of the most widely used areas by individuals in urban life is urban squares. The squares have been very important spaces both in terms of urban politics and national politics throughout history. In addition to serving as a public space for collective use by citizens, urban squares have social, political and economic functions. The squares, which are a field of communication in which political power conveys its message to society and society to political power, have a political structure.

While the relations of the squares with politics have been quite strong in many countries in the past, especially in the European countries, the political function of the city squares has remained secondary. City squares become dysfunctional spaces that remain between shopping malls and thus move away from their political function.

The main research question of the paper is the study of how urban squares are affected by developments that cause significant changes in the structure of cities. In this context, the positioning and functions of the city squares in the cities will be discussed and the roles of the squares in the historical process will be discussed. It will then be explained how the functions of urban squares have changed in cities shaped by neo-liberal policies.

Keywords: *City, Public Space, Space, Square, Politics*

¹ Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Bilimleri Anabilim Dalı Doktora Öğrencisi, e-mail: kaanakman94@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0001-9239-7866>

GİRİŞ

Mekân, “insanın insanla, insanın nesneyle ve nesnenin nesneyle olan aralıklarının, uzaklıklarının ve ilişkilerinin üç boyutlu bir anlatımı” şeklinde tanımlanmaktadır (Erdönmez ve Akın, 2005: 69). Kent meydanları tarih boyunca kentsel yaşamda kent sakinleri tarafından yaygın kullanılan mekânlardan biridir. Dönemsel olarak farklı işlevlere sahip olan meydanlar birçok bilimsel disiplin tarafından incelenmiştir. Meydanlar, kentsel mekânın bir parçası olması dolayısıyla kentteki işlevleriyle ve kentin kimliğini yansıtacak yapıtları içermesi nedeniyle tasarımları açısından incelenmektedir. Meydanların estetik biçimi ve tasarlanmasına ilişkin araştırmalar mimarlık alanının konusudur. Diğer yandan kamusal bir alan olan meydanların kentsel ve ulusal siyaset için önemi siyaset bilimi ve kentleşme disiplinleri tarafından ele alınmaktadır.

Meydanlar siyasal, ekonomik veya sosyal nedenlerle insanların bir araya geldiği mekânlardır. Kente aidiyet duygusunun kazanıldığı, yurttaşlık bilincinin geliştirildiği mekânlar olan meydanlar, gerek Antik Yunan’da gerekse Avrupa’da kentsel siyasetin etkin bir şekilde hayata geçirildiği alanlardır. Meydanlar, siyasal iktidarlar tarafından her dönem denetim ve gözetim altında tutulmak istenmiştir. Bu durum meydanların etki gücünü yansıtmaması bakımından oldukça önemlidir.

Tarihsel süreç içerisinde kent meydanları *agora*, *forum*, *campo*, *piazza* gibi değişik isimlerle anılmıştır. Paris’de *Place de la Concorde*, Rusya’da *Kızıl Meydan*, İngiltere’de *Trafalgar Meydanı*, Mısır’da *Tahrir Meydanı* ve İstanbul’da *Taksim Meydanı* gibi meydanlar önemli toplumsal hareketlerin mekânı olma ününe sahiptir. Bu nedenle birçok ülkede meydanlar simge haline gelmiştir. Tarihin farklı dönemlerinde çeşitli amaçlar için kullanılan meydanların en etkin kullanımı Antik Yunan ve Roma İmparatorluğu dönemlerinde olmuştur. Ortaçağ, Sanayi Devrimi, kapitalizm, modernizm ve küreselleşme dönemlerinde kent meydanlarının işlevlerinde ve fiziksel olarak yapılarında değişimler yaşanmıştır.

Günümüzde özellikle az gelişmiş ülkelerdeki kentleşme sürecinde kentsel nüfusun artması ile birlikte kentlerde düzensiz yapılaşma, yoksulluk, gürültü ve çevre kirliliği gibi birçok sorun ortaya çıkmaktadır. Bu gelişmelerden kentsel mekânın bir parçası olan kent meydanları da doğrudan etkilenmektedir. Meydanlar günümüz kentlerinde artık miting, belli tarihlerde anma programları gibi amaçlar dışında kullanılmamaktadır.

Kent meydanlarının işlevlerinde meydana gelen dönüşümleri tek bir değişkenle açıklamamak mümkün değildir. Sanayi Devrimi sonrası teknolojinin hızla kent yaşamına girmesi, modernizm ile birlikte planlı ve bütünsel bir kent tasarımının savunulması, post-modernizm tektipliliği reddeden düşüncesi, demokrasi araçlarının artması ile birlikte siyasal katılım çeşitlenmesi, küreselleşme süreci ile birlikte yönetsel ve toplumsal yapıda yeni yaklaşımların ortaya çıkması, kent meydanlarının biçimsel ve işlevsel özelliklerindeki değişimlerin nedenleri arasında yer almaktadır. Makalede, günümüz kentlerini yakından etkileyen bu akımların özelliklerinden hareketle kent meydanlarının değişen işlevleri ele alınacaktır.

1.Meydanların Temel İşlevleri ve Kent İçin Önemi

Kent mekânları, halkın rahatlıkla ulaşabildiği yapılaşmış ya da doğal olan her türlü çevreyi içermektedir. Caddeler, meydanlar, yollar, halkın kısıtlanmadan girebildiği yerler kentsel mekân olarak tanımlanmaktadır (İnceoğlu ve Aytuğ, 2009: 133-134). Bir kentin demokrasi açısından en önemli mekânı ise kamusal alanlardır. Kamusal alan meydanlara, sokaklara, parklara ve bunları çevreleyen binalara kadar uzanmakta ve kentlerin önemli parçalarını oluşturmaktadır. Bu sebeple kamusal alanın özellikle de meydanların ve sokakların kalitesi bir kentin kimliğini oluşturmada önemli role sahiptir (Erdönmez, 2014: 18). Kent mekânları arasında yer alan meydan, Ruşen Keleş tarafından “önemli yapıların çevresinde ya da yakınında genellikle taşıt dolaşımına açık tutulmayan, herkesin oturup dinlenmesine elverişli duruma getirilmiş, dileyenlerin, gereğinde siyasal toplantı yapabilecekleri genişçe düzlük” şeklinde tanımlanmıştır (Keleş, 1989).

Kentli olmanın getirmiş olduğu özellikler kentsel alanları kullanma açısından bireyde çeşitli değişimler ortaya çıkarmaktadır. Mekanların pragmatik ihtiyaçlar doğrultusunda kullanılması ve bu kullanımın formel kurallara bağlı olması bireylerin kentleşme sürecinde ortaya çıkmaktadır. Bu bağlamda kamusal alanlar kentli birey için temel gündelik gereksinimlerinin talep edileceği mekânlar haline gelmektedir.

Kamusal alanı oluşturan kentsel mekânlar arasında sokaklar ve meydanlar önemli yere sahiptir. Meydan, Mimarlık Sözlüğü’nde “insanı çevreden belli bir ölçüde ayıran ve içinde insanların eylemlerini sürdürmesine elverişli olan boşluk” olarak tanımlanmıştır. Meydanlar, kentte kattığı değer ve sağladığı özgünlükle kentin vazgeçilmez mekânıdır (Aykılıç, 2015: 8). Sokaklar ise meydanların çevresinin dolmasıyla ortaya çıkan, kentin genişleme gereksiniminin bir sonucudur. Sokaklar kolektif kimliklerin oluştuğu ve dayanışmanın ortaya çıktığı, bireylerin yakın çevreden tanımadıkları kişilere doğru genişleyen bir ortama sahiptir (Tarlak, 2014: 45).

Sözlük anlamı olarak meydan halkın toplandığı, çoğu binalarla çevrili, açık ve geniş yerdir. En geniş anlamı ile meydan, boşluk demektir. Meydanı, İngilizce *Square*, Almanca *Platz*, İtalyanca *Piazza*, Yunanca *Agora* ve Latince *Forum* sözcükleri karşılamaktadır. Meydanlar, farklı fiziksel özelliklere sahip olabilmektedir. Bazen tek bir dini yapı çevresinde gelişebilen meydanlarda bir su ögesi, ağaç ya da ağaç grupları bulunabilir. Bu alanlar aynı zamanda pazar yeri, devlet elçilerinin halka duyuru yaptığı yerler, Ortaçağ Avrupa’sında olduğu gibi mahkeme kararlarının infaz alanları olabilmektedir (Aslan, 2014: 20).

Meydanlar çeşitli formları açısından Zucker tarafından 5’e ayrılmıştır. Bunlardan ilki belirgin geometrik forma sahip olan etrafında mimari yapıların tekrar ettiği kapalı meydanlardır. İkinci olarak tek bir yapıya veya bir yapı topluluğuna yönelmiş olan egemen meydanlar bulunmaktadır. Bir diğeri ise tek merkez etrafında oluşmuş çekirdek meydanlar ve estetik açıdan birbirleriyle ilişkili meydanların bir araya gelerek oluşturdukları gruplandırılmış meydanlardır. Zucker’in ayrımında son olarak sınırları, formu ve şekli olmayan biçimsiz meydanlar yer almaktadır (Akt: Şavlı ve Yılmaz, 2013: 138).

Kullanım amaçları doğrultusunda farklı biçim ve boyutlarda olabilen meydanlar, çoğu zaman kilise önü, cami avlusu, hükümet meydanı ya da iş merkezi gibi yerleşme içinde bir güç odağının yanında konumlanmıştır. Meydanlar aynı zamanda geometrik biçimlenişleri ile hâkim

olan gücün etkisini vurgulamaktadır (Şavlı ve Yılmaz, 2013: 139). Günümüzde ise artık yurttaşlar kent sorunlarını tartışmak, suçluları cezalandırmak ya da mal değişimi yapmak gibi çeşitli nedenlerle meydanlarda toplanmamaktadır. Bu nedenle meydanlar geçmişteki kullanım anlamlarını ve amaçlarını kısmen yitirmiştir.

Netice itibariyle meydanlar her türlü toplumsal, kültürel, ekonomik etkinliğin gerçekleştirildiği, herhangi bir saat sınırı olmaksızın içerisinde bulunulabilen, herkesin kullanımına açık kamusal alanlardır. Ticaret ve sosyalleşmenin yanında kent meydanları, kentlilik bilincine ulaşmada ve kent hakkına sahip çıkmada etkin rol oynamaktadır. Kent yapısı içerisinde önemli bir yer oluşturan meydanlar, sosyalleşme ve bir arada olabılme fırsatı verdiği için toplumun demokratikleşmesine katkı sağlamaktadır.

1.1. Türkiye’de Kent Meydanlarının Gelişimi

Türkiye açısından meydanların gelişimi incelendiğinde Osmanlı İmparatorluğu’ndan Türkiye Cumhuriyeti’ne bir meydan yapısının kaldığı söylemek mümkün değildir. Bu durumun temel nedeni Osmanlı yönetsel ve toplumsal yapısının kent meydanını oluşturacak özellikler taşıyamasıdır. Çünkü Osmanlı şehrinin ana ögesi camidir. Bu nedenle toplumsal yaşam cami etrafında yoğunluk kazanmış, ayrı bir toplanma alanına ihtiyaç duyulmamıştır. Diğer yandan Osmanlı şehrinde bedesten, pazar yeri, uzun çarşı gibi mekânlar temel ekonomik faaliyetlerin gerçekleştiği alanlar olmasının yanında önemli kamusal mekânlardır. Bu nedenle meydanların taşıdığı sosyal ve siyasal işlevler Osmanlı toplumsal yapısında cami, bedesten gibi mekânlarda karşılık bulmuştur (Aslan, 2014: 63).

Osmanlı şehirlerinin oluşumunda iki ana öge yer almaktadır. Bunlardan ilki halkın barınma ve bir arada yaşama ihtiyacının bir sonucu olarak ortaya çıkan mahallelerdir. Şehrin diğer ana bölümü ise esnafın, gelen kervanların indiği hanların yer aldığı ve günlük alışverişin gerçekleştiği çarşılardır (İnalçık ve Arı, 2005: 39). Alada, Osmanlı şehrinin temel özelliğini şu şekilde belirtmektedir:

Osmanlı şehri, gelişkin örnekleri olan Bursa, Edirne, İstanbul’da mekânsal olarak abidevi imaret sistemleri ile adeta çok merkezli şehir yapıları arz etmesine karşın genel olarak saray ya da diğer yönetici kesimlerin konutlarıyla birlikte büyük cami ve çarşının yer aldığı ana merkez etrafında küçük yerleşim mahallerinde oluşan bir durum göstermektedir (Alada, 2008: 65).

Osmanlı şehrinde mahalle ve caminin yanında diğer önemli mekân sokaklardır. Osmanlı şehrinde sokaklar toplumsal yaşamın ayrılmaz parçasıdır. Örneğin konut tasarımı sokak ile olan ilişkiye dikkat edilmiştir. Bu kapsamda sokağı görmeye imkân verecek şekilde cumbalar, konut sakinlerinin sokağa hâkim olmasını sağlamıştır. Dolayısıyla Osmanlı şehrinde evler sokağın düzenine göre yapılmıştır. Sokak düzeni aynı zamanda evlerin planlanmasını, komşuluk ilişkilerini de biçimlendirmiştir (Cansever, 2016: 138)

Osmanlı ve İslam şehirlerinde çıkmaz sokaklar, toplumun temel hassasiyetlerini yansıtmaktadır (Cansever, 2016: 165). Çıkmaz sokakların insanlar arası yakınlık, dayanışma ve otokontrolü içeren mahalle kültürünü pekiştirmesi, araçların ve yabancıların girişini engellemesi gibi birçok işlevi bulunmaktadır (Mutlu, 2018: 36). Mahallelerin ardından günlük toplumsal yaşamın en önemli parçası olan çıkmaz sokakların, demokrasi ve kamusal alan işlevi üstlenmesinden ziyade mahremiyeti koruma ve güvenliği sağlama amacı bulunmaktadır.

Sosyalleşme alanı olarak yüzyıllar boyunca Osmanlı şehirlerinde meydanın yerini kışla avluları, cami avluları, külliye avluları almıştır. Cansever, Beyazıt Meydanı'ndan hareketle Osmanlı döneminde meydanların gelişimini değerlendirerek, camiler önünde gelişen meydanların insanı yönlendirmeyen bir şehir mekânı olduğunu savunmuştur. Ayrıca bu meydanların Rönesans meydanının “*şuradan girip buraya gideceksin diye emreden*” yapısından tamamen farklı olduğunu, camilere, saray kapılarına ve medreselere açılan meydanların insanı yönlendirmediğini belirtmiştir (Cansever, 2016: 111).

Cansever'in Osmanlı şehrinde camii önünde bulunan alanları meydan olarak tanımlaması, meydanı daha çok sosyalleşme ve günlük yaşamın geçirildiği alan olarak tasarlamasından kaynaklanmaktadır. Sosyalleşme ve kamusal alan oluşturan mekânların her zaman demokrasinin gelişimine imkân sağlaması mümkün olmamaktadır. Bu durum Osmanlı şehrinde ve Avrupa kentlerinde meydan olarak kabul edilen alanlardaki yapılardan da anlaşılabilir. Nitekim Avrupa kentlerindeki meydanlarda abidevi anıtlarda daha çok demokratik veya siyasal simgeler bulundukları; Osmanlı şehrinde yer alan bu anıtlar daha çok toplumun çeşme gibi temel gereksinimlerine yöneliktir.

Avrupa'da olduğu gibi kent meydanlarının demokrasi amacıyla işlevsel olarak kullanımı Türkiye'de açısından oldukça yeni bir olgudur. Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşunun ardından öncelikle başkent Ankara olmak üzere kentlerde yönetsel gelişmelere paralel değişimler ortaya çıkmıştır. Cansever, bu süreç içerisinde inşa edilen meydanların şehir hayatının dışına itildiğini, vilayet ve belediye binalarıyla edilerek şehrin dört köşe yerler haline geldiğini savunmaktadır (Cansever, 2016: 112). Kılıçbay ise Osmanlı ve Batı kentlerindeki meydanların durumunu toplumsallık işlevi açısından ele almış; Batı kentinde meydan etrafında örgütlenen ekonomik ve siyasal toplumsallığın bulunduğu belirtmiştir. Osmanlı şehirlerinde ise bütünsel bir toplumsallığın üretileceği meydanların oluşmadığını, cumhuriyetle birlikte kentlerde meydanların açılmaya başlanmasının bu toplumsallığı sağlamak amacı taşıdığı ifade etmiştir (Kılıçbay, 2000: 46).

Türkiye'de işlevsel bir meydan yapısının oluşmamasının temel sebebi kentsel yaşamdaki kamusal alan anlayışıdır. Tüm vatandaşlara açık olan ve içerisinde bulunanlara ait bir temsiliyet alanı yaratan kamusal alanlar, cumhuriyetin kuruluş sürecinin ardından devlet eliyle inşa edilmeye çalışılmıştır. Türkiye'de kamusal alan tartışmaları iki eksende yürütülmektedir. Bunlardan ilki devletten bağımsız bir şekilde gelişen ve özgürlük alanı olarak kamusal alan yaklaşımıdır. Özgürlük yaklaşımı ile değerlendirilen kamusal alan daha âdemi merkezî bir yapı barındırırken; farklılıklara açık, demokratik bir amacı hedeflemektedir. Diğer bir bakış açısı ise devletle doğrudan ilişkili ve devlette ait kuralların uygulandığı alanlar olarak kamusal alanın tasarlanmasıdır. Uzun zaman boyunca cumhuriyetin temel ilke ve kurallara göre düzenlenen bu alanlar demokratik bir nitelik kazanmaktan ziyade üniter yapının korunması şeklinde gelişim göstermiştir. (Demir ve Sesli, 2007: 284-285). Türkiye'de kamusal alan üzerindeki bu iki farklı yaklaşımdan devlet tarafından düzenlenen bir kamusal alan anlayışında özellikle neo-liberal politikalar ve küreselleşme çağında değişimler yaşanmıştır.

Dünyadaki hâkim olan temel ekonomik ve sosyal yaklaşımlardan Türkiye gibi gelişmekte olan bir ülkenin uzak kalması düşünülemez. Özellikle 1980 sonrası neo-liberal politikaların yaygınlaşması beraberinde meydanları da etkilemiştir. Büyükşehirlerin sayısının hızla artması,

göç olgusunun boyut değiştirmesi, kentsel rantın önem kazanması ile birlikte kent meydanları demokrasinin uygulamaya geçirildiği alanlardan olma özelliğinden hızla uzaklaşmıştır. Ekonomik, kültürel, siyasal anlayış farklılıklarının arttığı kentsel yaşamda, kent sakinlerinin temel talepleri günlük yaşam ihtiyaçları ile kısıtlı kalmaktadır. Ayrıca mahalle, çarşı gibi geleneksel kamusal yaşam alanları önemini kaybetmiş; AVM, konut siteleri gibi yeni yerleşim alanları oluşmuştur. Bu durum kent meydanlarını günlük yaşamda içerisinden geçilen, miting gibi gösterilerin yapıldığı bir boşluk haline getirmiştir.

Türkiye'ye özgü bir meydan biçiminin gelişmemesine rağmen İstanbul'da *Beyazıt Meydanı* ve *Taksim Meydanı*, Ankara'da *Kızılay Meydanı* ve *Tandoğan Meydanı*, İzmir'de *Konak Meydanı* ve *Cumhuriyet Meydanı* önemli toplumsal ve siyasal olaylara ev sahipliği yapmıştır (Önder ve Akanoğlu, 2002: 103). Geçmişten günümüze önemli siyasi olayların yaşandığı mekânlar olan meydanların, 2000'li yıllarda yaşanan Gezi Parkı olayları ve 15 Temmuz darbe girişimi sonrası etkisi daha da belirginleşmiştir.

Kent mekânlarının sermaye birikimi aracı haline gelmesi ve kentlerin ekonomik niteliğinin önem kazanması ile birlikte gerek dünyada gerekse de Türkiye'de mekân anlayışı büyük değişime uğramıştır. Estetik açıdan yapılarda kullanılan malzemelerin farklılaşması ve dijitalleşmenin sunduğu fırsatlar ile yeni tasarımlar ortaya çıkmıştır. Toplumsal yaşamda meydana gelen bu siyasal, sosyal ve ekonomik değişimler meydanların demokrasi mekânı olma özelliğini de kaybetmesine neden olmuştur. Kent meydanlarının yitirilen işlevini anlamak için meydanların kentlerdeki işlevlerini ve bu işlevlerin dönüşüm sürecini kapsamlı şekilde ele almak gerekmektedir.

2.Meydanların Tarihsel Gelişimi ve Kentlerdeki Önemi

Tarih boyunca içerisinde bulunulan dönemin siyasal, toplumsal, mekânsal ve sanatsal anlayışına göre meydanlar çeşitli özellikler kazanmıştır. Meydanların en işlevsel kullanımı ise Yunan ve Roma kentlerinde karşımıza çıkmaktadır. Yunanlılar ve Romalılar kent meydanlarını toplanıp, birlikte tartışacakları mekânlar olarak kullanmışlardır. Bu sebeple meydanlarda yüksek konumlu bir yetkilinin ya da halk sözcüsünün konuşmasını yapabileceği bir kürsü bulunmuştur (Kaftancı, 2000: 20).

Avrupa'da meydanların tarihi, Antik Yunan kentlerinden başlamaktadır. Meydanlarda insan katılımının çok olduğu ve etkinliklerin de bu ölçüde arttığı görülmektedir. Yunan kentlerinde doğal şartların, stratejik ve ekonomik koşulların etkisi ile yerlerinin belirlendiği, kentsel açık alan olarak nitelendirilen akropol ve agoralar bulunmaktadır. Akropol, Antik dönemde erişilmesi güç yüksekliklerde, kolaylıkla savunulabilen ve kralların oturduğu yer olarak kullanılmıştır. Halk ise akropolün etrafına yerleşmiştir (Aykılıç, 2015: 9).

Antik Yunan kentlerinde dini ve askeri alan olarak kent sakinlerinin toplandıkları yerler olan akropoller, ticaretin gelişmesiyle konumunu agoraya devretmiştir. Nitekim *Agora*, Yunan kentlerinde tüm fonksiyonların bir araya geldiği merkezlerdir. Yunan kent devletlerinde toplumun ortak çıkarlarına dair konuları tartışmak ve yeni konsey üyelerini belirlemek üzere konsey toplantıları agorada yapılmaktaydı. Agora vasıtasıyla bireysel talepler kamu sorunlarına, kamu sorunları da bireysel haklar ve ödevlere dönüştürülmüştür (Bauman, 2013: 18).

Forum, Roma döneminde kentin ekonomik, toplumsal ve siyasi merkezi olarak ön plana çıkmaktadır. Roma kültürünün düzenini ve disiplinini yansıtırca forum yapılarla çevrili, geometrik ve simetrik bir düzende, kolonlar, merdivenler, heykeller gibi çeşitli mimari öğeler ile donatılmıştır. Forumlar, kentin merkezinde bulunan etrafı kamu yapılarıyla çevrelenmiş açık alanlar olarak inşa edilmiştir. Halkın toplandığı, toplumsal etkinliklerin gerçekleştiği bu mekânlar, sokak ile bitişik şekilde konumlanmıştır. Forumun bir diğer önemli işlevi de içerisinde bulunan yapılarla Roma'nın gücünü ve ihtişamını vurgulamasıdır. Roma forumlarında yer alan savaşlarda zafer kazanmış komutan heykelleri bu amaca hizmet etmiştir. Ayrıca Yunan agoralarında manzara önemli bir unsurken, forumlara anıtsal bir yapı hâkimdir (Hoşkara, 2014: 11).

Batı dünyasında Ortaçağ'ın ilk yarısında kentsel yaşam kesintiye uğramıştır. Ekonomik nedenlerle kırsal hayat ön plana çıkmış, bu dönemde kentler toplumsal yaşamın vazgeçilmez unsuru olma özelliğini kaybetmiştir. Küçülerek ayakta kalan kentlerde meydanlar, kentin toplumsal odağı olma işlevini devam ettirmiştir (Kılıçbay, 2000: 42-43). Ortaçağ kentinin mekânsal yapısı incelendiğinde, mekânların toplumun yaşamını önemli ölçüde yansıttığı görülmektedir. Nitekim toplumda güç ve saygınlık sahibi olanların bu gücü ayakta tutabilmek için başvurduğu bütün simgeler meydana karşılık bulmuştur (Harvey, 2013a: 236).

Ortaçağ kentlerinde üç farklı tipte meydan bulunmaktadır. Bunlardan ilki saray veya idare binası gibi bir yapının önünde veya ileri gelenlerin evleriyle çevrili olan resmi meydanlardır. İkincisi dükkânlarla çevrili orta kısmında açık satış alanlarının, çeşmelerin ve idare binalarının bulunduğu pazar yerleridir. Ortaçağ kent meydanların üçüncü tipi ise kiliselerin önlerinde bulunan meydanlardır. Ortaçağ kentlerinde kilise kent merkezinin en önemli öğesi konumundadır. Surlarla çevrili kentin ortasında yer alan meydanların etrafında dinsel unsurlar ve yönetim binaları baskın öğelerdir (Aykılıç, 2015:15).

15. yüzyılda İtalya' da başlayan Rönesans hareketleriyle birlikte hem düşünsel hem de mimari alanda değişimler yaşanmıştır. Bu değişim kentsel mekânların tasarlanması aşamasında kendini göstermektedir. Rönesans düşüncesinin temelinde yer alan insanın kendi kaderini belirleyebileceği ve bu iradesini tanrısal düzenin bir parçası olarak ürünleriyle somutlaştırabileceği düşüncesi sanatsal ürünlere de yansımış, eserlerde matematiksel kesinlik ve mükemmellik anlayışı hâkim olmuştur. Bu dönem klasik anıtsal boyut ve şekiller ile egemenlik ve üstünlük hislerinin en üst düzeye ulaşmıştır (Çınar, 2005: 116). Meydanların Rönesans döneminde tasarımları kentlerin gereksinimine veya kullanılabilirliğine göre değil, estetik değerlere göre yapılmıştır. Bu dönemde mütevazı Ortaçağ evlerinin yerini zenginleşen kent soylularının gösterişli yapıları almıştır. Diğer yandan meydanların sayısı artarken, geometrik tasarımlar yoluyla merkeziyetçi devletin kentsel mekânda simgesi meydanlar haline gelmiştir (Vardar, 1990: 32).

17. yüzyılda ortaya çıkan Barok akımında karmaşa ve belirsizlik hâkim olmuş, estetik ve güzellik önem kazanmıştır. Kent merkezinde parklar, bahçeler ve büyük meydanlar düzenlenmiştir. Rönesans'taki katı ve kesin kuralların hâkim olduğu ideolojiye karşı olarak Barok Dönemi meydanları son derece görkemli ve gösterişli nitelikteyken; meydanlar bütün kentlilere değil seçkin sınıflara hitap etmiştir. Nitekim bu meydanlar saray avlusunun bir uzantısı haline gelmiştir. Rönesans meydanlarına göre bu dönemin meydanlarının en önemli

farklı mekânsal olarak açık olmalarıdır. 18. yüzyılda Barok bahçeleri kral ve soylulara yönelik en gözde dönemini yaşarken, halk bu durumdan rahatsız olmaya başlamış ve sadelik arayışına yönelmiştir. Bu durumun sonucunda yayılan natüralizm akımı ile doğal mekân düzenlemeleri ortaya çıkmıştır (Aykılıç, 2015: 21).

İngiltere’de başlayan Sanayi Devrimi, ekonomik ve sosyal şartların değişmesiyle birlikte Avrupa kentlerini yeniden şekillendirmiştir. Fabrikalar, demiryolları ve bakımsız konutlar kentlerde artmıştır. Yeni bir toplumsal yapı oluşmuş, bu yeni düzende kentlerde işçi sınıfını ortaya çıkarmıştır. Sanayi öncesi kentlerde dinsel ve sosyal işlevler ticaretten ön planda gelmekte, kent merkezlerine yakın olmak kentlerde saygınlık anlamına gelmektedir. Sanayi kentlerinde ise kentler sanayi ve ticaret merkezi haline gelmiş, idari ve dinsel işlevler önemini yitirmiştir. Bu değişimin mekânsal yansımasında yollar genişlemiş, yapılar yükselmiş, konut ve işyerleri arasında ayrımlar oluşmuştur (Aslanoğlu, 2000: 43). Dolayısıyla sanayi öncesi kentle sanayi kentini ayıran temel faktör teknolojidir. Teknik alanında ortaya çıkan bu değişimin yanında işçi sınıfının kentsel mekâna göçü ile birlikte toplumdaki ekonomik ve sosyal örgütlenme biçimi de değişmiştir. Bu durum zaman içerisinde işçilerin ücret talebi veya çalışma koşullarının iyileştirilmesi gibi talepleri ortaya çıkarmıştır. Siyasete katılma biçimi olarak kentsel meydanını kullanma biçimi böylece değişime uğramıştır.

Sanayi Devrimi’nin ardından modernizmin ortaya çıkışı, kentsel mekânlarda birçok önemli değişime neden olmuştur. 18. yüzyıl Aydınlanma Dönemi ile temeli atılan modernizm, 19. yüzyılda, sanayi ve teknoloji alanındaki gelişmeler ile birlikte kent yaşamında köklü dönüşümlere yol açmıştır. Modernleşme sürecinde kent, kırdan göç eden yığınların modernite deneyimi yaşadıkları yerler olmuştur. Pozitivist bir yaklaşımla, rasyonel planlamanın egemen olduğu modernizm anlayışında, bilgi ve üretim standart hale getirilmektedir (Aslanoğlu, 2000: 106). Kentlerde sermaye birikiminin yanı sıra modern kurumların da oluşumu ile birlikte kentsel yaşamın her alanı yeniden düzenlenmiştir. Bu düzenleme sosyal ve ekonomik örgütlenme biçimini değiştirdiği gibi günümüz kentlerinin de özelliklerinin ortaya çıkmasını sağlamıştır.

Kentlerde betonun ve çeliğin kullanımının yaygınlaşması, otomobilin sayısının artması, ulaşım ağlarının genişlemesi modern kentin temel özellikleri arasında yer almaktadır. Böylece kentlerde hız olgusu önem kazanmış, kentsel mekân tasarımı da bu anlayış doğrultusunda inşa edilmiştir. Sanayileşmenin ve modernizmin şekillendirdiği bu yeni kent yapısı daha kozmopolit, işçilerin giderek arttığı ve örgütlendiği, çevre sorunlarının artmaya başladığı bir kent olmuştur. Kentlerde altyapı çalışmaları artmış; gaz, elektrik, su gibi günlük ihtiyacın gerektirdiği araçlar hızla kent insanının yaşamına girmeye başlamıştır. Kalabalıklaşan kent mekânlarının işlevsel olarak öneminin artmasıyla birlikte mekân alınıp, satılabilen bir yapı haline gelmiştir. Böylece kentsel rant, yeni kent sisteminin önemli bir parçası olmuştur (Sevinç, 1999: 54-59). Bu dönemin kent meydanları demokratik işlevleri farklı bir açıdan devam ettirmiştir. Nitekim Antik Yunan ve Roma’da karşılıklı kentli olanların karşılıklı olarak tartışma mekânı olan meydanlar, bu yeni dönemde farklı kesimlerin hak talepleriyle toplumsal hareketlerin başlama noktası haline gelmiştir. Siyasal işlevi güçlenen meydanlar kentte ortaya çıkan sınıfsal farklılaşmaların çatışma mekânı olmuş, uzlaşma işlevinden uzaklaşmıştır.

Kent meydanlarının işlevlerinde meydana gelen değişimlerin nedenleri arasındaki bir diğer etken küreselleşme sürecidir. Giddens, küreselleşmeyi modernliğin bir sonucu olarak tanımlamaktadır. Çünkü modernite koşullarında çok sayıda insan “*yerinden çıkarılmış*”, küreselleşmiş toplumsal ilişkilerle düzenlenen koşullarda yaşamaktadır. Giddens’a göre küreselleşme, dünya çapındaki toplumsal ilişkilerin yoğunlaşması sürecidir. (Giddens, 2014: 26). Küreselleşmenin açıklanmasında iki faktör ön plana çıkmaktadır. Bunlardan ilki dünya çapında birbiriyle bağlantılı alışveriş-mal ve insan hareketlerinin artmasıdır. Diğer bir faktör ise zihinsel kültürel süreçlerde ortaya çıkan hızlı değişim sürecidir (Aslanoğlu, 2000: 130). Bu faktörlerin her ikisi de kent meydanlarının değişim sürecini şekillendirmiştir. Nitekim zihinsel dönüşüm süreciyle kent mekânı, sermaye birikimi aracı olarak tasarlanmıştır. Tüketimi hızlandırıcı ve yönlendirici bu süreç yeni kent mekânları oluşturmuştur. Başta AVM’ler olmak üzere bu yeni mekânlar zihinsel olarak kentten kopuşun, sosyalleşmeden ziyade tüketimin teşvik edilmesine katkı sağlamıştır. Dolayısıyla küreselleşme süreci olarak nitelendiren ortak tüketim ve pazar ortamının sağlanması durumu, kent meydanlarını kentlerde kaybolan bir mekân haline getirmiştir.

Modernizme tepki olarak 1960’lı yıllarda ve daha yoğun olarak 1970’lerde doğan post-modernizmin ise kentleri yakından etkileyen bir diğer gelişmedir. Post-modernizm, modernizmin *bütünsellik anlayışı yerine parçalanmışlığı* savunmaktadır. Post-modernistler, modernizmin insanı tektipleştirdiğini ileri sürmektedir. Post-modernizm, modernizm döneminde kenti planlayan ve yönetsel olarak kontrol eden bir yaklaşım yerine, eski ve yeni olanın özgürce harmanlandığı bir kentleşme tarzı önermektedir (Sevinç, 1999: 54-59). Bütüncül bir plan anlayışına gerek kalmadığını savunan post-modernizm anlayışı liberalizm temel ilkesi olan devletin giderek küçülmesi ve sivil toplumun güçlenmesi düşüncesine benzer şekilde kentlerin üstün bir tasarımını reddetmektedir. Modern kentin insanı olumsuz etkilediği varsayımından hareketle, tek bir kent yapısını reddetmektedir.

Modernistler ve post-modernistler arasında mekâna atfedilen değer arasında önemli farklılıklar bulunmaktadır. Modernistler mekânı toplumsal amaçlar uğruna biçimlendirilecek bir şey olarak görürken; postmodernistler için mekan estetik hedef ve ilkelere göre biçimlendirilecek, bağımsız ve özerk bir şey olarak kabul etmektedir (mimarlarodasi Ankara.org). Postmodernizmin kentlere bakışı, kentleri farklılıkların ve çeşitliliğin mekânı olarak görmesidir. Bu kapsamda modernizme yönelttiği en temel eleştiri ise bireyi baskıladığına yöneliktir. Modernizmin ilerlemeci ve kalkınmacı yaklaşımının bir sonucu olarak bu baskının ortaya çıktığını savunulmaktadır (Aslanoğlu, 2000: 107).

Kent meydanları işlevlerinde değişime neden olan gelişmelerden biri diğeri de devletlerin toprak üzerinde örgütlenme yapısına ilişkindir. Kent mekânlarının bugün ki haline gelmesinde etkili olan faktörlerden biri kapitalizm ise bir diğeri ulus-devletlerdir (Giddens, 2014: 67). Ulus-devletlerin gelişimi ile birlikte kamusal alanın merkezi otorite tarafından biçimlendirilmesi nedeniyle merkezi ve adem-i merkezi yönetim sistemleri tartışmaları önem kazanmıştır. Ulus-devletler çağında merkezi hükümetin otoritesini korumak ve belli sınırlar içerisinde gücünü devam ettirebilmek için tüm alanları kontrol eden bir yönetim anlayışını benimsenmiştir. Bu durum sokakların ve meydanların denetim altında tutulması, merkezi otoritenin gücünün istikrarlı bir şekilde korunmasına yönelik önlemleri beraberinde getirmiştir.

Mısır kentinde mistik, Roma kentinde askeri, Yunan kentinde sosyal düzen esasına göre kurulan yerleşimlerde olduğu gibi farklı dönemlerde kentsel mekânın özelliklerinde belirgin hale gelen unsurlar değişmiştir. Antik Yunan'da pazar yeri, toplanma yeri, gibi her zaman bir ya da birkaç fonksiyonu bulunan meydanlar, kentin kültürünü ve görkemini simgelerken; kapalı, kale içi Ortaçağ kentlerinin meydanları dar sokaklara ulaşılan toplanma, buluşma mekânlarıdır (Önder ve Aklanoğlu, 2002: 98). Dolayısıyla dönemin düşünsel özellikleri kentsel mekânın tasarımını doğrudan etkilemiştir.

Kapitalizm öncesi toplumlarda kent mekânı her şeyden önce siyasi güç ve kontrol mekânlarıdır. Ancak kent mekânının giderek ticari işlevleri üstlenmesiyle birlikte bu tür mekânlar siyasi ve ideolojik işlevlerin ötesinde ekonomik anlamda önemli hale gelmiştir. Dolayısıyla meydanların geçirdiği dönüşüm sürecinde asıl kırılma kapitalist kentin gelişimiyle olmuştur (Bilgehan, 2006: 74). Doğunun ve Antik Dönem'in şehri esasen politikken; Ortaçağ şehri ise ticaret, zanaatkarlık ve bankacılık şehirdir (Lefebvre, 2016: 21). Bu nedenle kentlerin ekonomik bir mekân olarak algılanması Ortaçağ kenti ile gelişmiş, kapitalizm sonrası en üst seviyeye ulaşmıştır. Kentlerde sınıfsal olarak farklılaşmalar artmış ve örgütlenme biçimde değişimlerin olmuştur.

Makale kapsamında meydanların değişimine neden olan etkenler arasında neo-liberal politikalara odaklanılmıştır. Özellikle 1980 sonrası tüm alanlardaki politikaların temel düşünce yapısını oluşturan neo-liberalizm, küreselleşme ve post-modernizm gibi diğer yaklaşımların düşüncelerini somut politikalara dönüştürmüştür

3. Meydanların Yitirilen İşlevleri

Dünyada yaşanan sosyal, siyasi ve ekonomik dönüşümler, kentsel mekânların yeni işlevlerini ortaya çıkarmaktadır. Örneğin Ortaçağ Avrupası'nda otoriteye meydan okuyan insanlar meydanlarda cezalandırılmış, idam ve kırbaç gibi cezalar buralarda uygulanmıştır. Bugün ise meydanlar bu işlevinden oldukça uzaklaşmıştır. Günümüzde kent meydanları geçmişe göre üstlendiği siyasi işlevi yerine getirememektedir. Dünyanın birçok kentindeki meydanlar ekonominin belirleyiciliği altında kentlerin *yaşayan* mekânları olma özelliğini yitirmektedir. Ayrıca kentin kimliğini yansıtacak yeni mekânlar da oluşturulamamaktadır. Bu ve benzeri sebeplerden dolayı meydanları günümüzde kentsel mekânların farklılaşan işlevleriyle yeniden ele almak gerekmektedir (Altınçelik, 2014: 132).

Kamusal alanın ve meydanların işlevlerinde ortaya çıkan değişimi anlamak için kapitalizmin kural ve uygulamaları sonucunda dönüşen birey ve kent arasındaki ilişkiyi incelemek gerekmektedir. Boockcin'e göre, günümüzde kentle olan ilişkilerimiz faydacı maddi gereksinimlerimize göre şekillenmektedir. Kent sakinlerinin, kente ilişkin taleplerini yolların yapılması, çöplerin toplanması, çevrenin fiziksel olarak düzenli olması, konut güvenliğinin sağlanması gibi gündelik gereksinimleri kolaylaştırmaya yöneliktir. Bu nedenle kent ve demokrasi arasındaki ilişkide kapitalizm ve modernizm sonrası kırılmalar yaşanmıştır (Bookchin, 1999: 35).²

² Kent ve demokrasi arayışında kent hakkı kavramını incelemek gerekmektedir. Kent hakkı, bireylerin somut gereksinimleri üzerinden kentsel yaşamı kolaylaştıracak taleplerden daha genel düzeyde kentlilik bilinci ve kent-

Kapitalizm ile birlikte büyüyen eşitsizlik koşullarında kentlerde ayrışmaların önü açılmıştır. Başta yoksullar olmak üzere, kentte yaşayan farklı kesimler ilişkisiz ve ayrı yeni yerleşim alanlarında birbirinden habersiz bir şekilde yaşamlarına devam etmektedir. Bu mekânsal ayırım beraberinde toplumsal ayırımı getirmekte, böylece şehirlerde ayrık gettolar oluşturmaktadır (Alada, 2007: 28). Böylece toplumun ortak bir düşünce yapısının oluşumu ekonomik düzenle engellenmiştir.

Kent mekânlarının ekonominin belirleyiciliği ile değişiminde farklı teoriler bulunmaktadır. Harvey sermayenin kentleşmesi sürecine değinirken, mekânı kapitalist üretim ilişkileri ile açıklamaktadır. Harvey'e göre kapitalizm gelişimiyle zaman, mekânı içine alarak tahrip etmiştir (Aslanoğlu, 2000: 106- 108). Lefebvre ise kentsel mekânın değişimini kullanım ve mübadele değeri ile açıklamıştır. Kullanım değeri olarak şehir hayatı, kentsellik kent zamanını kast ederken, mübadele değeri olarak alınıp satılan mekânlar, ürünlerin malların yerlerin ve işaretlerin tüketimini ifade etmiştir (Lefebvre, 2016: 44-45). Dolayısıyla gerek sermayenin kentleşmesi gerekse de kentlerin mübadele değerinin önem kazanması kent ve demokrasi ilişkisini koparmıştır.

Şehirciliğin belli başlı bir mübadele değeri haline geldiği, ticaret merkezlerinin yanında ayrıcalıklı tüketim merkezleri ile de şehirlerin yeni misyonlar üstlendiğini savunan Lefebvre, mübadele değeri ve sanayileşme yoluyla metanın genelleşmesiyle kullanım değerinin yok olduğunu belirtmektedir. Lefebvre'ye göre kapitalist gelişme içinde sermaye mekânı bir meta haline getirmiştir. Kent kaynaklı modern kapitalist üretime dönüşüm sürecini Lefebvre *Kentsel Devrim* olarak tanımlamıştır (Aslanoğlu, 2000: 66-72).

Kent mekânında ekonominin belirleyiciliği yani kapitalist kentin gelişimi aynı zamanda kamusal alan ve demokrasi ilişkisinde de dönüşümlere neden olmuştur. Nitekim kamusal mekânların siyasi amaçlar için kullanımı zaman içerisinde değişime uğramıştır. Ektiren'e göre, Batı demokrasisinde kamusal alanlar öncelikle adaletin arandığı yerlerken, sonraki dönemlerde siyasal bir anlam kazanarak iktidarların güç paylaşımı haline gelmiştir (Ektiren, 2017: 246). Bu nedenle kamusal mekân üretiminin hangi yoldan, kim tarafından ve kimin çıkarları doğrultusunda denetleneceğine dair bir mücadele her zaman süre gelmiştir. Nitekim kentin kamusal mekânları devletin gücü ve kamu yönetimiyle ilgili bir mesele olarak kabul edilmiştir (Harvey, 2013b: 125).

Günümüz kapitalist kentlerinde kamusal alanlar yerini bireysel ihtiyaçları ön plana olduğu mekânlara bırakmıştır. Bunun sonucunda meydanlar geçmişte üstlendiği kentsel siyaset için ana mekânlar olma konumunda uzaklaşmıştır.³ Demokrasi ve adalet arayışı ile toplanma

kültürüne ilişkin, kent yönetimine katılmayı da kapsayan bir konudur. Kent hakkı kavramına ilişkin detaylı bilgi için bkz: Lefebvre, H. (2016). Şehir Hakkı, Işık Ergüden (çev.), İstanbul, Sel Yayıncılık.

³ Dünyada birçok ülkede kent meydanları simge haline gelmiştir. 1968' de öğrenci ayaklanmasının başladığı Paris'deki Place de la Concorde Meydanı, 1917'de Bolşevikleri iktidara getiren Ekim Devrimi'yle simgeleşen St. Petersburg'daki Saray Meydanı, Moskova'daki Kızıl Meydan, Eski Küba lideri Fidel Castro'nun Havana'da bir milyon kişiye hitap ettiği Devrim Meydanı, Pekin ve Kuzey Kore'deki Pyongyang Meydanı, İngiltere'de 1990'da Margaret Thatcher liderliğindeki Muhafazakâr Parti hükümetinin getirdiği kelle vergisine duyulan öfke sonucunda büyük protestoların yapıldığı Trafalgar Meydanı (BBC, 2015), Mısır' da otuz yıllık Hüsnü Mübarek rejimine son veren halk devriminin sembolü olan Tahrir Meydanı (Anadolu Ajansı, 2017) bu meydanlara örnek verilebilir. Son yıllardaki Türkiye'deki gelişmelere baktığımızda ise 15 Temmuz 2016'da yapılan darbe girişiminin önlenmesi ve sonrasındaki süreçte kent meydanları aktif olarak kullanılmıştır. Nitekim meydanlarda "*Demokrasi Nöbetleri*"

mekânları olarak ortaya çıkan meydanlar günümüz kentlerinde yerlerini George Ritzer tarafından *tüketim tapınakları* olarak adlandırılan alışveriş merkezlerine bırakmıştır. Temel ihtiyaçların hızlı ve toplu bir şekilde karşılanabildiği bu yeni mekânlar ekonomik yapıdaki dönüşümün yanında sosyal bir değişime de yol açmıştır. Kentte yaşayan bireylerin kentte olan aidiyet hissi de böylece farklılaşmıştır

Neo-liberal politikaların kent meydanlarında ortaya çıkardığı değişimleri incelediğimizde ise diğer tüm nedenlerin birleşimin ve politika doğrudan yansıması ile karşılaşmaktadır. Örneğin, neo-liberal politikalar küreselleşmenin en iyi uygulama alanlarından birisi olarak kentleri hedeflemiştir. Bu bağlamda devletin rolü yeniden tanımlanmış, devletin piyasanın önünü açması ve riskleri ortadan kaldırmaya yönelik yapısal reformları yapması öngörülmüştür (Mutlu, 2017: 2).

Neo-liberalizmin güçlenip gelişmiş kapitalist devletlerde kamu politikası haline gelmesi 1979 yılında ABD ve Britanya'da olmuştur (Harvey, 2017: 30). IMF, Dünya Bankası ve Dünya Ticaret Örgütü gibi uluslararası kuruluşların uygulamaları tüm dünya üzerinde neo-liberalizm, hâkim politik-ekonomik anlayış haline gelmiştir. Her alanda yaygınlaşan neoliberal politikaların en temel hedefi devletin rolünün azaltılmasıdır (Bahçeci, 2017: 37).

1980 sonrası ulusal ve uluslararası alanda yaşanan sermaye odaklı değişim, kentlerde ekonomik, toplumsal, yönetsel alanda var olan sorunlara yeni boyut kazandırmıştır (Kırbaş, 2017: 58). Neoliberal politikaların etkili olduğu bu yeni sorunlar, yerelleşme ve özelleştirmeler ile giderilmeye çalışılmıştır. Böylece kentlerde kamu hizmeti olarak belirlenen alanlar kamu işletmeciliği mantığıyla yeniden düzenlenmiştir. Bu durum şehirleri ekonomik birer araç olarak görme yaklaşımını beraberinde getirmiştir (Mutlu, 2017: 14). Kent meydanları işletme mantığıyla düzenlemelerden etkilenmiş, ya kent içerisinde tamamen görünürlüğüne kaybetmiş ya da geniş boşluklar halinde kentlerde işlevsiz bir şekilde varlıklarını devam ettirmiştir.

Kırbaş tarafından da belirtildiği gibi kentler neoliberal politikalar ile birlikte kentsel projeler, kentsel girişimciler, yüklenici firmalar, arsa spekülörleri, bankalar ve şirketler yani sermaye grupları için yeniden üretilecek bir meta haline gelmiştir (Kırbaş, 2017: 28). Kentlerde rant odaklı mekansal düzenleme, bireysel çıkarların ön planda olduğu kentsel projeler, kentleri marka haline getirmek amacıyla yapılan rekabetler yaygınlaşmıştır (Uğurlu, 2013: 7). Kente dair tüm bu yeni yaklaşımlar, mekânı tüketilebilen, ait duymak yerine alınıp satılabilen bir nesne halini getirmiştir. Böylece kentli bireyin kente olan aidiyeti tarih, kültür, gelenek gibi soyut anlamlardan kopuş sadece kazanç ve tüketim değeri ile değerlendirilmiştir.

Neo-liberal politikaların kentsel rantı böylesine önemli hale getirmesi ile birlikte kentler genişlemiş, yeni kent merkezleri oluşmuştur. Böylece kentler getiri esaslı planlamalar ile birikimi artırmanın aracı haline gelmiştir. Bunun yanında artan nüfus nedeniyle taşıt sayısının çoğalmasına paralel olarak kentlerde yayaların kullanımına ayrılan yollar, meydanlar, kaldırımlar otomobiller tarafından işgal edilmiştir. Böylece kentin merkezinde yer alan meydan ya konutlar ya da taşıtlarla işlevsiz hale gelmiştir. Neo-liberalizmin ekonomik ve sosyal alanlardaki etkisi kent meydanlarının işlevselliği de yansımıştır. Tıpkı post-modernizm

tutulmuştur (Vatan, 2016). 2013'te İstanbul'daki Gezi Parkı'na Topçu Kışlası'nı yeniden yapmak için başlatılan inşaat çalışmalarını protesto etmek amacıyla düzenlenen ve daha sonra Türkiye'nin birçok noktasına yayılan eylemlerde de en önemli mekân meydanlar olmuştur (BBC,2018).

bireyselliği ve parçalanmışlığı savunmasında olduğu gibi neo-liberal politikalarda kentlerde bireyciliği teşvik etmiştir. Kent meydanları bireyler talepleri ortak kamusal taleplere dönüştürememiştir.

Neo-liberal politikalar toplumun ve ekonominin devlet düzenlemelerinden kurtulması, kamusal ihtiyaçların karşıladığı bir kent modelinden ziyade kişilerin ihtiyaçlarına yönelik politikaların uygulandığı, sermayenin birikimi ve sermaye sahiplerinin taleplerine yönelik şehirlerin planlandığı bir düşünceyi savunmaktadır. Bu politikaların etkisiyle birlikte kent mekânlarında kamusal alanların giderek azalmakta, kentsel alanlarda dengesizlik ve eşitsizliklerin hızla artmakta, kentte ait olmak, hemşehrilik, kent hakkı, kent kimliği gibi kavramlar yeniden tartışılmaktadır

Her ne kadar kent meydanları siyasal işlevlerini geçmişe göre kaybetse de, siyaset halen bir mekâna ihtiyaç duymaktadır. Çünkü siyasetteki mücadelede yer alan insan kaynağı ve araçlar büyük ölçüde mekândan devşirilmektedir (Tarlak, 2014: 11). Toplumsal bellekte yer edinen olaylar meydanlarla simgeleşerek ülke tarihinde birer simge olarak kalmaktadır. Bu nedenle de iktidarlar, meydanları kendi ideolojilerinin birer yansıması olarak kullanmaktadır (Tarlak, 2014: 12) Harvey, *Asi Şehirler* kitabında bu yansımayı şu şekilde özetlemiştir:

Şehrin merkezinde iktidarın ağırlığının yoğun olarak hissedildiği bir kamusal mekânı, park veya meydanı alıp bu mekâna insan bedenlerini yerleştirerek kamusal alanı siyasi bir müşterek alana çevirmek, bu iktidarın ne yaptığı ve onun erişimine karşı koymanın en iyi yolu hakkında açık bir tartışma mekânına. Kahire'nin Tahrir Meydanı'nda sürmekte olan asil mücadelede yeniden yaşam bulan bu taktik dünyaya yayılmış durumdadır (Madrid'de Puerta del Sol, Atina'da Sintagma Meydanı ve şimdi de Londra Aziz Paul Katedrali'nin dışındaki merdivenler ve tabii Wall Street'in kendisi). Bu da bize kamusal alanda toplanan bedenlerin kolektif gücünün, diğer bütün erişim araçları tıkanmış olduğunda dahi, hâlâ en etkili muhalefet aracı olduğunu gösteriyor. Tahrir Meydanı'nın dünyaya gösterdiği şey apaçık bir hakikatti: Asıl önemli olan Twitter veya Facebook'taki duygusal gevezelik değil, sokağa ve meydana çıkan bedenlerdir (Harvey, 2013b: 223).

Makale kapsamında her ne kadar işlevsel olarak meydana gelen değişim ele alınsa da, tasarım açısından meydanların artık belirgin bir bina ya da anıt içermediği görülmektedir. Çünkü mekânda simgesel olarak bir anlam içeren bu yapıların oluşum süreçleri bugünün kentlerinde yaşanmamaktadır. Meydanlar yurttaşların bir araya gelerek ortak eylem üretme işlevini stadyum, alışveriş merkezi, toplantı salonları gibi sadece fiziksel olarak bir araya gelinen yeni mekânlara bırakmıştır. Bu durum sadece fiziksel bir ortam değişimi oluşturmamış, aynı zamanda düşünsel bir dönüşümü de beraberinde getirmiştir.

SONUÇ

Uluslararası krizlerin derinleştiği, toplumsal hareketlerin arttığı bir siyasal ortam dünyada belirgin hale gelmiştir. İletişim ve ulaşım imkânlarının yaygınlaştığı bu dönemde iç savaşlar, ekonomik krizler, siyasal devrimler bir bölgeden dünyaya yayılmakta, ülkelerin siyasal rejimlerinin değişmesine neden olmaktadır. Bu dönemde yerel değişimler hızla küresel etkiler yaratmaktadır. Meydanlar ise bu hareketlerin başlangıç noktasını oluşturmaktadır. Geniş kitleler kamuoyunda yer edinebilmek, otoriteler üzerinde baskı yaratarak amaçlarına ulaşabilmek için kent meydanlarını etkin olarak kullanmaktadır. Bu bakımdan meydanlar adeta farklı görüşlerin savunma mekânları olmuştur.

Bireylerin ortak eylem üretme, kente dair konularda kamusal bir tepki oluşturması kent ve demokrasi ilişkisinin temel meselesidir. Bu makalede kent ve demokrasi ilişkisi, meydanların değişen işlevlerinden hareketle açıklanmaya çalışılmıştır. Geçmişten günümüze meydanlar, resmi törenler, miting, yürüyüş, sergi, konser, fuar vb. amaçlar için kullanılmıştır. Ayrıca meydanlar kent halkının buluşma yeri, birbirleriyle kentteki olayları paylaşarak kamusal bilincin oluşmasını sağlayan çok amaçlı kullanım mekânlarıdır. Kent ve ülke siyaseti için oldukça önemli işleve sahip olan meydanlar, bugün araçlar tarafından yoğun trafikle işgal edilerek, geçmişteki kullanım anlamlarını ve amaçlarını yitirmiştir.

Kentsel mekânlar, mekânı kullananların kültürel birikimlerini paylaştığı ve birbirleriyle etkileşimleri sonucu kentli olma deneyimini kazandığı yerlerdir. Küreselleşme ve teknolojik değişimlerle birlikte dünyada hızlı dönüşümler yaşanmaktadır. Kentsel mekânlar bu dönüşümlerden yakından etkilenmektedir. Bir bölgede başlayan toplumsal hareketlilik hızla başka bir bölgeye yayılmaktadır. Siyasal ve toplumsal gelişmeler rejimleri değiştirmekte, iktidarlara son vermektedir. Dünyanın birçok bölgesinde iç savaşlar ve yıllarca süren kargaşa ortamı devam etmektedir. Yakın siyasi tarihimizde bu gelişmelere birçok örnek bulunmaktadır. İşte bu krizlerin başlangıç noktası meydanlardaki hareketlilik ile olmaktadır.

Toplumsal hareketler, meydanlardan başlayarak bireylerin politik kimliğini kazanmasında önemli bir rol oynamıştır. Diğer yandan meydanlar bireylerin ortak eylem ve düşünce biçimi kazanılmasını da sağlamıştır. Fakat küreselleşme ve modernizm sonrası bu ortaklık yerini bireysel ve parçalı bir toplumsal yapıya bırakmıştır. Bugün gelişen teknoloji ve haberleşme imkânları toplumsal olarak birlikte olma duygusunu sosyal medya üzerinden gerçekleştirmektedir.

Günümüzde bireylerin bir araya geldikleri ve ihtiyaçlarını karşıladıkları ana yerlerin başında AVM'ler gelmektedir. Fakat bu mekânların tüketime odaklı olması nedeniyle bireylerin sadece fiziksel olarak bir arada olmasını sağlamış, ortak düşünce ve eylem biçiminin oluşmasına katkı sunmamıştır. Diğer yandan AVM'lerin özellikle kent merkezi dışına yapılması kent merkezinin ticaretin ve sosyalleşme işlevinden kent merkezinin dışına itmiştir.

Mekândan bağımsız bir demokrasi arayışı düşünülemez. Demokrasinin işler kılınmasında bireylerin sosyal ve fiziksel yaşamında değişikliklere yol açan kentler, tarih boyunca önemli demokrasi mekânlarına sahip olmuştur. Kentlerde demokrasinin uygulamaları hayata geçirildiği önemli mekânlarından biri de meydanlardır. Bu nedenle meydanların demokratik özelliklerini kaybetmesi yerine teknolojinin de sağladığı imkânlarla demokrasi seviyesinin yükseltilmesi gerekmektedir. Bu durum sadece kent yönetimine katılım veya dönemsel olaylar verilen tepkiler ile kısıtlı kalan bir demokrasi anlayışı değildir. Meydanların demokrasi işlevi kent hakkına sahip çıkan, kültürel ve tarihsel birikimi koruyan politikalarla daha işler hale gelecektir.

Makale kapsamında kapitalizm, ulus-devletleri gelişimi, modernizm, küreselleşme ve post-modernizm gibi düşüncelerin kent mekânlarına etkisi değerlendirilmeye çalışılmıştır. Neo-liberal politikaların kentlere ve kent meydanlarına etkisi ise daha detaylı incelenmiştir. Çünkü özellikle 1980'den sonra dünya genelinde kabul gören neo-liberal politikalar kent meydanlarının demokrasi işlevinden kopmasından en somut uygulamaları hayata geçirmiştir. Kamusal ihtiyaçların karşıladığı bir kent modelinden ziyade bireylerin, tüzel kişilerin

taleplerine yönelik bir anlayışı benimseyen neo-liberal politikalar, kentleri yeniden şekillendirmektedir. Sermaye sahiplerinin talepleri doğrultusunda planlanan kentlerde kamusal alanlar giderek azalmakta, toplumun farklı kesimlerinin kullandığı mekânlar hızla özelleştirmeler sonucu devredilmektedir.

Tüm bu gelişmeler düşünüldüğünde, meydanların ortak düşünce ve eylem alanları sağlama işlevlerinin canlandırılması için bireysel tüketime odaklanan planlama anlayışı yerine birlikteliği yansıtacak stratejilere ihtiyaç duyulmaktadır. Meydanlar, toplumun farklı kesimlerinin gündelik hayatta kente dair sorunları paylaşabileceği alanlar haline getirilmelidir. Bu düzenlemeler yapılırken yeni tasarım anlayışları ve toplumun ihtiyaçları göz önüne alınmalı, teknolojinin getirmiş olduğu imkânlardan faydalanılmalıdır.

KAYNAKÇA

- Alada, A. B. (2007). “Küreselleşen Şehrin “Geleneksel Mahallesi’ne” Reddiye” *Kent ve Politika Antik Kentten Dünya Kentine*, Ayşegül Mengi (edt.). İstanbul: İmge Yayınları, s. 27-45.
- Alada, B. A. (2008) *Osmanlı Şehrinde Mahalle*, İstanbul, Sümer Kitapevi.
- Altınçekiç, S. vd., (2014). “Tarihsel Süreç İçinde Kent Kimliğinin Mekânsal Kalite Değerlendirmesi Üzerine Bir Araştırma (Taksim Meydanı)”. *Artvin Çoruh Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi*, 15(2). s. 132-148.
- Aslan, D. (2014). “Kent ve Meydanlar”. *İTÜ Vakıf Dergisi*, 63. s. 20-24.
- Aslanoğlu, R.A. (2000). *Kent, Kimlik ve Kürselleşme*, Bursa: Ezgi Kitapevi.
- Aykılıç, B. (2015). *Kentsel Mekânlar Olarak Meydanlar* (Yayınlanmamış Yüksek lisans Tezi). Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Bahçeci, H. I. (2017). Neoliberalizmin Kentsel Mekândaki Tezahürü Olarak Kentsel Dönüşüm, *Journal Of International Management, Educational And Economics Perspectives*, 5(1). s.36-47.
- Bauman, Z. (2013). *Modernite, Kapitalizm, Sosyalizm Küresel Çağda Sosyal Eşitsizlik*, F. Dorul Ergun (çev.), İstanbul: Say Yayınları.
- Bilgehan, G. (2006). “*Kentsel Meydanların Dönüşümü*”, (Yayınlanmamış Yüksek lisans Tezi). Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Bookchin, M. (1999). *Kentsiz Kentleşme Yurttaşlığın Çöküşü ve Yükselişi*, Burak Özyalçın (çev). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Cansever, T. (2016). *Osmanlı Şehri*, İstanbul: Timaş Yayınları.
- Çınar, S. (2005). “Meydanlardaki Tarihi Değişimler ve Günümüze Yansımaları”, *İstanbul Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi*, 55(1). s. 113-121.
- Demir, Ş. ve Sesli, M. (2007). Kamusal Alan (Türkiye’de Kamusal Alan Kavramlaştırılmasının Muhtevası: Tektiplilik mi, Çoğulculuk mu?), *Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*. 1, s.273-292.
- Ektiren, M. T. (2017). “Kent Meydanlarının Kent Kimliği İle İlişkisi”, *Kent Kültürü ve Yönetimi Hakemli Elektronik Dergi* 10(2), s. 240-254.
- Erdönmez, E. (2014). “Kamusal Alanların Biçimlenmesi”, *İTÜ Vakıf Dergisi*, 63. s. 14-19.
- Erdönmez, M. ve Akaçık, A. (2005), “Kamusal Kent Mekânlarının Toplum İlişkilerindeki Etkileri”, *YTÜ Mimarlık Fakültesi E- Dergi*. 1(1), s. 67- 87.
- Giddens, A. (2014). *Modernliğin sonuçları*, (çev. Ersin Kuşdil) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Harvey, D. (2013b). *Asi Şehirler Şehir Hakkından Kentsel Devrime Doğru*, Ayşe Deniz Temiz (çev.). İstanbul: Metis Yayınları.
- İnalçık, H. ve Arı, B. (2005). “ Türk-İslam-Osmanlı Şehirciliği ve Halil İnalçık’ın Çalışmaları”, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, 3(6). s.27-56.
- İnceoğlu, M. ve Aytuğ A. (2009). “Kentsel Mekânda Kalite Kavramı”, *Yıldız Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi E- Dergisi*, 4(3). s. 131-146.
- Kaftancı, G. (2000). “Avrupa’dan Örneklerle Meydan Kavramına Bir Yaklaşım”, *Ege Mimarlık Dergisi*, 34. s. 20-21.
- Keleş, R. (1989). *Kent Bilim Terimleri Sözlüğü*, İstanbul: İmge Yayınevi.
- Kılıçbay, M. A.(2000). *Şehirler ve Kentler*, Ankara: İmge Yayınları
- Kırbaş, F. U. (2017). “Neoliberalizmin Kent Üzerindeki Sosyo-Mekânsal Etkisi: Ankara Örneği”, (Yayınlanmamış Yüksek lisans Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi (Kent ve Çevre Bilimleri) Anabilim Dalı. Ankara.
- Lefebvre, H. (2016). *Şehir Hakkı*, (çev. Işık Ergüden), İstanbul: Sel Yayıncılık,
- Mutlu, A. (2018). “Çıkılmaz Sokak Kent Kültürü”, *Toki Haber Dergisi*, 100. s.36- 38.
- Mutlu, A. (2017). “Neoliberalizm ve Kentleşme: Dün, Bugün ve Gelecek”, *Kentsel Politikalar, Uluslararası Kentsel Politikalar Konferansı*, KKTC.

- Önal, Ş. (2014). “Kentsel Kamusal Mekânların Şahı Meydanlar”, *İTÜ Vakıf Dergisi*, 63, s. 9- 13.
- Önder, S. ve Aklanoğlu, F. (2002). “Kentsel Açık Mekân Olarak Meydanların İrdelenmesi”, *Selçuk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi*, 16(29), s. 96-106.
- Özer, N. ve Ayten, A. (2005). “Kamusal Odak Olarak Kent Meydanları”, *Planlama Dergisi*, 3, s. 96-103.
- Sevinç, M. (1999). “Postmodernizm ve Kent”, *Birikim Dergisi*, 124. s.54-59.
- Şavklı, F ve Yılmaz, T. (2013). “Kent Meydanı Kullanım Nedenlerinin Antalya Cumhuriyet Meydanı Örneğinde İrdelenmesi”, *Süleyman Demirel Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi*, 14, s. 138-142.
- Tapan, M. (2014). “Meydanlar Üzerine Bazı Notlar ve Taksim Meydanı”, *İTÜ Vakıf Dergisi*, 63. s. 25-27.
- Tarlak, S. (2014). *Mekân meselesine Bir Giriş*, (s.11- 29), Merrifield, A. vd., *Mekan Meselesi*, İstanbul: Tekin Yayınevi.
- Uğurlu, Ö. (2013). “Neoliberal Politikalar Ekseninde Türkiye’de Kentsel Mekanın Yeniden Üretimi”. *TTB Mesleki Sağlık ve Güvenlik Dergisi*, 47. s.2-12.
- Uzunçarşılı, C. (2011). “Kent Hakkı Yeniden Hayat Bulurken”, *Eğitim Bilim Toplum Dergisi*, 9 (36), s. 31-55.
- Vardar, A. (1990). “Meydansız Kentler”, *Planlama Dergisi*, 8. s. 30-42.

Çevrimiçi Bağlantılar:

- Anadolu Ajansı, “Mısır Devriminin Sessiz Tanığı: Tahrir Meydanı”, Çevrimiçi Bağlantı: <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/-mısır-devriminin-sessiz-tanigi-tahrirmeydani/734818>, Erişim Tarihi: 29.09.2018.
- Bbc, “Gezi Parkı Eylemleri Protestolarda Gün Gün Neler Yaşandı”, Çevrimiçi Bağlantı: <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-44304326>, Erişim Tarihi: 20.09.2018.
- Bbc, “Protesto Merkezleri Olarak Meydanların Tarihi”, Çevrimiçi Bağlantı: http://www.bbc.com/turkce/ozeldosyalar/2015/01/150106_vert_cul_meydanlar, Erişim Tarihi: 29.09.02
- Gazete Vatan, “Meydanlarda Demokrasi Nöbeti Sürüyor”, Çevrimiçi Bağlantı: <http://www.gazetevatan.com/meydanlarda-demokrasi-nobeti-suruyor-973921gundem/>. Erişim Tarihi: 20.09.2018.
- Mimarlar Odası, “Postmodernizm, Mekan ve Kent Tasarımı Üzerine”, <http://www.mimarlarodasianskara.org/dosya/POST.pdf>. Erişim Tarihi: 21.02.2020

KENT KONSEYLERİNİN YEREL SİYASETTEKİ ROLÜ: ATAKUM KENT KONSEYİ ÖRNEĞİ

(Role of City Councils in Local Politics: Example of Atakum City Councils)

Metin ÖZ¹

Makale Geliş Tarihi:09.04.2019

Makale Kabul Tarihi:25.03.2020

ÖZET

Dünyada yerel demokrasinin daha iyi uygulanabilmesi için çeşitli çalışmalar yapılmaktadır. Özellikle uluslararası konferansların sonucunda kabul edilen belgelerde bu konuya yönelik çeşitli ilkeler belirlenmiştir. Bunlardan biri de 1992 yılında Rio de Janeiro'da gerçekleştirilen Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Konferansı sonucunda ortaya çıkan Gündem 21'dir. Gündem 21'in kentlerdeki uzantısı olan Yerel Gündem 21'de yerel demokrasinin işlevselliğini sağlamak adına yeni kurumlar hayata geçirilmiştir. Ülkelerin farklı isimler ile adlandırdıkları bu kurumların temel işlevi kentte yaşayanların kent yönetimlerine katılımlarının sağlanmasıdır. Türkiye'de bu amaçla kent konseyleri uygulamaya konulmuştur.

Türkiye'deki kent konseylerinin kendine özgü bütçeye sahip olmaması, kararlarının tavsiye niteliğinde olması gibi nedenlerden dolayı yerel siyasette kent konseylerinin ne kadar işlevsel olduğu noktasında çekinceler bulunmaktadır. Makalede tüm bu çekincelerden yola çıkarak kentsel siyasette kent konseylerinin rolü Atakum Kent Konseyi üzerinden değerlendirilecektir. Kent konseyi başkanı ile yapılan görüşmelerin sonuçlarından yola çıkarak kanun ve yönetmelikte kent konseylerine tanınan görevlerin ne kadarının gerçekleştirilebildiği incelenecektir

Anahtar Kelimeler: Kent Konseyi, Yerel Siyaset, Yerel Demokrasi

ABSTRACT

The local democracy in the world can be applied to various studies performed better. Especially as a result of international conferences the accepted documents from various principles have been identified in this thread. One of them is Agenda 21, which emerged from the United Nations Conference on Environment and Development in Rio de Janeiro in 1992. In Local Agenda 21, which is the extension of Agenda 21 in the cities, new institutions were introduced to provide the functionality of local democracy. The main function of these institutions, which the countries call with different names, is to ensure the participation of the people living in the city to the city administrations. City council for this purpose have been implemented in Turkey.

Due to reasons such as the lack of specific budget of city councils in the Turkey and the fact that their decisions are advisable, there are reservations about how functional the city councils are in local politics. Based on all these reservations, the role of city councils in urban politics will be evaluated through the Atakum City Council. Based on the results of the meetings with the chairman of the city council, the extent to which the duties granted to the city councils in law and regulation will be examined.

Keywords: City Council, Local Politics, Local Democracy

¹ Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Yönetimi Anabilim Dalı Yüksek Lisans Öğrencisi, e-mail: metinoz55@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-1362-0407>

GİRİŞ

1980 sonrası dünyada yerelleşmeye yönelik talepler artmaktadır. Bu taleplerin ardından gerçekleşen yeniliklerle idari yapılarda yeni kurumlar oluşturulmuştur. Bu kurumların oluşturulmasında yeni kamu yönetimi anlayışı kavramlarından biri olan “yönetişim” temel alınmaktadır. Yönetişim kavramı ile birlikte 90’lı yıllardan sonra yönetim anlayışında ciddi değişiklikler meydana gelmiştir. Avrupa Yerel Özerklik Şartı ve Yerel Gündem 21’in uygulanması olan Kent Konseyleri ise bu değişimin bir yansımasıdır.

5393 sayılı Belediye Kanunu ile faaliyete geçen kent konseyleri beraberinde birçok soru işareti getirmiştir. Kent Konseyleri için 2006 yılında çıkartılan yönetmelikte 2009 yılında çeşitli değişiklikler yapılmıştır. Yapılan düzenleme ve değişikliklere rağmen uygulamadan kaynaklı sorunlar nedeniyle kent konseyleri beklenen işlevini tam anlamıyla yerine getirememektedir. Bu durumun iki temel sebebi bulunmaktadır. İlki yerel yönetimlerin süregelen katılım odaklı yapısal sorunların varlığı ikincisi ise toplumsal taleplerin kent konseyi üzerindeki etkisidir.

Bu makalede kent konseylerinin yerel siyasetteki rolünü incelemeyi önce, kavramsal çerçeve ve yasal zeminde kent konseyleri değerlendirilecek daha sonra Atakum Kent Konseyi hakkında bilgi verilip, yerel siyasette Atakum Kent Konseyi’nin rolü hakkında Atakum Kent Konseyi Başkanı Prof. Dr. Bekir Şişman’la gerçekleştirilen görüşme aktarılacaktır. Böylelikle yasal anlamda karşılaşılan sorunların uygulamadaki yansımalarının ne şekilde ortaya çıktığı somut olarak tespit edilecektir.

1. Kavramsal Çerçeve

1.1. Yerel Siyaset

Yerel Siyaset kavramını açıklamadan önce siyaset kavramını açıklamak gerekir. Siyaset, Arapça kökenli özellikle at ve deve yetiştiricileri için kullanılan “siyasa” kavramından türemiştir. Bu kavram “birisine bakmak”, “birisini terbiye etmek ve yönetmek” anlamlarında da kullanılmıştır. Bugünkü şekliyle siyaset kavramı, ülkelerin, kentlerin ve bireylerin idaresi ile bu alanda bulunan çeşitli ilişkiler için kullanılmıştır (Çelik, 2018: 39).

Siyaset; anayasa, hukuki düzen ve geleneklerle saptanmış bir kurumsal boyuta sahiptir. Siyasi karar alma ilkeleri kurumlar aracılığıyla yönlendirilmektedir. Seçimler, düşünce özgürlüğü, partiler ve dernekler ile siyasetin hareket alanı belirlenmektedir. İngiltere’de üç farklı kavramla ifade edilen siyaset kavramının siyasetin kurumsal boyutu anlamında “polity” kavramı kullanılır. Siyasetin İngilizce’deki “policy” kavramıyla tanımı ise, siyasetin içeriksel görünümünü kasteder. “Politics” kavramıyla ifadesi ise siyasetin süreçsel görünümünü ifade eder. Örneğin karar alma süreci, çatışmalar, uzlaşma gibi olgular siyasetin “politics” boyutuyla ilişkili kavramlardır (Yılmaz, Doğan ve İnankul, 2013: 269).

Bu bağlamda yerel siyaset, dar ve geniş anlamda olmak üzere iki şekilde tanımlanabilir. Dar anlamda yerel siyaset, yerel düzeyde karar alma süreçlerini etkileyebilecek bütün faktörlerin incelenmesini konu edinmiş bir bilim dalı olarak tanımlanır. Geniş anlamda yerel siyaset ise, kentleşme sürecini ve yerel birimleri ilgilendiren tüm politikaları ve etkinlikleri kapsayan bir kavramdır. Özellikle kırsal ve kentsel alanlarla ilgili konular, merkez ve yerel

yönetim ilişkileri ile yerel seçimler bu kapsamda yer almaktadır (Keleşten aktaran Çelik ve Mardinli, 2018: 39).

Yerel iktidarın ana unsurları şunlardır: Birincisi merkezi yönetimin yerel temsilcilikleri (valilik, kaymakamlık, muhtarlık) ve il özel idaresi; ikincisi mahalli idare (belediye başkanlığı) ve belediye meclisi; üçüncüsü kamu kurumlarının taşra teşkilatları. Yerel siyasetin öznelere ise partilerin şehir düzeyindeki teşkilat ve temsilcilikleri, il genel meclisi ve belediye meclisi üyeleri, ulusal ölçekli sivil toplum kuruluşlarının yerel temsilcilikleri ve yerel düzeyli sivil örgütler, medya kuruluşlarının temsilcilikleri ve yerel medya grupları, yerelde bulunan kanaat önderleri, sermaye ve sendika mensupları, eşraf, esnaf ve vatandaşlardır (Akdoğan, 2008: 10).

1.2. Yerel Demokrasi

Yerel siyaset, vatandaşların günlük yaşantılarını doğrudan etkilediği için demokrasinin önemli kurumları arasında yer almaktadır. Dolayısıyla yerel demokrasinin kendisi demokrasi kurumu açısından önemlidir. Ancak yerel demokrasinin ne olduğu noktasında üzerinde anlaşılmalı net bir tanım bulunmamaktadır (Göktolga, 2014: 88-89). Belirtmek gerekir ki demokrasinin tarihsel kökeninde komün yönetimleri (kent devletleri) bulunmaktadır. Yerel ölçekte kendi kendini yönetebilme hakkı ilk kez kent devletlerinde ortaya çıkmıştır. 21. yüzyılda yerel yönetimlere olan ilginin yeniden başlaması üzerine bu birimlerin demokratikleştirilmesine çalışılmıştır (Pustu ve Yaylı, 2008: 135).

Yerel demokrasiyi iki açıdan ele almak mümkündür; yerel yönetim kurumları (belediye başkanları, yerel meclisler, yerel yönetimlerin idari teşkilatlanmaları vs.) ve sivil toplumun örgütlenmesi ve faaliyetleri (Göktolga, 2014: 88-89). Sayılan kurumlardan özellikle sivil toplum örgütleri gitgide önem kazanmaktadır. 1990'lı yıllarda ortaya çıkan yönetim olgusu bu değişimin temelini oluşturmaktadır.

Yerel siyasetin işlevselliği, yerel yönetimlerin yerel demokrasinin gerçekleşmesi konusunda yeterliliğinin sorgulanmasına yol açmıştır. Demokrasi olgusu yerel yönetimlerin varlık sebeplerinden birini oluşturduğundan dolayı kent halkının mümkün olduğunca yönetime dâhil edilmesi gerekmektedir (Mutlu, 2015: 36).

1.3. Katılım ve Yönetişim

Katılım, demokrasi kavramıyla özdeşleştirilen ve uygulamada demokrasiyi tamamlayan bir kavramdır. Dolayısıyla bir yönetim biçimi olarak demokrasi, katılım kavramından ayrı düşünülemez. Demokrasiyi üstün kılan, halkın siyasal sisteme katılımı ve denetimidir. Yerel yönetimlerde katılımı, 5393 sayılı kanuna göre; hemşehri hukuku, kent konseyi, stratejik plan hazırlanma süreci, belediye hizmetlerine gönüllü katılım ve komisyonların teşkili başlıklarıyla sınıflandırabiliriz (Esen, 2008: 87-90).

Çalışmamız kapsamında kent konseylerini inceleyeceğiz. Kent konseylerine geçmeden önce yönetişimin tanımını vermemiz gerekir. Birden çok farklı tanımlamaları yapılmış olan yönetişim kavramını genel olarak tanımlamak gerekirse, yönetim sürecinde rol oynayan aktörler ve örgütler arasındaki etkileşim, formel ya da resmi sıfatı bulunmayan kişi, grup ve kuruluşların katılımıyla, hiyerarşik bürokratik yapı yanında, hükümet dışı aktörlerin de yönetim faaliyetinde yer aldığı yönetim modelidir (Batal, 2010: 4).

Yönetişimin temel unsurları; katılım, şeffaflık, duyarlılık ve hesap verebilirlik, sorumluluk paylaşımı, etkinlik ve verimlilik ile demokratik yapılanmadır. Bu unsurların işlevselliğinin, yönetim sürecinde devletin/yerel yönetimlerin yanı sıra yeni aktörlerin varlığına dayalı olarak gerçekleşmesi öngörülür (Mutlu, 2015: 36).

2. Kent Konseylerinin Kuruluşu ve Yasal Düzenleme ve Seçim Usulü

2.1. Kent Konseylerinin Kuruluşu

Kent konseylerinin dayanak noktası olan Avrupa Yerel Özerklik Şartı, Avrupa Konseyi bünyesinde 15 Ekim 1985 tarihinde imzaya açılan ve Türkiye tarafından da 21 Kasım 1988'de imzalanan belgedir (Bektaş, 2018: 60).

Avrupa Yerel Özerklik Şartının amacı yerel yönetimlerin merkezi yönetim tarafından denetiminin azaltılması, özerkliğin sağlanması ve yerel yönetimlerin görev ve sorumluluklarını yerine getirebilecek gelirlerinin oluşturulmasıdır. Özetlemek gerekirse ilk bölümde özerk yerel yönetim kurumları için oluşturulacak yasal zeminden, ikinci bölümde, muhtelif hükümler başlığı altında, şartı onaylayan ülkelerin yükümlülükleri ve ilgili düzenlemelerin Avrupa Konseyi'ne bildirilmesi, üçüncü bölümde ise şartın yürürlüğe girmesi ve uygulanması ile ilgili kurallar yer almaktadır (İnanç ve Ünal, 2017: 4).

Avrupa Yerel Özerklik Şartı'nın dışında kent konseyleri için önem arz eden bir diğer gelişme ise 1992 Rio Zirvesiyle gündeme gelen, 21. yüzyılda tüm insanların temel gereksinimlerinin karşılanmasını, yaşam standartlarının iyileştirilmesini, ekosistemlerin daha iyi korunmasını, çevre ve kalkınma sorunlarıyla başa çıkılmasını hedefleyen Gündem 21'dir (Adıgüzel ve Güneş, 2005: 212).

Gündem 21'in 28. maddesine göre yerel yönetimlerin, kendi ülke ve beldelerinde katılımcı bir süreci başlatmaları ve kendi kentlerine özgü Yerel Gündem 21 projeleri oluşturmaları konusunda görüş birliğine varılmış; yerel yönetimlerin hedeflerini gerçekleştirecek faaliyetler sırasında hemşehrilerle, yerel kuruluşlar ve özel sektör kuruluşlarıyla diyalog halinde olmaları gerektiği vurgulanmıştır (Kestellioğlu, 2011: 126-127).

Ülkemizde Yerel Gündem 21 uygulamaları, 1997 yılının sonunda, Birleşmiş Milletler Kalkınma Programının (UNDP) desteğiyle, Uluslararası Yerel Yönetimler Birliği Doğu Akdeniz ve Ortadoğu Bölge Teşkilatı'nın (IULA-EMME) koordinatörlüğünde yürütülen "Türkiye'de Yerel Gündem 21'lerin Teşviki ve Geliştirilmesi" Projesi ile başlamıştır. T.C. Bakanlar Kurulu'nun kararıyla başlatılan proje, iki yıllık bir uygulama dönemi sonrasında, Aralık 1999'da tamamlanmıştır. Bu projenin başarısı üzerine UNDP, ikinci aşamaya da destek vermeyi kabul etmiş, T.C. Bakanlar Kurulu'nun da bunu benimsemesinin ardından, "Türkiye'de Yerel Gündem 21'lerin Uygulanması" başlığını taşıyan ikinci aşama projesi, Ocak 2000'de başlamıştır (Kestellioğlu, 2011: 127). Kent konseyleri de Yerel Gündem 21'in bir uygulamasıdır.

2.2. Yasa ve Yönetmeliklerde Kent Konseyi

Kent Konseyleri 2005 yılında çıkarılan 5393 Sayılı Belediye Kanunuyla yasal zemin kazanmıştır. İlgili kanunun 76. maddesine göre:

“Kent konseyi, kent yaşamında; kent vizyonunun ve hemşehrilik bilincinin geliştirilmesi, kentin hak ve hukukunun korunması, sürdürülebilir kalkınma, çevreye duyarlılık, sosyal yardımlaşma ve dayanışma, saydamlık, hesap sorma ve hesap verme, katılım ve yerinden yönetim ilkelerini hayata geçirmeye çalışır.

Belediyeler kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşlarının, sendikaların, noterlerin, varsa üniversitelerin, ilgili sivil toplum örgütlerinin, siyasî partilerin, kamu kurum ve kuruluşlarının ve mahalle muhtarlarının temsilcileri ile diğer ilgililerin katılımıyla oluşan kent konseyinin faaliyetlerinin etkili ve verimli yürütülmesi konusunda yardım ve destek sağlar.

Kent konseyinde oluşturulan görüşler belediye meclisinin ilk toplantısında gündeme alınarak değerlendirilir. Kent konseyinin çalışma usul ve esasları Çevre ve Şehircilik Bakanlığınca hazırlanacak yönetmelikle belirlenir.”

İlgili maddeye göre genel bir tanım yapacak olursak, kent konseyleri yerel yönetimler ile yönetilenler (halk) arasında yasalarca katılım ve yönetişimi sağlayacak sivil toplum kuruluşlarıdır.

Yerel yönetimlerde yönetim anlayışının değişmesi ve yerel yönetimlere ilginin artması bu kanunun hazırlanmasına zemin hazırlamıştır. Yerel demokrasiyi yansıtmadığını değerlendirmek için Kent Konseyinin seçim usulüne ve iç yapısına da değinmek gerekir. 8 Ekim 2006 tarihinde yayınlanan yönetmelikle kent konseylerinin seçim usulü ve iç yapısı belirlenmiştir. Ayrıca bu yönetmelikte Kent Konseylerinin görev ve işlevi 5393 sayılı yasaya kıyasla daha ayrıntılı tanımlanmıştır. Bu yönetmeliğin birden çok maddesi 6 Haziran 2009 tarihinde Resmi Gazete’de yayınlanan yönetmelikle değiştirilmiştir. Bu değişim kent konseylerinin iç yapısını da değiştirmiştir.

8 Ekim 2006 tarihinde yayınlanan yönetmeliğin 9. maddesine göre kent konseyleri Genel Kurul, Yürütme Kurulu, Meclisler ve Çalışma grupları olmak üzere 3 ana organdan oluşur. Bu organların iç yapısı ve görevleri (madde 10, 11 ve 12) şu şekilde tanımlanmıştır:

“Madde 10

(1) Genel kurul, kent konseyinin en yetkili organı olup yılda iki kez toplanır. Genel kurul belediye meclisi birinci başkan vekilinin, bulunmaması halinde ikinci başkan vekilinin başkanlığında 8 inci maddede belirtilen kent konseyi üyelerinin katılımı ile toplanır.

(2) Genel kurul; genel kurulun, yürütme kurulunun, meclislerin ve çalışma gruplarının seçim ve çalışma esaslarını, bu Yönetmelik hükümlerine aykırı olmamak kaydıyla, çalışma yönergesi ile belirler.

Madde 11

(1) Yürütme Kurulu, genel kurul tarafından iki yıllık süre için seçilen, en az beş kişiden oluşur. Yürütme kuruluna belediye meclisi birinci başkan vekili, bulunmaması halinde ikinci başkan vekili başkanlık eder.

(2) Yürütme Kurulu, genel kurulun gündemini tespit eder ve genel kurul tarafından oluşturulan görüşleri ilgili belediyeye sunar ve uygulamayı izler.

Madde 12

(1) Kent konseyleri, görev alanına giren konularda meclis ve çalışma gurupları oluşturabilir.

(2) Meclislerin ve çalışma gruplarının çalışma usul ve esasları genel kurulca belirlenir.

(3) Meclislerde ve çalışma guruplarında oluşturulan görüşler, kent konseyi genel kurulunda görüşülerek kabul edildikten sonra değerlendirilmek üzere ilgili belediye meclisine sunulur.”

Yönetmelikte görüldüğü üzere kent konseyleri belediye meclisi birinci başkanvekiline bağlı bir halde çalışmalarına başlamıştır. Yürütme kurulu, belediye meclisi birinci başkan

vekiline bağlıdır; ancak 2009 yılında yayınlanan yeni yönetmelikle kent konseyi başkanı ve genel sekreteri tanımlanmış ve ilgili organlarca görevlendirilmiştir.

2009 yılında yayınlanan yönetmeliğe göre 10. maddede ve 11. maddenin 1. fıkrasında değişiklikler yapılmış ve yönetmeliğin 11. maddesinden sonra gelmek üzere kent konseyi başkanının görev ve sorumluluğunu tanımlayan 11/A maddesi eklenmiştir. Değişiklikler şu şekildedir:

“Madde 10

- (1) Genel kurul, kent konseyinin en yetkili organı olup 8 inci maddede sayılan üyelerden oluşur. Genel kurul, her yıl ocak ve eylül aylarında yapacağı iki toplantıdan az olmamak üzere, üyelerin salt çoğunluğu ile toplanır.
- (2) Genel kurula kent konseyi başkanı başkanlık eder. Başkanın bulunmaması halinde yürütme kurulunun en yaşlı üyesi toplantıya başkanlık eder.
- (3) Genel kurul; yürütme kurulunun, meclislerin ve çalışma gruplarının seçim ve çalışma esaslarını, bu Yönetmelik hükümlerine aykırı olmamak kaydıyla, çalışma yönergesi ile belirler.

Madde 11

- (1) Yürütme Kurulu, genel kurul tarafından birinci dönem için iki, ikinci dönem için üç yıl görev yapmak üzere seçilen, kadın ve gençlik meclis başkanlarının da yer aldığı en az yedi kişiden oluşur. Yürütme kuruluna kent konseyi başkanı, bulunmaması halinde yürütme kurulunun en yaşlı üyesi başkanlık eder.”

Madde 11/A

- (1) Kent konseyi başkanı genel kurul tarafından seçilir. Kent konseyi başkanının görev süresi, yürütme kurulunun görev süresiyle paralel olmak üzere ilk dönem için iki yıl, ikinci dönem için üç yıldır.
- (2) Kent konseyi başkanının seçimi için ilk oylamada üye tamsayısının üçte iki ve ikinci oylamada üye tamsayısının salt çoğunluğu aranır. İkinci oylamada salt çoğunluk sağlanamazsa, bu oylamada en çok oy alan iki aday için üçüncü tur oylama yapılır. Üçüncü oylamada en fazla oyu alan aday, başkan seçilmiş olur.
- (3) Kent konseyi başkanının seçimi, kent konseyinin ilk toplantısının birinci birleşimde tamamlanır.
- (4) Kent konseyi başkanının izin, hastalık veya başka bir sebeple görevi başında bulunmadığı hallerde, bu süre içinde kendisine yürütme kurulunun en yaşlı üyesi vekalet eder.”

Kent konseylerinin özerk yapıya kavuşabilmesi adına kendine has seçilen bir başkanın bulunması önemli bir adımdır. Bu adımla birlikte kent konseylerinin çalışmaları belediye meclisinin ve belediye başkanının nispeten kontrol alanı dışına çıkmıştır. Ancak kent konseyi seçimlerinin seçim usulü ve bütçesinin belediye tarafından temini kent konseylerine özerk çalışma imkânı vermemektedir.

İlgili yönetmeliğin 5. maddesine göre kent konseyinin oluşumu ve genel kurulu şu şekilde tanımlanmıştır:

- “(1) Kent Konseyleri belediye teşkilatı olan yerlerde, mahalli idareler genel seçim sonuçlarını izleyen 3 ay içinde, 8 inci maddede² belirtilen üyelerden oluşur.

² 8. maddeye göre üyeler: mahallin en büyük mülki idare amiri veya temsilcisi, belediye başkanı veya temsilcisi, sayısı 10’u geçmemek üzere illerde valiler, ilçelerde kaymakamlar tarafından belirlenecek kamu kurum ve kuruluşlarının temsilcileri, mahalle sayısı yirmiyeye kadar olan belediyelerde bütün mahalle muhtarları, diğer belediyelerde belediye başkanının çağrısı üzerine toplanan mahalle muhtarlarının toplam muhtar sayısının yüzde 30’unu geçmemek ve 20’den az olmamak üzere kendi aralarından seçecekleri temsilcileri, beldede teşkilatını kurmuş olan siyasi partilerin temsilcileri, üniversitelerden ikiden fazla olmamak üzere en az bir temsilci, üniversite sayısının birden fazla olması durumunda her üniversiteden birer temsilci, kamu kurumu niteliğindeki meslek

(2) Kent konseyi genel kurulu ilk toplantısını yapmak üzere belediye başkanının çağrısı ile toplanır. Belediye başkanının başkanlığında toplanan genel kurul, toplantıyı idare etmek üzere üyeleri arasından en az üç kişiden oluşan divan kurulunu seçer.

(3) Divan kurulunun oluşturulmasından sonra, kent konseyi yürütme kurulu ve kent konseyi başkanı seçilir.”

İlgili maddede görüldüğü üzere kent konseyleri belediye seçimlerinden çıkacak sonuca göre şekillenmeye müsaittir. Yeni seçilen belediye başkanının bir de farklı partiden seçilmesi durumunda kendinden önceki dönemde kent konseyi başkanlığı yapmış bir kişiyle çalışmak istemediği gözlemlenmiştir. Nitekim bu durum kent konseylerinin özerk yapıdan uzaklaşmasına ve bağlı, bağımlı kuruluş olarak faaliyet göstermesine yol açacaktır. Özellikle özerk bir oluşumun en önemli özelliği olan maddi bağımsızlığın, kent konseylerine tanımlanmaması kent konseylerinin özerkliğini, etkinliğini ve yerel siyasetteki rolünü tartışmaya açmıştır.

Yönetmeliğin 16/A maddesine göre kent konseyinin mali yapısı “*Belediyeler kent konseylerine, bütçelerinde ödenek ayırmak suretiyle aynı ve nakdi yardım yapar ve destek sağlar.*” şeklinde tanımlanmıştır. Mevcut yasal zeminde kent konseyleri, belediyelere bağlı çalışan, ilgili konularda tavsiye kararı veren ancak verdiği tavsiyelerin kararlar üzerine etkisi tartışılan bir sivil toplum kuruluşudur.

2.3. Atakum Kent Konseyi Örneği

Çalışmada kavramsal çerçevede verilen kavramlardan sonra yasal zeminde kent konseylerinin yapısı ve işlerliği değerlendirildi. Bu başlık altında ise Atakum Kent Konseyi hakkında kısa bir tarihçe verilip Atakum Kent Konseyi Başkanı Sayın Prof. Dr. Bekir Şişman’la, yapılmış görüşme metni aktarılacaktır.

2.3.1. Atakum Kent Konseyinin Tarihçesi

İlgili yönetmelikte değinmiş olduğumuz maddelerde kent konseylerinin seçim usulü belirtilmiştir. Buna göre kent konseyleri belediye başkanının çağrısı üzerine genel kurulu toplamaktadır. Ancak Atakum Kent Konseyi örneğinde bir soru işareti oluşmuştur. Belediye başkanı, kent konseylerinin sadece ilk kuruluşu aşamasında mı genel kurulu toplamakla sorumludur, yoksa bu yetki her seçim sonrası yeni seçilen belediye başkanı tarafından mı kullanılacaktır? Nitekim bu soru işareti olaylı geçen Atakum Kent Konseyinin 3. Olağan Kurulunda kendini göstermiştir (Haberaks, 2014).

Atakum Kent Konseyi önceki dönem başkanı Dr. Murat Erkan, kent konseyinin 2009 yılında kurulduğunu ve dolayısıyla belediye başkanının kent konseyi genel kurulunu toplantıya çağırmaya yetkili olmadığını iddia etmiştir. Atakum Belediye Başkanı İshak Taşçı ise bunun aksini iddia etmiş ve kent konseyi genel kurulunu toplantıya çağırma yetkisinin kendisinde olduğunu ifade etmiştir ve 3. Olağan Genel Kurul’da seçilen yönetimi tanımayacağını belirtmiştir (Mutlu, 2015: 44). Nitekim Atakum Belediye Başkanı İshak Taşçı’nın çağrısı üzerine toplanan genel kurulda Prof. Dr. Bekir Şişman, Atakum Kent Konseyi Başkanı olarak seçilmiştir. Bu genel kurul da, hukuksuz olduğu iddiasıyla Atakum Kent Konseyi Eski Başkanı Murat Erkan tarafından mahkemeye götürülmüştür. 2016 yılına kadar Atakum’da iki kent

konseyi faaliyetlerini sürdürmüştür. Bu süreçte basın üzerinden süreç hakkındaki tartışmalar devam etmiştir (Meydannet Gazetesi ve Sanalbasın Gazetesi, 2015). Murat Erkan mahkeme sürecinde istediği sonucu alamamış, 2016 yılında gerçekleştirilen 4. Olağan Genel Kurul sonrasında ise kent konseyi çalışmalarını sonlandırmıştır (Denge Gazetesi, 2016).

2.3.2. Yerel Siyasette Atakum Kent Konseyinin Rolü Üzerine Yapılan Görüşmeler

Çalışma kapsamında Atakum Kent Konseyi'nin yerel siyasetteki rolü hakkında Atakum Belediye Başkanıyla, Atakum Belediyesi AK Parti, CHP ve MHP'nin meclis üyeleriyle ve Atakum Kent Konseyi Başkanı Prof. Dr. Bekir Şişman'la görüşme yapılması planlanmıştır. Atakum Belediye Başkanına yazılı verilen sorulardan geri dönüş alınamamıştır. Belediye meclisinin 2019 yılı Ocak ayındaki toplantısına katılarak, meclis üyeleriyle görüşme yapılması denenmiş ancak meclis üyeleri soruları yazılı talep etmiştir. Yazılı gönderilen bu sorulara da cevap alınamamıştır. Atakum Kent Konseyi Başkanı Prof. Dr. Bekir Şişman'la 03.01.2019 tarihinde yüz yüze yapılan görüşmede sorulan sorular ve alınan cevaplar aşağıdadır.

Soru 1: Kent konseylerinin bütçesi olması gerektiğini düşünüyor musunuz?

“Türkiye’deki kent konseyler birliğine bağlı olan kent konseylerinin genel olarak kendine ait bütçesi olmadığını gördük. Kanunda da kendine ait bütçesi olur yazmıyor. Kent Konseylerinin yapacağı etkinlikler, faaliyetler veyahut çalıştıracağı elemanlar, varsa sekreteryaya için, belediye resmi olarak belli bir bütçe ayırmıyor; ancak yapılacak masrafları karşılıyor. Siz faaliyet ya da etkinlik yaparsanız bunu belediyeye bildirip, “Biz şu tarihte, şurada etkinlik yapacağız, maliyeti şu kadar, gider şu kadar olacak diye,” yazıyorsunuz. Belediye sanırım bunu az bütçeli ise meclisten geçirmiyor ya da belli bir bütçenin üstündeyse meclisten geçiyor. Bu teknik işleri ben bilmiyorum niye çünkü ben böyle bir bütçe kullanmadım. Ben bütçeyi kullanmak konusunda hassasım ve akçalı işlere girmek istemiyorum. Bu doğrudur diye söylemiyorum, bu benim kendi hassasiyetim, titizliğim ama tüm yaptığımız etkinlikleri Atakum Belediyesiyle birlikte yapıyoruz, yani etkinlikleri Atakum Belediyesi yapmış oluyor, biz onlara destek veriyoruz. O yüzden de Atakum Belediyesi bütçesinden nasıl karşılanıyor bilemiyorum. Biz böyle çalıştık bu zamana kadar. Biz Atakum Belediyesi’nden etkinlik yapmak için bütçe istesek veya bir iş yaptıktan sonra maliyetini giderini istesek karşılar ama böyle bir durum olmadı. Olduysa da biz kendimiz karşıladık, oraya yansıtmadık.

Gelelim ülkemizdeki duruma; birkaç tane kent konseyi başkanı ve genel sekreteriyle görüştüğümde şöyle demişlerdi. Her yıl belediye kendi bütçesini yaparken kent konseyine de bütçe ayırıyor. O rakamı şimdi ben telaffuz edemem ama örnek verelim 10 milyonda 1 bütçeyi kent konseyine ayırıyor, 10 milyonluk bütçesi varsa bin lira, 100 milyon bütçesi varsa 10 bin lira ayırıyor. Diyor ki kardeşim bu 10 bin lira senin, istediğin faaliyeti yap. Böyle diyen belediyeler de varmış ama bu kanunla yasayla belirlenmiş bir şey değil. Şimdi bu doğru mu diye sorarsan, ben bunu doğru bulmam niye? Kent konseyleri sivil insiyatiftir. Sivil toplum kuruluşlarının üstüdür, bütün sivil toplum kuruluşlarıyla çalışır. Yönetenleri yönetme iddiasında olmaksızın kenti nasıl daha iyi yönetebiliriz düşüncesiyle yönetenlere birtakım tavsiyede bulunur. Tavsiye merciidir. Yani şurada bir problem var dikkat edin, şurada hava kirliliği oluşuyor, şurada deniz kirliliği var, buradan bu yol geçerse problem olur gibi. Ayrıca kadın çalışma meclisi var, engelli meclisi var, gençlik meclisi var.”

Soru 2: Atakum Kent Konseyi bugüne kadar yerelde hangi faaliyetlerde bulunmuştur?

“Kent konseylerinin yapacağı şeyler başta bütçe olmak üzere sınırlıdır. Devasa projelere giremez ama biz şu anda mesela Atakum’da kalan öğrencilere yönelik memnuniyet anketi çalışmasını yapıyoruz. Atakum’da görmek istedikleri neler var, göremedikleri neler var, ihtiyaçlarını nereden karşılıyorlar, yani ilçe olarak Atakum merkezinden mi karşılıyorlar yoksa İlkadım’a mı gidiyorlar. Atakum’un merkezi olarak neresini görüyorlar, aradıklarını bulabiliyorlar mı gibi. Ben bunu bütçelendirmedim, kendim öğrencilerimle fotokopisini de buradan kendi yazıcımla alarak yaptım.

Bu tür şeylerde anketör kullanılabilir, ben 250-300 kişiyle anket yaptım anketör kullanılırsa 1000-2000 kişiye uygulanabilir ama sonuç aynı olur onu söyleyeyim. Baktım çünkü ben, aşağı yukarı aynı şeyler yazılmış siyasi anketler gibi değil bu. Yani 100 kişiyle de yapsanız aynı sonuç çıkar o anlamda diyorum. Ayrıca biz 25 yıllık Atakum Belediye tarihinde ilk defa Atakum Çalıştayı yaptık. Tamamen Atakum'u ele alan, Atakum'un altyapısını, üst yapısını, eğitimini, sosyal hayatını, ekonomisini, kültürünü, turizmini hepsini ele alan onlarca bilim insanı buraya geldi. 45 tane bildiri sunuldu. Masa çalışmaları yaptık. Beyin fırtınası diyoruz; raporlar hazırlandı. Biz bu raporları belediye başkanlığına sunduk. Bu raporlardan ne kadar okundu ne kadar incelendi bilemem, biz görevimizi yaptık. Orada sunulan bildirilerden 41 tanesini, 4 tanesini eleyerek kitap olarak bastırdık (Ed. Şişman, 2016). Bunu da belediye bastırды, haklarını yememek lazım. 500 ya da 1000 adet bastırıldı. Bütün muhtarlara, sivil toplum kuruluşlarına, kaymakamlık birimlerine, siyasilere ve okullara kadar dağıtıldı. Orada Atakum'un 25 yıllık projeksiyonu var. Bunu da Samsun'da başka bir kent konseyi ya da belediye yapmadı. Başka belediyeler ve kent konseyleri de farklı etkinlikler yapıyor, kongre sempozyum gibi. Mesela Canik de böyle bir aktivitenin içinde, zaman zaman İlkadım da bunu yapıyor. Ben kendi ilçemden sorumluyum. Biz bu çalışmayı yaptık, göz doldurdu ve basıldı. Onun dışında birlikte yaptığımız etkinlikler de var. Onlar bu kitabın içinde yazıyor. Şu anda apartman ve site yöneticileri el kitabı hazırlıyor. Bunu da bastırabiliriz. En son köy konaklarını, köy odası geleneğine göre canlandırma projemiz var onu da yapacağız, kadınlara yazarlık eğitimi vereceğiz, eğitimcilerin eğitimi diye bir seminer projesi var; bunu öğretmenlere uygulayacağız.”

Soru 3: Kent Konseylerinin yerel demokrasiyi yansıttığını düşünüyor musunuz? Sizce kent konseyleri gerekli gördüğü hallerde belediyelerin uygulamalarını eleştirebiliyor mu?

“Şimdi bütçeniz olmayınca belediyeye bağlı ve bağımlı oluyorsunuz. Yani ben bunu Atakum Belediyesi için söylemiyorum, bütün İlkadım, Canik bütün kent konseyleri bağlamında diyorum. İster istemez şunu düşünmek zorunda kalıyorsunuz; ben bir çalışma yapacağım, ya da bir eleştiri yapacağım, bu belediyenin hoşuna gitmeyebilir. Bu eleştirinin kendilerine zarar verdiğini düşünebilirler. Dolayısıyla siz bu eleştiri yapıpken birkaç kez düşünmek zorunda kalıyorsunuz. Niye, ilişkiler bozulmasın diye. Çünkü yarın benim yapacağım etkinliklerde belediye taraf olur mu, destek olur mu? Çünkü yapacağınız çalışma zaman zaman Milli Eğitime eleştiri olabilir, kaymakamlığa olabilir, belediyeye zaten olabilir. Çünkü Belediyeler halka hizmet eden kurumlar. Hizmet amaçları, halkın aksayan yönü olduğunda belediyeye şikâyet gidecek. Böyle durumlar olunca bunları ister istemez düşünüyor Kent Konseyi. Peki, öyle olunca kent konseyi yüzde yüz görevini yapmış oluyor mu? Olmuyor, olamıyor yani. Olması için tam bağımsız olması lazım. Yani bütçesi de olacak, kendine ait binası da olacak, çalışanı da olacak. Yani ben şunu demek istiyorum şimdi; bakın kent konseylerinin ilk genel kurulu olduğunda belediye başkanı kaymakamlıklardaki idari amirleri, müdürleri, üniversiteden iki kişi, muhtarlardan yirmi kişi, buraya katkı sunacağını düşündüğü bütün sivil toplum kuruluşlarını genel kurula davet ediyor. O kadar geniş bir ilgi alanı, kuşattığı alan var ki düşünün bütün bunlara hitap ediyorsunuz. Bunları bir araya getiriyorsunuz; o zaman sizin müstakil bir bütçeniz olmalı, binanız olmalı. Kent Konseyi bütün sivil toplum kuruluşlarıyla ve bu arada belediyeyle ve kaymakamlarla daha güzel çalışma yapabilir, yeri geldiğinde masaya yumruğunu da vurabilir, sözünüzü de daha dik, daha mert söyleyebilir. Derseniz ki bu yanlış, bunun kamuoyuyla paylaşılması lazım. Bunu şu yapıdaki kent konseyleri yapamaz. Çünkü yapamaz derken bakınız yaparsa benim dediğim iyi niyetli işlerde bu güzellik ortaya çıkar ama art niyetliler de bunu aleyhte kullanır, onu da söyleyeyim. Belediyeye restleşmeye başlar, seçilenleri yönetmeye çalışır, her şeye karışmaya başlar. O yüzden burada itidalli olmak, samimi olmak gerekir; zaten sivil toplum kuruluşları, gönüllülük işidir. Tam bağımsızlık, iyi niyetler insanlar için iyi olabilir ama art niyetli insanlar da bunu aleyhte kullanacaklar. Bunun dengesini kurmak lazım. Mesela Atakum'da eksik gördüğüm şeyler var, Atakum'da kitapçı yok, mesela Türkiye'de oraya bir alışveriş merkezi yapılıyor, orada trafik felç olacak. Mutlaka çıktı-battılar kullanılması lazım. Ben bunları söyleyebilirim, bunun çözülmesi lazım. Söylüyorum zaten, ben bunu vali beye aktardığımda biz zaten trafik komisyonunda konuştuğum dedi. Demek ki bunları herkes

düşünüyor. Onun dışında bir ihtiyaç varsa, gençlerin, yaşlıların problemleri varsa söyleriz. Bunun kavga edilecek bir yanı yok. Kimse söylemedin, görevini yapmadın diyemez. Kent konseyi yerel demokrasiyi yapısı itibarıyla yansıtıyor, yansıtmadığını iddia edenler olursa bu yöneticilerin eksikliği ve zaafıdır. Yapı yansıtmaya müsaittir ama bütçe konusunda belediyeden bağımsız bütçesi olması durumunda daha hür, daha bağımsız fikirler orada çıkar.”

Soru 4: Kent konseylerinin kararlarının bağlayıcı olması gerektiğini düşünüyor musunuz?

“Bütçenin bağımsız olması kararların da bağlayıcı olacağı anlamına gelmez. Nasıl bağlayıcı olacak. Biz siyasi irade değiliz, kaymakam değiliz, belediye başkanı değiliz. Ancak kent konseyi kararları, belediye meclisinde görüşülür şeklinde bir hüküm bulunması lazım. Yani kent konseylerinin aldığı kararlar belediye meclislerinde görüşülür, faydalı olacaklar resmileştirilir. Bunun mutlaka kanunlaşması lazım. Belediye meclislerinin alacağı kararlardan sonra bağlayıcılığı olmalıdır. Halkın seçimiyle gelmiyor dikkat edin, burada birileri anlaşır kendi aralarında, birini başkan yapar, birini yönetime alır. Bu olmaz. Seçimle gelen insanların karar yetkisi olacak. O da belediye başkanı ve meclis üyeleri.”

Soru 5: Kent konseyi seçimlerinin bağımsız olmasını yani belediye başkanının çağrısı dışında yapılması gerektiğini düşünüyor musunuz?

“Seçim için İçişleri Bakanlığı tarafından çıkarılmış bir yönetmelik var, yönergeyi biz hazırlayabiliriz. Ancak yönetmelik bağlayıcı; burada çağrıyı belediye başkanı yapar diyor. Ben o işin mantığını şöyle kuruyorum. Belediye halka hizmetin en kestirme yoludur. En önemli ayağıdır, en güçlü ayağıdır. Doğrudan halka hitap eder. Kaymakamlıkta diyelim on tane müdürlük var, milli eğitime bakan var, müftülüğe bakan var, jandarmaya bakan var ama belediye doğrudan halkın hizmetinde; yolla hizmetinde, suyla hizmetinde. Dolayısıyla kent konseylerinin belediyelere fikir üretmesi isteniyor. Şimdi bunu yaparken belediyeye çatışmaması gerekiyor. Belediye ile çatışmadan bunu yapması lazım. Kavga yapılan yerde üretim olmaz. İşte kanun yapıcı diyor ki ben seni bağımsız kılıyorum, bütçeni de isterse belediye yapabilir, o belediyeye bırakılmış, isterse 10 binde 1 verebilir belediyeye kalmış. Genel ne diyor; yap etkinliğini bütçelendir ben onu ödeyeyim diyor, itiraz etmiyor ki. Oda seni kontrol ediyor aslında, çünkü öyle yapmazsa senin yarın ne yapacağın belli olmaz; belediyeye zarar verebilirsin, ülkeye zarar verebilirsin, kanunları çiğneyebilirsin. Biz şimdi iyi niyetliyiz ama herkes öyle değil ki. Ondan sonra belediye bunların parasını ödedi diye belediyeye ihale kalır. Dolayısıyla bunun bir kontrolünün olması lazım. Kanun koyucu diyor ki, seni bağımsız kıldım ama belediyeye de çok ayrı değilsin. Onla bir göbek bağın var, onla çatışma, ondan da bütçeni al. Yanlış işler yaptığında belediye seni kontrol etsin. Burada karşılıklı bir kontrol sistemi kuruyor. Bence doğrusu budur. Yani ben seçim usulünü doğru buluyorum. Toplanma, seçim yapma, seçimli genel kurul yapma bunların usulü gayet doğaldır.”

SONUÇ

5393 Sayılı Belediye Kanunuyla yasal zemine kavuşan kent konseyleri, 2006 yılında çıkan kent konseyi yönetmeliğine göre uygulamada bir sivil toplum kuruluşu olmaktan ziyade bir nevi danışma kurulu olarak çalışabilecek şekilde tanımlanmıştır. 2009 yılı itibarıyla çıkan yönetmelikle birlikte, kent konseylerine başkanlarını seçme hakkı verilmesiyle, kent konseylerinin sivil toplum kuruluşu olmasını sağlayan önemli bir adım atılmıştır.

Yerel Gündem 21’in uygulaması olan kent konseylerinin, Avrupa Yerel Özerklik Şartı bağlamında da baktığımızda sivil toplum kuruluşu kimliği kazanması önemlidir. Bununla birlikte kent konseylerinin işlevselliği üzerine çıkan önemli tartışmalar bugün dahi çözülememiştir. Kendine has bütçesi bulunmayan bir sivil toplum kuruluşu ne kadar bağımsız çalışabilir? Çalışmada bu soruya yoğunlaşıldı. Bu soru çalışmanın konusunu oluşturan bir diğer

soruyu beraberinde getirdi. Yerel yönetimlerden bağımsız bir oluşum olmayan kent konseyleri, yerel siyasette ne kadar rol alabilir?

Çalışmada, yasal zeminde kent konseyinin görev ve sorumluluklarını inceledikten sonra Atakum Kent Konseyi Başkanı Prof. Dr. Bekir Şişman ile yapılan görüşme genel bir bilgi edinmemizi sağladı. Yerel siyasette etkin olmak, yeri geldiğinde yerel yönetime aksi yönde fikir beyan edebilme, halkın sorunlarına kulak verip sıkıntıların çözümünde yerel yönetimlere baskı oluşturabilme gibi güce sahip olmanın bir sonucudur ancak kendine has bütçesi bulunmayan kent konseyleri bunu ne ölçüde yapabilir?

Atakum Kent Konseyi örneği dışında genel bir değerlendirme yaptığımız durumda, kendine ait personeli, binası ve bütçesi olmayan kent konseylerinin belediyelerle gireceği çatışma, kent konseylerinin bir nevi işlevsiz hale gelmesine yol açacaktır. Nitekim her ne kadar tavsiye kararı veren bir kurum olsa dahi, belediye başkanlarından farklı görüşlerde kent konseyi yönetimlerinin oluşturulması, belediye başkanları tarafından kabul edilemez bir durum olarak görülmektedir.

Kent konseyleri, kararları tavsiye niteliğinde olsa dahi yerel siyasette önemli bir rol oynama potansiyeline sahiptir. Dolayısıyla belediyeler bu potansiyeli kendi elinde tutmak isteyerek, bir nevi yerelde tek aktör olarak kent konseylerinin işlevsiz görülmesine bilerek ya da bilmeyerek yol açmaktadır.

Atakum Kent Konseyi, her ne kadar yerel siyasette Atakum Belediyesi tüzel kişiliği dışında bir aktör olarak faaliyet göstermeye çalışmasa da halkı bilinçlendirme, hemşehricilik hukukunu geliştirme, kent tarihini ortaya çıkarma gibi üstlendiği rollerle çalışmalarda bulunmuştur. Bununla birlikte öğrenciler üzerine yapılan anket çalışmasıyla ve Atakum'un sorunları üzerine getirdikleri eleştirilerde yerel siyaset bağlamında göz ardı edilmemelidir; ancak yerel siyasette etkinlik tavsiyelerin uygulanmasıyla kendini göstermektedir. Bu bağlamda Atakum Belediye Başkanının ve Atakum Belediye Meclisi üyelerinin görüşleri önem arz etmektedir fakat maalesef yazılı olarak ulaştırılan sorulara geri dönüş alınamamıştır.

Sonuç olarak kent konseylerinin yerel siyasette rol alabilmesi için kendine has bütçeye sahip olması gerekmektedir. Bununla birlikte belediye binası dışında faaliyetlerini bağımsız şekilde sürdürebileceği kendine ait binaya ve personele sahip olması bütçeyle paralel gerçekleşebilecek önemli bir adımdır. Dolayısıyla kent konseylerinin, mevcut yasal zeminde işlevsel hale gelmesi doğrudan doğruya yöneticiye bağlı bir değişkendir. Bu durumun kurumsal bir yapı kurularak çözülmesinin gerekliliği ortadadır.

KAYNAKÇA

- Adıgüzel, Ş. ve Güneş, M. (2005). Yerel Gündem 21'den Yerel Eylem 21'e: Yerel Gündem 21 Projesi'nin Temel Hedefleri Açısından Bir Değerlendirme, *Mülkiye Dergisi*, 29 (246), s. 209-226.
- Akdoğan, Y. (2008). *Yerel Siyaset - Kavramlar, Yerel Siyaset*, Ankara: Okutan Yayıncılık, s. 9-15.
- Batal, S.(2010). Yeni Kamu Yönetiminde Yönetişim Kavramı ve Türkiye'de Yerel Yönetimler Alanındaki Uygulama Örnekleri, *Mevzuat Dergisi* (145), s.4.
- Bektaş, S. (2018). Katılımcı Kent Konseyi Modeli, *Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 1(2), s.60
- Çelik, A. ve Mardinli, İ. (2018). Yerel Seçilmişlerin Bürokrasi-Siyaset İlişkisine Bakışı: Şanlıurfa Örneği, *Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi*, Sayı 1, s.39
- Esen, A. (2008). *Kent Yönetimlerinde Katılım, Yerel Siyaset*, Ankara: Okutan Yayıncılık s.87-90.
- Fural, M. (2018). Yerel Yönetimlerde Yönetişim Uygulamaları: Serik Belediyesi Örneği, *Asia Minor Studies Dergisi*, s.154
- Göktolga, O.(2014). *Demokrasinin Demokratikleştirilmesi: Yerel Doğrudan Demokrasi Uygulamaları, Birey ve Toplum Dergisi*, 4(8), s.98-99.
- İnanç, H. ve Ünal, F. (2007). Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartı ve Türkiye'de Belediyeler, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 17(4).
- Kestellioğlu, G. (2011). Yerel Demokrasi ve Kent Konseyleri: Kahramanmaraş Örneği, *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 1, s.126-127.
- Mutlu, A. (2015). Kent Konseylerinin Siyasal İşlev ve Siyasal Kimlik Paradoksu, *PARADOKS Ekonomi, Sosyoloji ve Politika Dergisi*, s.36-44.
- Pustu, Y. ve Yaylı, H. (2008). Yerel Demokrasi İlkeleri, *Karadeniz Araştırmaları Dergisi*, Sayı 16, s.135.
- Şişman, Bekir (Ed.). (2016). Atakum'a Akademik Bir Bakış-Yeni Atakum, Samsun: *Atakum Belediyesi Kültür Yayınları*.
- Yılmaz, N., Doğan, K. C. ve İnankul, H. (2013). Tek Parti İktidari Döneminde (1923-1946) Bürokrasi ve Siyaset İlişkisinin Weberyan Değerlendirmesi, *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 27 (3), s.269.

Çevrimiçi Bağlantılar:

- Denge Gazetesi, "Kent Konseyinde Seçim Heyecanı", Çevrimiçi Bağlantı: <http://www.dengegazetesi.com.tr/atakum-kent-konseyinde-secim-heyecani-120203h.html>, Erişim Tarihi: 10.01.2019.
- Haberaks, "Atakum Kent Konseyi Haberi", Çevrimiçi Bağlantı: https://www.youtube.com/watch?v=t_dtHasNFGc, Erişim Tarihi: 10.01.2019.
- Meydannet Haber, "Erkan: Avukat Olayları Çarpıtmış", Çevrimiçi Bağlantı: <http://www.meydannet.com/haber/erkan-avukat-olaylari-carpitmis-21931.html>, Erişim Tarihi: 10.01.2019.
- Sanal Basın Haber, "Atakum Belediyesinden Kent Konseyi Açıklaması", Çevrimiçi Bağlantı:<http://www.sanalbasin.com/atakum-belediyesi39nden-kent-konseyi-aciklamasi> 10695575/, Erişim Tarihi: 10.01.2019.

KENTSEL YOKSULLUK: ÇANAKKALE ÖRNEĞİNDE FEVZİPAŞA MAHALLESİ

(Urban Poverty: Fevzipaşa Neighborhood in Case of Çanakkale)

Gizem Buket YILDIZAK¹

Makale Geliş Tarihi:07.04.2019
 Makale Kabul Tarihi:25.03.2020

ÖZET

Küreselleşme ile birlikte başta teknolojik gelişmeler olmak üzere sosyal, ekonomik ve siyasi yapıdaki değişimler kentler üzerinde çeşitli etkilere yol açmıştır. Bu etkiler kimi kentleri olumlu yönde, kimi kentleri de olumsuz yönde etkilemektedir. Değişen sosyal yapı, farklı kültürler içerisinde modern bir kesim oluştururken bu yapıda yeni yaşam koşullarına ayak uyduramadığı için modern dışı olarak görülen ve sosyal dışlanmaya maruz kalan bir kesimi de beraberinde getirmektedir. Bu durum kentlerde kendini ciddi şekilde hissettirmekte ve küreselleşmenin etkisiyle yoksulluğun belirli bölgelerde yoğunlaşması anlamına gelen kentsel yoksulluk gibi yeni bir kavramı karşımıza çıkarmaktadır. Kentsel yoksulluk; kent nüfusunun bir kısmının çeşitli nedenlerle tarihsel ve coğrafik olarak belirlenen asgari geçim standardının altında yaşaması ve sorunlu toplumsal ilişkileri anlatan bir kavramdır.

Bu çalışmada, Çanakkale Merkez ilçesinin en yoksul mahallesi olan Fevzipaşa Mahallesi'nin, kentsel yoksulluk oranları incelenerek kentsel yoksullukla mücadele aracı olan sosyal belediyeçilik üzerinden örnekler verilerek Fevzipaşa Mahallesi'nde yoksulluğun giderilmesine yönelik önerilerde bulunulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Kent, Yoksulluk, Kentsel Yoksulluk, Sosyal Belediye

ABSTRACT

Along with globalization, changes in social, economic and political structure, especially technological developments, have caused various effects on cities. These effects have affected some cities positively while, have affected negatively others cities them. While the changing social structure forms a modern segment within different cultures, it has brought with it a section that is seen as non-modern and exposed to social exclusion because it cannot keep up with the new living conditions. This situation makes itself felt in the cities and reveals a new definition such as urban poverty which means the concentration of poverty in certain regions with the effect of globalization. Urban poverty in its broadest sense; The fact that a part of the population living in cities cannot reach sufficient resources and housing that can provide a minimum standard of livelihood determined historically and geographically for various reasons is in a position to cause problems in terms of behavioral and social relations with housing poverty.

In this study, urban poverty rates of Fevzipaşa Neighborhood, which is the poorest neighborhood of Çanakkale Central district, will be examined and examples will be given through social municipalism which is a means of combating urban poverty.

Keywords: Urban, Poverty, Urban Poverty, Social Municipality

¹ Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Yerel Yönetimler Kent ve Çevre Politikaları Tezli Yüksek Lisans Öğrencisi, e-mail: gizemby94@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-1615-1490>

GİRİŞ

Bugüne kadar yoksulluk kavramı üzerinde herkesçe geçerli kesin bir tanım yapılamamıştır. Bunun temel nedeni; her ülkenin yoksulluk oranlarının, yoksulluk boyutlarının ve insanları yoksulluğa iten nedenlerin farklılık gösteriyor olmasıdır. Genel olarak baktığımızda yoksulluk, insanların temel ihtiyaçlarını karşılamaktan yoksun olması demektir. Günümüzde yoksulluk çözülmeyi bekleyen önemli sorunlardan birisidir. Son 30 yılda giderek azalan bir eğilim göstermesine karşın hala dünyada temel ihtiyaçlarını karşılayamayacak kadar yoksul olan kesimler bulunmaktadır. Ancak günümüze yansıyan yoksulluk sadece temel ihtiyaçların karşılanamamasından ibaret değildir. Küreselleşme ile birlikte yoksulluk kavramı, içerisinde farklı unsurları barındırmaya başlamıştır. Yoksulluk kavramına sadece ekonomik temelli yaklaşma anlayışı bir tarafa bırakılmış, kavramın içerisine sosyo-kültürel unsurlar da eklenmiş, bu bağlamda yeni yoksulluk kavramları ortaya atılmıştır. Bunlarda birisi de “kentsel yoksulluk” kavramıdır.

Bu çalışmada önce yoksulluk ve kentsel yoksulluğun kavramsal çerçevesi çizilmeye çalışılacak ve daha sonra Türkiye'nin sosyo-ekonomik yönden en gelişmiş kentlerinden birisi olarak bilinen Çanakkale'deki kentsel yoksulluk, Fevzipaşa Mahallesi örneğinden yola çıkılarak incelenecektir.

1. Kent Kavramı

Dünyanın farklı uygarlık alanlarında ortaya çıkan kentsel yaşam, tarihsel ve toplumsal koşullar açısından genel bir birim oluşturmaya rağmen farklılıkları da içinde barındıran bir yapıyı ifade etmektedir. Bunu söz konusu yaşam yerlerine verilen ve değişik anlamlara gelen isimlendirmelerde de görmek mümkündür. Bu bağlamda kent, uygarlık anlamında, Yunanca'da 'polis', Fransızca'da 'cite', Arapça'da 'Medine', Almanya ve Saksonya'dan İskandinavya'ya 'kale' ya da 'oturma alanı' anlamında 'burgh' ya da 'borough', Latince'de ise yurttaşlık anlamında 'urbs' ve 'civitas', Türkçe'de ise 'şehir' kelimeleriyle isimlendirilmiştir (Çiftçi ve Yılmaz, 2011: 74). Tıpkı isimlendirmeler gibi kent üzerinde yapılan tanımlamalar da farklılık göstermektedir. Türkiye'de yaygın olarak kullanılan kent tanımı Ruşen Keleş'in Kent Bilim Terimleri Sözlüğü'nde yapmış olduğu tanımlamadır. Buna göre kent: “Sürekli toplumsal gelişme içinde bulunan ve toplumun, yerleşme, barınma, gidiş geliş, çalışma, dinlenme, eğlenme gibi gereksinmelerinin karşılandığı, pek az kimsenin tarımsal uğraşlarda bulunduğu, köylere bakarak nüfus yönünden daha yoğun olan ve küçük komşuluk birimlerinden oluşan yerleşme birimidir” (Keleş,1998: 75).

Bunun dışında Sosyal Bilimler Sözlüğü'nde kent: “Nüfusu belirli bir büyüklüğü aşan, ekonomisi daha çok tarım dışı etkinliklerde yoğunlaşan ve kendi nüfusundan başka, etki alanı içinde yaşayanlara da hizmet sağlayan yerleşim birimi” olarak tanımlanmıştır (Demir ve Acar, 1992: 206).

2. Yoksulluk Kavramı

Yoksul; yeterli düzeyde parası olmayan veya konforlu bir şekilde yaşamak için gerekli araçlara sahip olmayan kişiye denir (Aktan ve Vural, 2002: 1). Başka bir ifadeyle yoksul, yeterli düzeyde finansal kaynaklara sahip olmadığı için geçim sıkıntısı çeken kişilere, toplumlara veya ülkelere denir (sozluk.gov.tr).

Yoksulluk ise Dünya Bankası tanımına göre, maddi nitelikteki mahrumiyetler nedeniyle kaynaklara, üretim ürünlerine erişememe ve asgari bir yaşam düzeyini sürdürecektir gelirlerden yoksul olma hali olarak ifade etmektedir. Dünya bankasının tanımlaması, ekonomik boyutlu bir yaklaşımla yapılmıştır (Küçük, 2014: 8).

Yoksulluk, dünyada bütün zamanlarda farklı biçimlerde var olan, sanayileşme ile birlikte yön değiştiren, küreselleşme ile birlikte kavramsal tanımlaması içerisinde farklı unsurları barındırmaya başlayan bir olgudur. Bugüne kadar genel olarak yoksulluğun ekonomik temelli bir olgu olduğu üzerinde uzlaşma vardı. Gerçekten de yoksulluğun gelir adaletsizliğinden kaynaklanan bir olgu olduğu düşünüldüğünde, yoksulluğa ekonomi temelli bakış açısıyla yaklaşmak yerinde olmuştur. Ancak küreselleşme ve beraberinde getirdiği gelişmelerle dönüşen dünyada, ekonomik ve sosyo-kültürel unsurlar zengin olan kesimi daha da zenginleştirirken yoksulların daha yoksullaşmasına ya da buldukları durumdan bir adım ileri gidememelerine neden olmaya başlamıştır. Yani yoksulluğun sadece ekonomik boyutunun değil sosyal bir boyutunun da olduğu yaklaşımı günümüzde kabul görmeye başlamıştır. Bu nedenle yoksulluk üzerinde farklı tanımlamalar yapılmıştır. Bunlar arasında yaygın olarak kullanılan iki tanım bulunmaktadır. Bunlardan ilki mutlak yoksulluk diğeri ise görelidir (Aktan ve Vural, 2002: 5).

Mutlak Yoksulluk: Mutlak yoksulluk, hane halkı veya bireyin yaşamını sürdürebilecek asgari refah düzeyini yakalayamaması durumudur. Bu nedenle, mutlak yoksulluğun ortaya çıkarılması, bireylerin yaşamlarını sürdürebilmeleri için gerekli olan minimum tüketim ihtiyaçlarının belirlenmesini gerektirir. Mutlak yoksul oranı, bu asgari refah düzeyini yakalayamayanların sayısının toplam nüfusa oranıdır. Günümüze kadar gelen süreçte mutlak yoksulluk tanımı yeterli görülmemiş ve eksikliklerini gidermek adına “görelidir yoksulluk” kavramı ortaya atılmıştır (Ensari, 2010: 9).

Görelidir yoksulluk: Bireylerin, toplumun ortalama refah düzeyinin belli bir oranının altında olması durumudur. Buna göre toplumun genel düzeyine göre belli bir sınırın altında gelir ve harcamaya sahip olan birey veya hane halkı görelidir anlamda yoksul olarak tanımlanır (TUİK, 2018).

Yoksulluğun boyut değiştirmesiyle birlikte yoksullukla ilgili ortaya atılan önemli kavramlardan birisi de “Kentsel Yoksulluk” kavramıdır. Konunun da özünü oluşturan bu kavrama ayrı bir başlık altında değinmek yerinde olacaktır.

3. Kentsel Yoksulluk Kavramı

Tek bir nedenle açıklanması zor olan yoksulluğun, dünya genelinde ülkelere göre farklılık gösteren birçok nedeni vardır. Bu nedenleri genel olarak sıralayacak olursak; gelir dağılımındaki eşitsizlikler, Sanayi Devrimi ile birlikte artan dünya nüfusu ve demografik unsurlar, işsizlik, savaşlar, istihdam, kamu hizmetlerinin miktarı ve kalitesi, göç ve göçe bağlı olarak kentteki nüfus sayılarının artışıdır. Kentlere olan göçlerle birlikte kırsalda bulunan yoksulluk oranları azalmaya başlamış, kırdan kente göç edip kent yaşamına uyum sağlayamayanlar arasında yoksulluk artmış ve bu da yeni bir yoksulluğu, “kentsel yoksulluğu” ortaya çıkartmıştır. (Öz ve Yıldırım, 2009: 455).

Kentsel yoksulluk, dar anlamda; “kent özelinde yaşanan yoksulluk” olarak ifade edilmektedir. Geniş anlamda ise; nüfusun kentlerde yaşayan bir kesiminin, çeşitli nedenlerle, tarihsel ve coğrafik olarak belirlenmiş asgari bir geçim standardını sağlayabilecek yeterli kaynaklara ve konuta ulaşamaması, barınma yoksulluğu ile beraber davranışsal ve toplumsal ilişkiler açısından sorunlara yol açabilecek bir konumda olması durumunu anlatmaktadır. (Küçük, 2014: 17)

Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin son otuz yıllık sürecinde ortaya çıkan kentsel yoksullar, uzun dönem işsizlik ile ekonomik dışlanmaya maruz kalırken, politik denklemin tamamen dışına çıkma, sosyal grup ve aileden kopma sonucu siyasal ve sosyal dışlanmaya maruz kalma gibi sorunlarla karşılaşmışlardır.

Yoksulluğun boyut değiştirerek sosyal unsurları da içinde barındıran bir boyuta dönüşmesine neden olan kentsel yoksulluk; bireysel olarak bir yoksulluk durumu yaşarken, kendilerinin yaşam şartlarını iyileştirme çabalarını destekleyebilecek bilgi/beceri/sosyal bağlantıya sahip insanlarla bir arada olma şansını yitiren dezavantajlı grupların bir süre sonra yoksul olmayan kesim tarafından sosyal dışlanmaya maruz bırakılmasıyla sonuçlanmaktadır.

Kimlerin hangi kritere göre yoksul olarak kabul edileceğinin ortaya konması, kentsel yoksulların analizinde oldukça önemlidir. Kentsel yoksulların analizinde çeşitli unsurlar kullanılmıştır. Bunlar zaman, mekân ve davranış biçimini esas alan tanımlamalar şeklinde ortaya çıkmışlardır.

Yoksulluğun zamana göre tanımlanmasında, aile ve bireylerin uzun süreler yoksulluk durumunda kalmış olmaları veri olarak alınmaktadır. Yoksulluk durumunun uzun süreler devam etmesinden ötürü, bu yoksulluk biçimi, *kalıcı yoksulluk* (persistent poverty) olarak adlandırılmaktadır. Mekâna göre tanımlanan yoksulluk biçiminde ise, yüksek işsizlik ve kötü barınma koşulları içeren, mekânsal olarak kentin belli yerlerinde yoğunlaşmasından ötürü semt yoksulluğu (neighborhood poverty) adını da alan, *getto yoksulluğu* söz konusu edilmektedir. Yoksulluğun davranış biçimine göre tanımlanmasında, iş yaşamına katılma ve etik konularda toplumun genelinden farklı tutumlara sahip olan *sınıf-altı yoksulluğu* (underclass poverty) anlatılmaktadır. Sınıf-altı ve getto yoksulları arasında kavramsal bir ayrım olmakla beraber, çoğu kez, her iki kavram birbirinin yerine geçebilmektedir (Bıçkı, 2005: 111-112).

Tanımlardan da anlaşılacağı gibi kentsel yoksulluğun, davranışla ilgili boyutlarının vurgulandığı bağlamlarda *sınıf-altı* yoksulluk kavramı; mekânsal etmenin ve yapısal nedenlerin ön plana çıkarıldığı durumlarda *getto yoksulluğu* kavramına başvurulmaktadır. Bu bağlamda, *kentsel yoksullar* ifadesi yoksulluğun mekân ve davranış boyutlarını birlikte kapsayan, yani sınıf altı ve getto yoksulluklarını içerisinde barındıran bir üst çerçeve haline gelmektedir (Bıçkı, 2005; 114).

4. Dünyada ve Türkiye’de Yoksulluk

Yoksulluk, küresel bir sorun olarak, gelişmiş- az gelişmiş ayrımını gözetmeksizin evrensel boyutlara ulaşmıştır. Yoksulluk sadece dünyanın azgelişmiş bölgelerinin yaşadığı bir sorun olmaktan çıkmış, gelişmekte olan ülkelerin ve hatta gelişmiş ülkelerin önemli bir sorunu haline gelmiştir.

Bu bölümde belirli yıllar aralığında dünyada ve Türkiye'deki yoksulluk oranları alt başlıklar halinde verilecektir.

4.1. Dünyada Yoksulluk

Küresel Adaletsizlik Dünya Yoksulluk ve Eşitsizlik 2018 Raporu'na günümüzde dünya nüfusunun %50 sinin malvarlığı, dünyanın en zengin 42 ailesinin malvarlığına denk iken dünyada en zengin 10 ülkenin geliri, en fakir 10 ülkenin gelirinin 77 katıdır. Her ne kadar dünya genelinde yoksulluk giderek azalıyor denilse de bu durum dünyadaki yoksulluğun boyutlarını gözler önüne sererken küresel bir adaletsizlik durumunu da ortaya çıkartmaktadır (insamer.com). Ortalama olarak yoksul ülkeler zengin ülkelerden daha yavaş büyüme oranına sahip olduğu için ülkeler arasındaki gelir uçurumu yani küresel adaletsizlik denilen olgu giderek artmaktadır.

Dünya Bankası verilerine göre 2013 yılında aşırı yoksulluk sınırı olan 1,90 doların altında gelire sahip 768,5 milyon kişi bulunmaktadır. Bu sayı dünya nüfusunun yüzde 10,7'sine denk gelmektedir. 1989'da yüzde 42,2 olan dünyadaki aşırı yoksulluk oranı yaklaşık 30 yıllık dönemde neredeyse yüzde 75 oranında azalmıştır. 2013 yılı verilerine göre küresel yoksulluğun yüzde 50,7'sinin bulunduğu Sahra Altı Afrika dünyanın en dezavantajlı bölgesidir. Bu bölgeyi yüzde 33,4 ile Güney Asya, yüzde 9,3 ile Doğu Asya ve Pasifik izlemektedir. Dünyada en yoksul ilk on ülke sırasıyla Madagaskar, Kongo Cumhuriyeti, Burundi, Malavi, Mozambik, Gine Bissau, Orta Afrika Cumhuriyeti, Ruanda, Zambiya ve Güney Sudan'dır (Dama, 2017: 2-3).

Dünyadaki yoksulların %50'si çocuklardan oluşmaktadır. Bunların %44'ü 14 yaş ve altı çocuklardan oluşmaktadır. Geri kalan kısmın %80'i kırsal bölgelerde yaşamakta ve %65'i tarım sektöründe çalışmaktadır. Bunun dışında %39'u örgün eğitime hiç katılmamıştır (Dama, 2017: 3).

4.2. Türkiye'de Yoksulluk

Başta Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) olmak üzere çok sayıda uluslararası kuruluşun yapmış olduğu yoksulluk çalışmalarına bakıldığında ülkemizdeki yoksulluğun ne kadar ciddi boyutlarda olduğu görülmektedir. UNDP tarafından her yıl yayımlanmakta olan insani gelişmeyi, sağlık ve eğitim gibi gelişmenin ekonomik olmayan göstergelerini de dikkate alarak İnsani Gelişmişlik Endeksi (İGE) ile ölçen 2015 insani gelişme raporuna göre, Türkiye, *insani gelişme* sıralamasında 0.767 puanla 188 ülke ve bölge arasında 71. sırada yer almıştır. Aynı sıralamayı Venezuela (Bolivar Cumhuriyeti) ile paylaşmıştır. Baktığımız zaman 1990-2015 yılları arasında Türkiye'nin İGE değeri 0,576'dan 0,767'ye yükselmiştir. Bu, toplamda %33,2'lik bir artış anlamına gelmektedir (TR.UNDP, 2018).

Yoksulluk durumumuza bakacak olursak; Türkiye'de yoksullukla mücadele ekonomik duruma göre değişkenlik göstermiştir. Özellikle 1994, 1998- 1999 ve 2001 yıllarında yaşanan ekonomik krizler en fazla alt ve orta gelir gruplarını etkilemiştir.

Dünya Bankası verilerine göre Türkiye'de 2002'de günlük 1,90\$ altındaki yoksulluk oranı yüzde 1,7 iken 2011'de bu oran yüzde 0,3'e gerilemiş ve burada sabitlenmiştir. Yoksulluk oranının düşürülmesinde Türkiye'de üretilen Gayri Safi Yurtiçi Hâsıla (GSYH) miktarının yükselmesi ve sosyal koruma harcamalarındaki artış da etkili olmuştur. 2002 yılında 33.587

milyon TL sosyal koruma harcamalarına aktarılırken 2015'te bu rakam 247.244 milyon TL olmuştur. Yoksullukla mücadelede sosyal koruma harcamaları ve GSYH içindeki oranının artırılması en etkili sosyal politika araçlarıdır (Dama, 2017: 4)

Türkiye'de yıllara göre yoksulluk oranlarına baktığımızda genel olarak bir düşüşün olduğunu söylemek mümkündür. Yalnızca 2008-2009 yılları arasında bir artış olduğu gözlemlenmiş, sonrasında tekrardan yoksulluk oranları önceki yıllara nazaran azalmaya başlamıştır.

5. Çanakkale'de Yoksulluk

Türkiye geneline bakıldığında zaman Çanakkale sosyo-kültürel gelişmişlik düzeyi en yüksek, yoksulluk oranı az olan illerden birisidir. Bunun birçok nedeni olabilir. Tarihi yapısı, insanların okuryazarlık durumu, öğrenci ve emekli şehri olması, eğitim için Çanakkale'ye gelen öğrencilerin mezun olduktan sonra burada kalarak nitelikli nüfusu oluşturması gibi nedenler sayılabilir.

Bu bölümde tarihi ve coğrafi öneme sahip Çanakkale'nin güncel verilerden yararlanılarak elde edilen nüfus, yoksulluk, işsizlik, gibi verilerin yer aldığı alt başlıklar sıralanmıştır.

5.1. Çanakkale İle İlgili Genel Veriler

Çanakkale nüfusu 2019 yılı verilerine göre 542.157'dir. Bu nüfus, 272.097 erkek ve 270.060 kadından oluşmaktadır. Yüzde olarak ise: %50,19 erkek, %49,81 kadındır (www.nufusu.com). Çanakkale'de nüfus itibarıyla en kalabalık ilçe Merkez ilçedir ve nüfusu 175.032'dir (Çanakkale Valiliği, 2018 TÜİK Çanakkale Nüfus İstatistikleri).

2018 TÜİK verilerine göre Çanakkale'de okuma yazma bilenlerin oranı %98.65'tir. Bu oranla Türkiye ortalamasının (%96.97) üzerinde bir seyir izlerken, okuma yazma oranı en yüksek olan ikinci ildir (www.deha20.com).

2016 TÜİK verilerine göre Türkiye'de işsizlik oranı %10,9 iken; Türkiye İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırması (Türkiye İBBS)'na göre Çanakkale'yi de içine alan Balıkesir-Çanakkale -TR22- bölgesinde bu oran %6,7'dir. İstihdam oranı ise Türkiye genelinde %46,3 iken bölgede %45,30'dur (Sayılarla Çanakkale, 2019: 11). Türkiye İBBS; nüfus, coğrafya bölgesel kalkınma planları, temel istatistikî göstergeler ve illerin sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeyi gibi faktörleri temel alan bir sınıflandırmadır ve TR22 Balıkesir- Çanakkale bölgesi II. düzey bölge sınıflandırmasında açıklanan bir bölgedir (tr.wikipedia.org).

2017 TÜİK verilerine göre TR22 Balıkesir - Çanakkale bölgesinde işsizlik oranı bir önceki yıla göre 0,7 puan gerileyerek %6'ya düşmüştür. İstihdamda ise %1,5'lik bir artış ile %46,80'e yükselmiştir (Sayılarla Çanakkale, 2019: 11).

Sosyo-ekonomik gelişmişlik sıralamasına göre Çanakkale, Türkiye'deki iller arasında 14. sırada yer almaktadır (Sege, 2011: 50). Ayrıca Çanakkale, Türkiye'nin önemli 25 sanayi ilinden birisidir.

5.2. İnsani Gelişmişlik Endeksine Göre Çanakkale

Kalkınma, ekonomik açıdan büyümenin yanı sıra söz konusu olan yerin refah seviyesi ve yaşam kalitesi ile de ilişkilidir. Eğitim, sağlık, iş imkânları, gelir, çevresel etmenler vb.

bileşenlerin kalkınma üzerinde etkisi bulunmaktadır. Bu yüzden, bir yerin gelişmişliği tartışılırken sadece ekonomik büyüme üzerinden ilerlemek yeterli olmamaktadır. Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı bu anlamda ülkelerin gelişmişlik seviyelerini ölçmek üzere bir araç geliştirmiştir. İnsani Gelişme Endeksi (İGE), kalkınmayı ölçmek üzere her biri alt endeks olarak ölçülen üç bileşenden oluşmaktadır. Bunlar; Sağlık, eğitim, gelirdir (Özpınar ve Koyuncu, 2016: 1).

İnsani Gelişmişlik Endeksine göre dört grupta insani gelişmişlik değerleri sıralanmıştır. Buna göre;

- 0,336-0,523 arası değer düşük insani gelişmeyi,
- 0,523-0,667 arası değer orta insani gelişmeyi,
- 0,667-0,789 arası değer yüksek insani gelişmeyi ve
- 0,789-0,943 arası değer ise çok yüksek insani gelişmeyi göstermektedir.

Türkiye’de düşük insani gelişme ve çok yüksek insani gelişme değerine sahip iller bulunmamakla birlikte; orta insani gelişme değerine sahip 19 il ve yüksek insani gelişme değerine sahip 62 ilimiz bulunmaktadır. Çanakkale 0,730 yüksek insani gelişme değerine sahip 62 ilden birisidir (Özpınar ve Koyuncu, 2016: 3).

5.3. Çanakkale’de Genel Olarak Yoksulluk

Çanakkale’nin yoksulluk oranları ile ilgili yapılan bir çalışmada, Çanakkale’nin yoksulluk oranlarının tespitinde iki yöntem kullanılmıştır. Bunlardan birisi Prizma Yöntemi kullanılarak hesaplanan yöntem, diğeri ise Kişi Başı Günlük 2,15 ve 4.3\$ altı gelir baz alınarak hesaplanan yöntemdir.

Prizma Yöntemi kullanılarak yapılan çalışmada, yerleşim birimi, hanede yaşayan kişi sayısının 5’in üzerinde ya da altında olması durumu, araç sahipliği, bulaşık makinesi sahipliği, kırmızı et tüketim sıklığı, hane dışından satın alınan tatlı tüketimi sıklığı gibi temel değişkenler kullanılarak birden fazla faktör üzerinden bir yoksulluk hesaplaması yapılmaktadır. Yoksulluk skorları oluşturularak, en yoksul, orta yoksul gibi sınıflandırmalar yapılmaktadır.

Tablo 1: Prizma Yöntemine Göre Yoksulluk Yüzdeleri

Yoksulluk Skoru	Yüzde
1- En yoksul	% 2.0
2	% 5.6
3	% 8.2
4	% 17.4
5	% 22.0
6	% 20.7
7	% 13.4
8- Yoksul değil	% 10.8
TOPLAM	% 100

Kaynak: Timurçin Çiğdem (2010), “Yoksullukla Mücadele İçin Katılımcı Stratejik Planlama Çanakkale Örneği” Yüksek Lisans Tezi s.45.

Tablo 1’e bakıldığında Çanakkale’de en yoksul kesimin %2’lik bir kesimi oluşturduğu, genel olarak yoksul olan kesimin ise %16’ya yakın bir oranda olduğu söylenebilir. Yine tabloya bakıldığı zaman yaklaşık %11’lik bir kesimin zengin olduğu çıkarımında bulunabiliriz.

Kişi Başı Günlük 2,15 ve 4.3\$ altı gelir temel alınarak hesaplama yapılan yöntemde ise harcama yerine gelir üzerinden bir hesaplama yapılmıştır. Haneye giren toplam aylık gelir, hanedeki kişi sayısına ve ayın toplam günleri sayısına bölünmüştür. Satın alma gücü paritesinin de hesaplama dâhil edildiği bu yöntemde göre, Çanakkale’de kişi başı günlük 2.15 ve 4. 3\$ altı gelire yaşayanların oranları hesaplanmıştır.

Çanakkale’de günlük olarak 2.15\$ altı gelire yaşayan % 1.6’lık günlük 4.3\$ altı gelire yaşayan %8’lik bir kesim bulunmaktadır. Çanakkale’de 4.3\$ altı günlük gelire yaşayanların çok büyük bir bölümünün (%85) yakacak ve yiyecek ihtiyaçları için gelirlerinin yetersiz kaldığı gözlemlenmiştir (Timurçin, 2010: 45-46).

Yapılan yoksulluk analizleri, Çanakkale’de farklı hesaplamalara göre yaklaşık % 8- 10 civarında oldukça yoksul bir nüfusun barındığını göstermektedir. Bu kişilerin, en temel ihtiyaçlar olan yiyecek, yakacak, giyecek gibi unsurlara erişmekte büyük sıkıntı yaşadıkları anlaşılmaktadır. En yoksul kesimin neredeyse tamamının eğitim ve sağlık hizmetlerini karşılayabilecek durumları yoktur.

5.4. Çanakkale’de Yoksulluğun Mahallelere Dağılımı

Yedi merkez mahallesi (Barbaros Mahallesi, Cevatpaşa Mahallesi, İsmetpaşa Mahallesi, Esenler Mahallesi, Fevzipaşa Mahallesi, Kemalpaşa Mahallesi, Namık Kemal Mahallesi) bulunan Çanakkale’de yoksulluğun mahallelere dağılımı yine prizma yöntemi ve kişi başı günlük gelir yöntemi kullanılarak hesaplanmıştır. Prizma yöntemi kullanılarak yapılan hesaplama göre en düşük prizma skorunu 3.64 ortalama ile Fevzipaşa Mahallesi almıştır. Yani yoksulluğu en fazla olan mahalle Fevzipaşa Mahallesi’dir. Kentin kuzeyinde kalan Cevatpaşa Mahallesi ise en yüksek prizma skoru 6.62 ile yoksulluğu en az mahalledir.

Kişi başı günlük 4.3\$ altı gelir hesaplamasına göre yine Fevzipaşa Mahallesi yoksulluğu en fazla olan hatta yoksulluğun mekânsal olarak yoğunlaştığı bölgedir. Bu yoksul mahallede %86’lık bir kesimin yiyecek ihtiyacını karşılamada sıkıntı yaşadığı bilinmektedir (Timurçin, 2010: 51).

TESEV’in 2007 yılında yapmış olduğu Dünya Bankası fonlu çalışma kapsamında, Çanakkale ilinin TÜİK 2000 verileri kullanılarak mahalle ölçeğinde haritalandırılması gerçekleştirilmiştir. Konut dışında tuvaleti olan hanelerin oranı Fevzipaşa Mahallesi’nde en yüksektir. İşsizlik oranının en yüksek olduğu mahallede Fevzipaşa mahallesidir. Okuma yazma bilenlerin oranının en düşük olduğu nokta ise yine aynı mahalledir.

6. Çanakkale Belediyesi Kent Eylem Planı ve Stratejik Planlarında Yoksulluk

Ülkemizde, halka en yakın yönetim birimlerinden birisi olan belediyelere, Belediye Kanunu’nun 41. maddesiyle stratejik plan hazırlama zorunluluğu getirilmiştir. Bu kanuna göre Belediye başkanı stratejik planı hazırlayıp belediye meclisine sunacak ve meclis bu planı görüşüp kabul edecektir. Belediye başkanının kabul edilen stratejik plana göre belediyeyi yönetme zorunluluğu da kanundaki hükümlerden birisidir.

Stratejik planlar; planlı hizmet sunumu, politika geliştirme, belirlenen politikaları somut iş programlarına dayandırma, uygulamayı etkili bir biçimde izleme ve değerlendirme ile kamu

kaynaklarını etkili, ekonomik ve verimli biçimde kullanma, hesap verebilirlik ve mali saydamlık sağlamaya yönelik temel bir araç olarak kullanılmaktadırlar (Songür, 2015: 56). Bu bağlamda belediyelerin hazırlamış oldukları planlarda bir takım politikalar, projeler ve programlar belirlenmektedir. Bunların uygulanabilir olması oldukça önemlidir.

Belediyeler stratejik planların yanı sıra planların; *plandan eyleme* boyutunu oluşturan, stratejik plana benzer hedefleri içeren, farklı çalışma grupları oluşturularak her sorunun çözümüne yönelik faaliyet alanlarının belirlendiği bir Kent Eylem Planı hazırladıkları bilinmektedir ve Çanakkale’de bu planı hazırlayan kentlerden birisidir.

Çalışmanın bu bölümünde Çanakkale’de katılımcı bir anlayışla hazırlanan Kent Eylem Planı ve Stratejik Planlarda yoksullukla mücadele için belirlenen politika ve hedefler incelemiştir.

6.1. Çanakkale Kent Eylem Planı’nda Yoksulluk

Çanakkale Kent Eylem Planı, ilk defa Ekim 2005’te Yerel Gündem 21 bünyesinde gündeme gelmiştir. Haziran 2006’da Çevre ve Altyapı, Ekonomi, Toplumsal –Kültürel Çalışma Gruplarının oluşturulması ile hazırlanmasına fiilen başlanmıştır. Plan 2008 yılında uygulanmaya başlanmıştır.

Çanakkale Belediyesi Kent Eylem Planı 2009’a göre planın temel amacı; Kentteki çevre ve yaşam kalitesinin yükseltilmesi ve sürdürülebilirliğinin sağlanması, Çanakkalelilerin bireysel ve toplumsal gelişmelerinin en az kaynak kullanarak en kısa zamanda gerçekleştirilmesidir (Çanakkale Belediyesi Kent Eylem Planı, 2009: 8).

Çanakkale Kent Eylem Planlama sürecinin temel ilkeleri şu şekildedir;

- Yerel hizmet kullanıcılarının istek, değer ve ideallerini yansıtması,
- Doğal kaynakların ve doğanın taşıma kapasitesinin dikkate alınması,
- Teknik değerlendirmelerin ve katılımcı konu analizlerinin birlikte kullanılması,
- Ekonomik, toplumsal ve ekolojik gelişme süreçlerinin dengelenmesi,
- Kuşaklar içi ve arası adaletin sağlanmasıdır (Çanakkale Belediyesi Kent Eylem Planı, 2009: 5).

Çanakkale Kent Eylem Planı dört çalışma alanından oluşmaktadır. Bunlar;

- Toplumsal Çalışma Alanı,
- Altyapı ve Çevre Çalışma Alanı,
- Ekonomi Çalışma Alanı ve
- Genel Kamu Hizmetleridir (Çanakkale Belediyesi Kent Eylem Planı, 2009: 6).

Yoksullukla mücadele için Ekonomi Çalışma Grubu’nun altında ayrı bir eylem planı geliştirilmiştir. Amaç, yoksulluğun ve yoksunluğun azaltılması, hafifletilmesi ile insani gelişmenin artırılmasıdır.

Belirlenen temel politikalar ise şu şekildedir;

- Kentsel gelişmede yeni yoksulluk ve yoksunlukların oluşmasını engellemeye öncelik vermek,
- Yoksullukla mücadele program ve projelerinde kullanılmak üzere finansman kaynakları oluşturmak,
- Yoksullukla mücadele çalışmalarını yoksullar ile birlikte tasarlamak ve uygulamak,
- Yoksulların temel ihtiyaçlarını karşılama maliyetlerini düşürmek,
- Yoksulların acil ve zorunlu ihtiyaçlarını karşılamaktır (Çanakkale Belediyesi Kent Eylem Planı, 2009: 16).

6.2. 2006-2010 Stratejik Planı'nda Yoksullukla Mücadele

Stratejik plan, yaşlılara, kadınlara, çocuklara, engellilere, toplumsal yaşamdan dışlanmışlara yönelik belirlenen faaliyetler açısından taranmış ve aşağıdaki konulara 2006-2010 Çanakkale Stratejik Plan'ında yer verildiği görülmüştür. Bu projelere yoksulluk ve sosyal dışlanmaya yönelik göstergelerde içermektedir.

2006-2010 Stratejik Planı incelendiğinde *yoksulluk ve sosyal dışlanma* göstergeleri arasında iki göstergede planlanan ve uygulanan projenin Fevzipaşa Mahallesi'ni kapsadığı görülmektedir.

Bunlardan birincisi, *işsizlik ve işgücüne katılamama* göstergesidir. Bunun çözümüne yönelik proje ise "Bölgenin iş gücü piyasasına uygun meslek ve beceri kazandırma kursları"dır. Bu bağlamda uygulanan proje ile Fevzipaşa ve Atatürk Mahallelerinde yaşayanlara belediyede istihdam olanakları sağlanmaya çalışılmıştır.

Bir diğer gösterge ise *sağlıksız yaşam koşulları*dır. Bu bağlamda altyapı ve konut kalitesinin artırılması için;

- 2010 yılı sonuna kadar kentsel içme suyu kalitesinin artırılması için içme suyu sistemlerinin teknolojik olarak yapılandırılması sağlanacaktır.
- Kanalizasyonu bulunmayan bölgeler belirlenecektir.
- Fevzi Paşa Mahallesi özel amaçlı Kurumsal İmar Planı Kentsel Dönüşüm Projesi hayata geçirilecektir.

Buna yönelik uygulanan projeler;

Kent genelinde 4.500 m kanalizasyon şebeke hattı döşenmesi, Belediye-Üniversite işbirliğiyle Fevzi Paşa Mahallesi Kentsel Dönüşüm Projesi'nin çalışmalarının başlatılmasıdır (Çanakkale Belediyesi Stratejik Plan, 2006-2010: 74).

Stratejik Plan incelendiğinde yoksullukla mücadele için hedeflenen stratejilerin planın kapsadığı dönemlerde, uygulamalarında sıkıntı olduğu, verimlilik elde edilemediği, örneğin Fevzipaşa Mahallesi'nin günümüzde dahi altyapı sorunlarının devam ettiğini söylenebilir.

6.3. 2010-2014 Stratejik Planı'nda Yoksullukla Mücadele

Bu planda yoksulluğa yönelik olarak stratejik amaç ve hedef belirlenmiştir. Buna göre;

Stratejik Amaç: Yoksulluğu kurumsallaştırmadan ve doğal yaşam biçimi haline getirmeden, kişilerin haklarına saygılı şekilde toplumsal dayanışma ve katılım temelinde kent kaynaklarının yoksulluğu önleyici, azaltıcı ve hafifletici şekilde kullanılmasını sağlamak.

Stratejik Hedef: İnsanlık onurunu, kent genelinde temel gereksinimleri karşılayacak sosyal hizmetlerin doğru hedef kitleye ulaşması sağlanacaktır.

Bu stratejik amaç ve hedefler doğrultusunda bir takım stratejiler belirlenmiştir. Bunlar;

- Kent genelinde yoksulluk ve yoksunluk tanımlarının yapılması,
- Yoksullukla mücadele kapsamında insanlık onur ve haklarının korunması,
- Kent genelinde toplumsal dayanışmanın görünürlüğünün sağlanması,
- Yoksullukla mücadele kapsamında kamu, özel sektör, sivil toplum örgütleri ve kentler tarafından gerçekleştirilen faaliyetlerin eşgüdümlü olarak yürütülmesi,
- Yoksullukla mücadelede günlük değil uzun dönemli çözümlerin üretilmesinde birliktelik,
- Kent kaynaklarının kullanılmasında yoksul kesimlerin pozitif ayrımcılığa uğratılmasının sağlanması,
- Dezavantajlı kesimlerin toplumsal ve insani gelişme olanaklarının artırılması,
- Mahalleler düzeyinde az gelişmiş bölgelerin kent sel ve toplumsal kalkınmasının önceliklendirilmesidir.

Bu stratejiler dışında faaliyet ve proje programı oluşturulmuştur. Bu programa göre;

- Kentsel yoksulluk haritası,
- Sosyal Market
- Yardım Programları
- Girişimci Destekleme Programları
- İstihdam ve meslek kazandırma programları
- Gece kondu önleme projesi
- Dar gelirliilere konut projesi gibi faaliyet ve projeler belirlenmiştir.

Bunlardan sadece bir kaçı uygulanabilmiştir. Örneğin, *kentsel yoksulluk haritası* bu plan döneminde değil bir sonraki plan döneminde hazırlanabilmiştir (Çanakkale Belediyesi Stratejik Plan, 2010-2014: 45).

6.4. 2015-2019 Stratejik Planı'nda Yoksullukla Mücadele

Bu planda çeşitli nedenlerle belirli gelir güvencesine sahip olmayan aile ve vatandaşlara yaşamlarını sürdürebilecek sosyal yardımların yapılması bir kamu görevi olarak sayılmıştır. Diğer planlardan ayrıldığı en temel nokta budur.

Bu plan döneminde sosyal yardımları daha organize ve insan onuruna yakışır bir şekilde yürütmek temel hedeflerdendir. Bugüne kadar kentte yoksulluk konusunda sistemli bir çalışma yapılmadığı belirtilmiş, bu plan döneminde detaylı bir çalışma ile kentin yoksulluk haritası çıkartılması hedeflenmiş ve özel ortaklıkla bu harita çıkartılmıştır. Bunun yanı sıra sosyal

yardımlar, meslek edindirme kursları ve yaşam standartlarını geliştirecek çalışma bunların dışında;

- Yerel planlanması, kullanımı ve değerlendirilmesinde yoksun ve yoksulluk durumunda bulunan kentlilerin aktif olarak yer almalarına yönelik katılımcı modelleri geliştirmek,
- Yoksulluk ve yoksunluğun yaşam kalitesi üzerine olumsuz etkilerini giderici programları insanlık onurunu koruyarak geliştirmek,
- Mahalle sosyal yaşam evleri ile mahalle sakinlerinin iletişimlerini güçlendirerek, kişisel gelişimlerine katkı sağlamak gibi stratejiler bulunmaktadır (Çanakkale Belediyesi Stratejik Plan, 2015-2019: 61-62).

Planda Sosyal Yardım Konularında Hedeflenip Gerçekleştirilen Projeler

Yoksulluk/Gelişmişlik Haritası: Çanakkale Belediyesi'nin özel ortaklıkla hazırlanmış olduğu bir haritadır. Kentteki yoksulluk ve yoksunluk durumunun ölçümleri yapılarak sosyal yardım programlarının etkin bir şekilde yönetilmesi buna bağlı olarak da yoksulluk döngüsünün kırılması hedeflenmiştir (www.canakkale.bel.tr).

Sosyal Market: Yardımlaşma ve dayanışmayı arttırmak, yoksulluğun azalması, israfın önlenmesi, toplumsal barış ve hoşgörüyü arttırmak adına geliştirilen Sosyal Market Projesi bir toplumsal dönüşüm projesidir.

Kent içerisinde ihtiyacından fazla, kullanılmış fakat kullanılabilir nitelikte olan veya kullanılmamış aynı yardıma elverişli eşyalara sahip kişilerden bu eşyaların toplanması, kullanılabilir hale getirilmesi ve kent içerisindeki ihtiyaç sahiplerine ulaştırılması amacını taşımaktadır (www.canakkale.bel.tr).

Kart 17 (Halk Kart Uygulaması): Sosyal Belediyecilik anlayışı ile yoksulluk içerisinde olup temel ihtiyaçlarını karşılayamayan ve yaşamlarını en düşük seviyede dahi sürdürmekte güçlük çeken kişilere ve ailelere yönelik aylık olarak gıda alışverişlerine destek vermek amaçlı uygulanan projedir (www.canakkale.bel.tr).

Duş ve Çamaşır Merkezi: Çanakkale Belediyesi'nin sosyal kapsamlı hizmetlerinden biri olan Duş ve Çamaşır Merkezi başta öğrenciler olmak üzere, gündelik yaşamlarında duş alma ve çamaşır yıkama olanağı bulamayan kentlilere yönelik hazırlanan hizmettir (www.canakkale.bel.tr).

Çanakkale'de bu planla birlikte yoksullukla mücadelede sosyal belediyecilik uygulamalarına daha çok yer verildiğini yoksullukla mücadelenin sistemleştirilmesi için adımlar atıldığını söyleyebiliriz.

7. Fevzipaşa Mahallesi Örneği

Çanakkale'nin yoksulluk oranları en az olan illerimizden birisi olduğu söylenmişti. Ancak buna rağmen Çanakkale'nin kendi içerisinde yoksulluğun mekânsal olarak yoğunlaştığı kesimler bulunmaktadır. Çanakkale'de yoksulluğun mahallelere dağılımlarına baktığımız zaman yoksulluğun mekânsal olarak en çok yoğunlaştığı yerin Fevzipaşa Mahallesi olduğu söylenebilir.

Çanakkale Belediyesi yetkilileri ile yapılan görüşmeler sonucunda Fevzipaşa Mahallesi'nin yoksulluk durumuyla ilgili elde edilen veriler şu şekildedir;

- Güncel verilere göre Fevzipaşa Mahallesi nüfusu: 2134
- Yoksul kişi sayısı: 1028/ Oranı: %48,2
- En yoksul kesim: 771 kişi
- Yoksulluk açığının üzerindeki kesim: 257 kişi
- Risk grubu: 201 kişi
- Risk grubu üzerindeki kişi sayısı: 905 kişi

Bu veriler Çanakkale Belediyesi'nin 2015-2019 Stratejik Planı için özel ortaklıkla hazırlanmış olduğu Yoksulluk/Gelişmişlik Haritası verileridir.

Çalışmanın bundan sonraki kısmında, 2012 yılında Çanakkale Kent Konseyi'nce desteklenen ve Arzu Başaran Uysal, Gökçer Okumuş ve İpek Sakarya tarafından hazırlanan "Bir Mahalleyi Anlamak" isimli çalışmadan veriler aktarılarak Fevzipaşa Mahallesi'nin yoksulluk durumu incelenecektir.

7.1. Fevzipaşa Mahallesi'nin Tarihçesi

Fevzipaşa Mahallesi, Sarıçay'ın Çanakkale Boğazına döküldüğü, alüvyon alanda yer almaktadır. Mahalle, İstanbul'un fethinden kısa bir süre sonra boğazların korunması amacıyla 1462 yılında Fatih Sultan Mehmet tarafından yaptırılan, Çimenlik Kalesi'nin yanında kurulmuştur.

Fevzipaşalı Romanlar, atalarının Çimenlik Kalesi'nin yapımında çalıştıklarını ve Fatih Sultan Mehmet'in izniyle buraya yerleştiklerini söylemektedirler. Osmanlı İmparatorluğu döneminde özellikle Balkanlarda Romanların kale yapımında çalıştıkları ve daha sonra da kalenin düzenli bakım ve onarımı görevini üstlendikleri bilgisi bu olasılığı güçlendirmektedir.

Fevzipaşalı Romanların kente ne zaman yerleştiklerine dair yazılı bir bilgiye ulaşılamamış olmakla birlikte, Romanların kentin ilk sakinleri olduğu konusunda kentte bir görüş birliği bulunmaktadır.

Osmanlı döneminde derilerin tabakhanelerde boyanmasında kullanılan meşe palamudu, bugün Fevzipaşa Mahallesi sınırlarında bulunan Palamut depolarında (Yahudi depoları olarak da adlandırılmaktadır) toplanarak, Sarıçay aracılığı ile boğazda bekleyen gemilere nakledilmekteydi. Romanların, meşe palamudunun nakliyesi olmak üzere kentin her türlü taşıma işlerinde, sandalcılık, at arabacılığı ve hamallık yaparak çalıştıkları bilinmektedir. Ayrıca nalbantlık, sepetçilik, demircilik gibi el zanaatlarına dayalı sektörlerde de çalışmışlardır. Eskiden her evde temizlik, yemek, çocuk bakımı gibi işler için mutlaka bir Roman kadının istihdam edildiği halen birçok Çanakkalelinin hatıralarındadır (Uysal vd. 2012: 7).

7.2. Fevzipaşa Mahallesi'nin Demografik Yapısı

471 hanede toplam 1332 kişi yaşamaktadır. Bunların 706'sı kadın, 626'sı erkektir. 15-64 yaş arası aktif çalışabilir erkek nüfusu, topluluğun % 69'unu oluşturmaktadır. Hane halkı büyüklüğü ortalama 2.8 kişi/hanedir. Fevzipaşa Mahallesi kentte ortalama hane halkı büyüklüğü en yüksek olan mahalledir. Hem kadın hem de erkeklerde evlilik yaşının çok genç

olması nedeniyle, çocuklar ergen denebilecek yaşta evden ayrılmaktadır. Bu durumun hane halkı büyüklüğünü etkilemektedir. Tespitler, 207 kadının 53'ünün 18 yaşına gelmeden ilk çocuğunu doğurduğunu göstermektedir. Evlenme yaşı kadınlarda 13'e kadar düşebilmektedir. Hane halkları ile yapılan görüşmelerde, mahallede yaşayanların önemli bir kısmının (%81) Fevzipaşa doğumlu oldukları tespit edilmiştir. Mahallede hareketliliğin –ev değiştirme, dışarıdan mahalleye taşınma- olmadığı görülmektedir. Görüşmecilerin %48'inin 50 yıldan fazladır aynı evde oturdukları, %8'inin ise 25 yıldır aynı evde oturdukları tespit edilmiştir.

Aktarılan verilere göre mahallede çocuk evliliklerin sayısının fazla olduğu ve mahalle sakinlerinin buldukları mahalleye duygusal bir bağlılıklarının olduğu çıkarımında bulunabiliriz.

7.3. Fevzipaşa Mahallesi'nin Gelir, İşsizlik Oranları ve Sosyal Güvence Durumu

471 hanenin yalnızca %31'inde aile reisi düzenli bir gelire sahiptir. Geliri düzenli olmayan, enformel sektörlerde çalışan aile reisi oranı ise %26'dır.

İşsiz veya düzenli bir geliri olmayan aile sayısı oranı %69'a ulaşmaktadır. Düzenli geliri olsun ya da olmasın çalışan erkeklerin tümü boyacı, seyyar satıcı, hamal, müzisyen ve garson olarak çalışmaktadırlar. Mahallede, kamuda çalışan memur ve işçi yok denecek kadar azdır.

Kadınlar çalışma hayatında yer almamaktadırlar. 433 kadının %96'sı ev hanımıdır. Çalışan çok az sayıdaki kadın ise enformel sektörlerde -temizlikçi, seyyar satıcı gibi- sigortasız olarak çalışmaktadır.

Fevzipaşa Mahallesi'nde aileler büyük oranda devletin ve yerel yönetimin yoksullara yönelik yaptıkları yiyecek ve yakacak yardımlarından faydalanmaktadırlar.

- 471 ailenin, 180'ninde (%38) yoksullara sağlık hizmetinden ücretsiz yararlanma olanağı sunan *yeşil kart* bulunmaktadır.
- 471 hanenin 49'unda (yaklaşık %10) engelli birey bulunmaktadır.
- Astım, bronşit gibi solunum yolları hastalıkları çok yaygındır. (Uysal vd., 2012: 38)

Aktarılan verilere göre işsiz veya düzenli gelire sahip olmayan aile oranının oldukça fazla olduğu, kadınların çalışma hayatında aktif olarak yer almadıkları ve eşlerine bağımlı bir hayat yaşadıkları ve bu durumun aile hayatına olumsuz yansıdığı sonucuna varabiliriz. Şöyle ki; sosyo-kültürel düzeyi ne olursa olsun günümüz Türkiye'sinde hemen her anne çocuğunun küçük yaşta evlenmesi yerine okumasını tercih eder ancak ekonomik yetersizlik ve eş baskısı gibi nedenlerden dolayı bunu çoğu zaman sağlayamaz. Bu mahallede için de ekonomik gücü olmayan kadınların çocukları üzerinde söz hakkı olmadığı ve özellikle kız çocukların çok küçük yaşta evlenmelerine ve erkek çocuklarının okuldan alınıp bir işte çalıştırılmasına göz yummak zorunda kaldıkları yorumunda bulunabilir.

7.4. Fevzipaşa Mahallesi'nde Eğitim Durumu

Yapılan araştırmada, hane halkındaki tüm bireylere eğitim durumu sorulmuştur. Erkekler büyük oranda ilkokul mezunu (%53) veya okur-yazardır (%10). Ancak ilkokul diplomasına sahip olanlar da dâhil olmak üzere işlevsel okur-yazar olup olmadıkları tartışmalıdır. Erkekler

arasında liseyi bitirme oranı ise çok düşüktür, hane halkındaki yetişkin erkeklerin % 6,5'i liseyi bitirmiştir.

471 hanede yapılan tespitler sonucunda, hane reisinin eşi ya da hane reisi konumunda olan yaşları 14 ile 95 arasında değişen 439 kadının eğitim durumu değerlendirildiğinde, büyük oranda ilköğretim mezunu oldukları (%45,1) ya da okuma yazma bilmedikleri (%26,9) görülmektedir. Yetişkin kadınların yalnızca %3'ü liseyi bitirmiştir

Mahalledeki eğitim durumuna baktığımız zaman okuma oranlarının oldukça düşük olduğunu söylemek mümkündür. Bu oranlar sadece Çanakkale'nin değil genel olarak Türkiye ortalamasının da oldukça gerisindedir.

7.5. Mahallelinin Kentsel Hizmetlere Erişim Durumu

Fevzipaşa Mahallesi Çanakkale kent merkezinde yer almaktadır. Mahalle içerisinde 1 adet sağlık ocağı bulunmasına karşın hiç ilköğretim okulu bulunmamaktadır. Ancak en yakın ilköğretim okulu mahalle merkezinden yaklaşık 600 m uzaklıktadır. Bu da erişilebilir bir mesafede olduğunu göstermektedir. Toplu taşıma sistemi duraklarına olan uzaklık ise ortalama 500 m'dir (Uysal vd. 2012: 39). Eski Devlet Hastanesi'ne kolay ulaşım sağlanırken, Yeni Devlet Hastanesi uzakta olduğu için ulaşım otobüslerle sağlanacak bu durum maddi durumu yetersiz aileler için maddi bir külfet oluşturacaktır. Çanakkale merkez küçük bir yerleşimdir ve neredeyse her yer yürüme mesafesindedir. Bu nedenle belediye tarafından verilecek kentsel hizmetlere erişimin çok zor ve maliyetli olmayacağını söylemek mümkündür.

7.6. Mahalle Halkı İle Yapılan Görüşmeler

Araştırmada derinlemesine mülakat yöntemi kullanılarak 40 kişiye (17 kadın ve 23 erkek) aşağıdaki sorular sorulmuştur. Görüşmecilerin 21'i yetişkin, 19'u ise okul çağında olan ve yaşları 10 ile 19 arasında değişen çocuk ve gençlerdir.

Mahalleden Memnun Olma

Görüşme sırasında, "Bu mahallede yaşamaktan memnun musunuz?", "Oturduğunuz sokaktan/evden memnun musunuz?" sorularına ilk anda cevap "evet" olmuştur. Bu durum mahallelinin evlerini kaybetme endişesi karşısında bir refleks cevap olarak yorumlanabilir. Mahallede hem fiziksel hem de sosyoekonomik koşulların diğer kısımlara göre daha kötü olduğu iç kısımlarda (Kuyu Sokaklarda) oturanlar, yaşadıkları kötü koşullara rağmen bu soruya özetle "evet memnunuz ve evsiz kalmak istemiyoruz" şeklinde cevaplamışlardır. Bu bölgede oturanlara göre evlerin iyileştirilmesi, onarılması gerekmektedir ancak bu "yerinde güzelleştirme" şeklinde olmalıdır. Mahalle sakinlerine göre Sarıçay ve Çanakkale Boğazının keşiştiği bu alan kentin en güzel manzarasına sahip yeridir ve burada oturmayı herkes ister.

İşsizlik Sorunu

Mahallede kadın-erkek, genç-yaşlı herkesin hem fikir olduğu ortak sorun işsizliktir. Mahalleli, mahallenin sorunlarını çözmek için önce işsizliğe bir çare bulunması gerektiğini dile getirmektedir. Mahallede düzenli gelire sahip olmayan aile oranı %70lere ulaşmaktadır. Çalışan kadın sayısı yok denecek kadar azdır (ev hanımı oranı %96). Mahalleli işsizliği bir kader gibi algılamaktadır. (Uysal vd. 2012: 45).

Okulu Bırakma Sorunu

Mahallede ilköğretim çağında okulu bırakma çok yaygındır. Liseye giden ve bitiren genç sayısının çok az olduğu tespit edilmiştir. Okulu bırakma nedeninin öncelikle ekonomi nedeni olduğu, eğitim masraflarının karşılanamaması nedeniyle çocukların okuldan alındıkları ifade edilmektedir. İki çocuğu da ilköğretimde okuyan bir anne "...okul masrafları bizi zorluyor. Etütler paralı ve ekonomik olarak yetişemiyoruz. Devlet okulu özel okul gibi oldu. Okul kitapları, malzemeleri çok pahalı. Kitapları olmadığı için müdür kızımı sınıftan çıkartmış. Milli Eğitim'e gittim, masrafları karşılayamadığımızı söyledim..." diyerek çocuklarını okutmak için çaba sarf ettiğini ifade etmektedir.

Yine ekonomik nedenlere bağlı olarak, erkek çocukların ailenin geçimine katkı sağlamak zorunda kalmaları, okulu bırakma nedenlerinin başında gelmektedir. Kız çocuklarında okulu bırakma oranı, ilköğretimden sonra okumama oranı erkek çocuklarına göre daha fazladır. Zaten evlenecek olan kız çocukları için eğitim gereksiz bir masraf olarak görülmektedir. Diğer yandan çocukları okumaya teşvik eden bir aile ortamının olmaması, yakın çevrelerinde olumlu rol modeller olmamasının da okulu bırakmada önemli etkenler olduğu söylenebilir. (Uysal vd. 2012: 46)

Bu sorunun çözümüne yönelik olarak sadece yerel güçlerin değil merkezi güçlerinde mahallede hatta bu tür mahallelerde eğitimi desteklemek için projeler üretmesi gerekmektedir.

Sosyal Dışlanma Sorunu

Yetişkin kadın ve erkekler, özellikle resmi kurumlarda, Roman oldukları için dışlandıklarını hatta nüfus cüzdanında Fevzipaşa doğumlu olarak yazılmasının baştan önyargı oluşturduğunu düşünmektedirler. 37 yaşındaki bir erkek "...hangi kuruma gitsek Fevzipaşa Mahallesi'nden geldik deyince bizi kurumun kapısından içeri sokmuyorlar..." demektedir. Sağlık hizmetlerinden yeterince yararlanamadıkları, gerektiğinde doktorun ilgisini çekmek için "kavga" ettiklerini dile getirmektedirler.

Bunların dışında yöneltilen sorulara verilen cevaplarda; Fevzipaşa Mahallaesi'nde oturan insanların işe alınmadığı, onlara önyargı ile yaklaşıldığı, sokaklar ve kirli olduğu için dışlanmalarına neden olduğu ya da okumak için başka şehirlere giden gençlerin bir daha buraya dönmek istememesi gibi şikâyetler dile getirilmiştir. Bunun çözümüne yönelik olarak, Roman kimliğiyle yaşayan mahalle sakinlerinin toplumla kaynaştırılabilmesi için fırsatlar yaratılması gerekmektedir. Ne kadar dışlanırlarsa, bu dışlanmışlık hissiyle kentte daha hırçın davranışlarda bulunabilecek, onlarda mahalle dışından gelen insanlara önyargı ile yaklaşım farklı davranışlar sergileyeceklerdir. Mahallenin dışında, Roman kimliğini saklamanın ve okuduktan sonra mahalleye dönmemenin Romanlarca olağan ya da normal görüldüğünü söylemek mümkündür. Bu nedenle kazanım noktasında politikaların geliştirilmesi önem arz etmektedir.

7.7. Kentsel İyileştirme Projesi İçin Çözüm Önerisi: "Temel Stratejilerin Belirlenmesi"

Fevzipaşa Mahallesinde, barınma, işsizlik, nitelikli ve düzenli işlere erişememe, sosyal güvenceden yoksunluk, düşük nitelikli konut sorunu, yetersiz kentsel altyapı, nitelikli eğitim hizmetine erişememe gibi ciddi sorunlar yaşanmaktadır.

Mahallelinin sosyo-ekonomik yaşama katılması, kentsel hizmetlere erişimi ve yapabilir hale gelebilmesi için kentsel iyileştirme projesi aynı zamanda sosyal dışlanmayı engellemeye yönelik programlar da içermelidir.

Mahallede yaşanan sorunlardan yola çıkarak “Fevzipaşa Mahallesi Kentsel İyileştirme Projesi” için dört temel strateji belirlenmiştir;

- Kentte sosyal dışlanma ve etnik ayrımcılığın engellenmesi,
- Romanların karar verme mekanizmalarına aktif katılımı,
- Romanların kentin sosyal ve ekonomik yaşamına entegrasyonunun sağlanması,
- Mahalledeki yapı, konut ve kentsel altyapı kalitesinin geliştirilmesidir. (Çanakkale Kent Konseyi, 2012; 11-12)

8. Kentsel Yoksullukla Mücadelede Etkin Bir Araç: “Sosyal Belediyecilik”

Yerel yönetimler, belli bir coğrafi alan üzerinde yaşayan yerel topluluk üyelerinin ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla, ekonomik, sosyal, kültürel zenginliğe ve refaha ilişkin yerel hizmetleri genel yetkiyle, kendi sorumluluğu doğrultusunda yerine getiren, işleyişinde açıklığı, şeffaflığı çoğulcu ve katılımcı demokrasi ilkelerini hayata geçiren, yetkilerin yerel halka en yakın yönetim birimince kullanıldığı, kamu tüzel kişiliğine sahip, özerk, demokratik kuruluşlardır (yerelyonetim.net). Bu tanımdan da anlaşılacağı gibi yerel yönetimler bulunduğu bölgedeki halka en yakın ve halkın sorunlarına en hızlı şekilde çözüm üretebilecek yönetim birimleridir.

Türkiye’de yerel yönetim birimleri üçe ayrılmaktadır. Bunlar; il özel idareleri, belediyeler ve köylerdir. Kent merkezinin sorunlarına en yakın çözüm üretebilecek yerel birim belediyelerdir. Bu bağlamda kentin sorunları arasında ilk sıralarda yer alan yoksullukla mücadele için, merkezi yönetimin olduğu kadar yerel yönetimlerinde -hatta daha fazla yerel yönetimlerin- sorumluluk alması gerekmektedir. Yerel yönetimler sorunların çözümüne yönelik üstlenmesi gereken roller yerel kanunlarda sıralanmıştır. Sosyal sorunlarla mücadele de en çok sorumluluk belediyelere yüklenmekte bu da belediyeler açısından yeni bir kavramı *sosyal belediyecilik* kavramını gündeme getirmekte dolayısıyla yoksulluk gibi pek çok sorunun belediyelerdeki mücadele aracı sosyal belediyecilik olmaktadır.

Çalışmanın devamında sosyal belediyeciliğin ne olduğu, işlevleri ve Türkiye’de sosyal belediyeciliğin yerine alt başlıklar halinde değinilecektir.

8.1. Sosyal Belediyecilik

Sosyal belediyecilik, mahalli idareye sosyal alanlarda planlama ve düzenleme işlevi yükleyen, bu çerçevede kamu harcamalarını konut, sağlık, eğitim ve çevrenin korunması alanlarını kapsayacak şekilde sosyal amaca kanalize eden; işsiz ve kimsesizlere yardım yapılması, sosyal dayanışma ve entegrasyonun tesis edilmesi ile sosyo-kültürel faaliyet ve çalışmaların gerçekleştirilebilmesi için gerekli olan altyapı yatırımlarının yapılması için bilinçli politikalar üretmesini öngören; bireyler ve toplumsal kesimler arasında zayıflayan sosyal güvenlik ve adaleti güçlendirmeye yönelik olarak mahalli idarelere sosyalleştirme ve sosyal kontrol işlevleri yükleyen bir modeldir (Akdoğan 2002’den aktaran: Öz ve Yıldırım, 2009: 457).

Sosyal belediyecilik, belediyelere sadece klasik belediye fonksiyonları yüklemenin ötesinde onları sosyal sorunların çözümünden de sorumlu tutmaktadır. Sosyal devletin yetersiz kaldığı durumlarda, sosyal belediyecilik anlayışı devreye girerek sosyal sorunların azaltılmasında ve çözüme kavuşturulmasında önemli bir rol üstlenmektedir.

Sosyal belediyeciliğin dört temel işlevi vardır. Bunlar:

Sosyalleştirme, Sosyal Kontrol ve Rehabilitasyon: Sosyalleşme kişinin aile, okul, mesleki örgütler gibi içinde yer aldığı sosyal kurumların ve yaşadığı kültürel ortamın kendisinden beklediği şekilde davranmayı ve diğer bireylerle uyum içinde yaşamayı öğrenme sürecini ifade eder. Belediyelerin bu alandaki işlevleri tamamlayıcı niteliktedir. Belediyeler koydukları kurallarla ve bu kurallara aykırı davranışlara uyguladıkları çeşitli yaptırımlarla bireye (hemşehriye) sosyal beklentilere uygun davranış, kural ve değerler aşılama anlamında sosyal kontrol mekanizması olarak işlev görmektedirler (Akdoğan 2006'dan aktaran: Pektaş, 2010: 14).

Toplumu Yönlendirme: Belediyeler tüketici danışma merkezi ve benzeri hizmet birimleri aracılığıyla sosyal kesimlere yönelik olarak danışmanlık hizmeti vermekte, belli konularda yönlendirmekte, sorunlarını nasıl ve hangi kurumlarla çözebilecekleri konusunda kendilerine yardımcı olmaktadır (Berkün, 2017: 586).

Yardım Etme ve Gözetme (Sosyal Yardım): Belediyeler, beldelerindeki fakir ve muhtaç insanları kolaylıkla tespit edebilmekte, onların sosyo-ekonomik durumlarını izleyebilmekte, asgari yaşam sınırında olanlara gıda, odun-kömür, ilaç, kırtasiye malzemesi, tekerlekli sandalye vb. yardımlarla destek olmaktadır (Berkün, 2017: 586).

Yatırım Yapma (Tesisler Kurma): Belediyeler halkın geçim sıkıntısını bütünüyle gidermeye yönelik köklü tedbirler alamamakla beraber, geçim koşullarını kolaylaştırıcı birtakım hizmetleri de yürütmektedirler. Tanzim satış mağazaları, ekme fabrikaları, aşevleri, sığınma evleri, sağlık ocakları, mahalle kütüphaneleri bu nitelikteki hizmet yatırımlarını örneklemektedir (Akdoğan 2006'dan aktaran: Pektaş, 2010: 14).

8.2. Türkiye'de Kentsel Yoksullukla Mücadelede Sosyal Belediyeciliğin Yeri

Türkiye'de 1950'lerin ortalarında artmaya başlayan kentleşme süreci, 1960'larda hızlanmış ve göç neticesinde nüfusa doyum noktasına gelen kentlerde altyapı gibi sorunlar ortaya çıkmaya başlamıştır. Ortaya çıkan bu sorunlar yerel yönetimlerden beklentileri arttırmıştır. Böyle bir ortamda 1990'lı yıllardan itibaren sosyal belediyecilik anlayışı önem kazanmaya başlamıştır. Başlarda büyükşehirlerde görev ve sorumlulukların artmasıyla kendini hissettiren bu anlayış zamanla yetenekli bir takım yöneticilerin gündemi haline gelmiş, sosyal belediyecilik uygulamaları yerel kanunlarda daha fazla yer almaya başlamıştır. Günümüze baktığımız zaman belediyeler tarafından çıkartılan stratejik planlarda sosyal hedef ve projelerin olmasını sosyal belediyeciliğin bir parçası olarak görmek mümkündür. Gerek yerel mevzuatlarda olsun gerek stratejik planlarda olsun önemli vurgulanan konulardan birisi yoksulluk ve yoksul kesimler olmuştur.

Türkiye'de uygulanan sosyal belediyecilik faaliyetlerinin hukuki çerçevesini, 5393 Sayılı Belediye Kanunu ve 5216 Sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu oluşturmaktadır. Ancak bir yerel yönetim birimi olan İl Özel İdaresi mevzuatı da sosyal politikalara ilişkin düzenlemeler

çermektedir. Bu nedenle 5302 Sayılı İl Özel İdaresi Kanunu'na da çalışma kapsamında yer verilmiştir (Berkün, 2017; 588).

Yoksul kesime yönelik olarak stratejik planlarda birtakım plan ve projeler belirlenmiş yerel kanunlarda mahalli idarelere bir takım görevler yüklenmiştir (Öz ve Yıldırım, 2009: 459).

2005 tarih ve 5393 sayılı Belediye Kanunu sosyal politika alanında belediyelere geniş yetkiler tanımış, hatta sosyal belediyeciliği zorunlu hale getirmiştir. Belediye hizmetlerinin sunulmasındaki ilkelerden biri olan "hizmet sunumunda özürlü, yaşlı, düşkün ve dar gelirlilerin durumuna uygun yöntemler uygulanır" ilkesinin, bu kanunun sosyal politikalara olan duyarlılığının temel göstergesidir (Berkün, 2017: 588). Yine bu kanunun hemşehri hukukunu düzenlediği 13. maddesinde; herkesin ikamet ettiği beldenin hemşehrisi olduğundan yola çıkarak, hemşehrilerin belediye idaresinin yardımlarından yararlanma hakları olduğuna, fakat yardımların insan onurunu zedelemeyecek koşullarda sunulmasının zorunlu olduğuna dikkat çekilmektedir (Öz ve Yıldırım, 2009: 459-460).

5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu'nda sosyal belediyecilik hizmetlerine yönelik hükümler 7(v), 18 (m) ve 24(j) maddelerinde yer almaktadır. Bu maddelerle, büyükşehir belediyelerine ve başkanlarına birtakım görevler yüklenmektedir. Örneğin 7. maddenin v bendinde, "sağlık merkezleri ile yetişkinler, yaşlılar, engelliler, kadınlar, gençler ve çocuklara yönelik her türlü sosyal ve kültürel hizmetleri yürütmek, geliştirmek ve bu amaçla sosyal tesisler kurmak, meslek ve beceri kazandırma kursları açmak, işletmek veya işlettirmek, bu hizmetleri yürütürken üniversiteler, yüksekokullar, meslek liseleri, kamu kuruluşları ve sivil toplum örgütleri ile iş birliği yapmak" Büyükşehir Belediyelerinin görevleri arasında sayılmıştır (Berkün, 2017: 590).

Yine bunların dışında;

- 5393 sayılı Belediye Kanunu ile 5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu belediye başkanlarına "bütçede yoksul ve muhtaçlar için ayrılan ödeneği kullanma" yetkisi vermiştir.
- 5302 sayılı İl Özel İdaresi Kanunu aynı yetkiyi valiye vermiştir.
- 5393 sayılı Belediye Kanunu'nda belediyenin, 5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu'nda büyükşehir belediyesinin ve 5302 sayılı İl Özel İdaresi Kanunu'nda il özel idaresinin giderleri arasında "dar gelirli, yoksul, muhtaç ve kimsesizlere yapılacak sosyal hizmet ve yardımlar" sayılmıştır (Öz ve Yıldırım, 2009: 459).

Genel olarak toparlayacak olursak belediyelerin yoksullara yönelik olarak en çok yaptıkları hizmetler;

- Yoksul ve kimsesizlere yönelik, gezici olarak ta faaliyet gösterebilen aşevleri,
- Yoksul, muhtaç ve kimsesizlere gıda, temizlik maddesi, yakacak ve ekmek gibi sosyal yardımlar yapmak, toplu nikâh ve toplu sünnet törenleri de düzenlemek,
- Sağlık alanında da genel sağlık taramaları ve evde bakım hizmetleri gibi çeşitli hizmetler sunmak.

SONUÇ

Dünya geneline bakıldığında zaman yoksulluk kavramının tek bir tanımının olmadığını ve dünya kentleri arasında yoksulluk oranlarının farklılaştığı görülmektedir. Yoksulluk her ne kadar ekonomik temelli bir kavram olarak görülse de yoksulluğu tetikleyen sosyo-kültürel unsurlarda vardır. Türkiye açısından bakıldığında zaman Türkiye'deki yoksulluğun en temel nedeninin gelir adaletsizliği, göç ve işsizlik olduğunu söyleyebiliriz. Yoksulluk kente indirgenildiği zaman bu unsurların yanına, etnik, sosyal ve kültürel unsurlar da eklendiğinde hem yoksul hem de kente uyum sorunu yaşadığı için sosyal dışlanmaya maruz kalan kesimlerin olduğu görülmektedir. Bu durum bizi yeni bir yoksulluk tanımına; *kentsel yoksulluk* kavramına götürmektedir.

Çanakkale, Türkiye genelinin yoksulluk oranlarına bakıldığında yoksulluk oranı az olan kentlerden birisidir. Çanakkale Belediyesi'nin yoksullukla mücadelede başarılı denilebilecek uygulamalarının olduğunu söyleyebiliriz (Sosyal Market, Halk Kart, duş ve çamaşır hizmetleri vb.). Ancak bu uygulamaların en önemlisi, yoksulluğun coğrafi alanlara göre dağılımının belirlenmesi olarak tanımlanan Yoksulluk Haritası'nın çıkartılmasıdır. Çünkü yoksullukla mücadele edebilmek için nereden başlanacağını ya da nereye daha fazla yardım götürülmesi gerektiğinin bilinmesi, mücadelede etkinlik ve verimliliğin sağlanabilmesi açısından oldukça önemlidir.

Bu bağlamda Çanakkale Belediyesi tarafından özel ortaklıkla hazırlanan haritada, Çanakkale'deki kentsel yoksulluk oranlarına bakıldığında en yoksul mahallenin Fevzipaşa Mahallesi olduğu görülmektedir. Sosyal bir belediye olan Çanakkale Belediyesi'nin, Fevzi Paşa Mahallesi'ne sosyal yardımlar (okul yardımı, gıda yardımı, halk kart vb.) yaptığı belediye ile yapılan görüşmeler sonucunda tespit edilmiştir. Ancak sosyal yardımlardan dışında çalışmayan kesime yönelik istihdam yaratılması gerekmektedir.

Roman Çocukları için Yaz Okulu, Fevzipaşa Sosyal Yaşam Evleri gibi projeler ise büyük küçük tüm mahallelinin sosyo-kültürel yönden kendini geliştirmesi için gerçekleştirilmiş projelerdir. Buna karşın Belediye, mahallelinin altyapı sorununa net bir çözüm bulabilmiş değildir. Yıllardır gündemde olan kentsel dönüşüm konusunda nihai bir sonucu varılamamıştır.

Çoğunluğu Romanlardan oluşan mahallelinin, kentin en işlek ve merkezi yerinde oturuyor olması ve şehre ayak uyduramamış olmaları, oturdukları mahallenin fiziki durumu nedeniyle buldukları bölgeden çıkartılmak istenmekte yani bir nevi sosyal dışlanmaya maruz bırakılmakta ve bu da mahallelinin tepkisine yol açmaktadır. Mahalleli buldukları bölgeden belirli nedenlerle dolayı ayrılmak istememektedir. Bu sorunun çözümüne yönelik olarak mahallelinin de görüş ve istekleri doğrultusunda Yerinde Kentsel Dönüşüm uygulamasına başvurulabilir.

KAYNAKÇA

- Aktan C.C. ve Vural İ.Y. (2002), “Yoksulluk: Terminoloji, Temel Kavramlar Ve Ölçüm Yöntemleri”, Yoksullukla Mücadele Stratejileri, Ankara: Hak-İş Konfederasyonu Yayınları, 2002, s.1.
- Berkün, S. (2017). Türkiye’de Sosyal Belediyecilik Anlayışı, *E-Şarkiyat İlmî Araştırmalar Dergisi*, 9, (7), s. 588-590.
- Bıçkı, D. (2005). Kentsel Yoksulluğun Yapısal Faktörlerle Analizi: Ekonomik Ve Politik Yapının Yeniden Örgütlenmesi: Karşılaştırmalı Bir Analiz, “İş, Güç” *Endüstri İlişkileri Ve İnsan Kaynakları Dergisi*, Cilt:7 Sayı:1, s. 107-116.
- Bölgesel Gelişme Ve Yapısal Uyum Genel Müdürlüğü (2013). İllerin Ve Bölgelerin Sosyoekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması, Ankara: T.C. Kalkınma Bakanlığı, s. 50.
- Çanakkale Belediyesi (2017), “Kültür Ve Sosyal İşler Müdürlüğü Çalışanı Öykü Kayıtaz İle Söyleşi.15.05.2017 ve 17.05.2017.
- Çanakkale Belediyesi (2009), “Kent Eylem Planı”, Çanakkale, 2009
- Çanakkale Belediyesi Stratejik Plan 2006-2010, s.74.
- Çanakkale Belediyesi Stratejik Plan 2010-2014, s.45.
- Çanakkale Belediyesi Stratejik Plan 2015-2019, s.61-62.
- Çanakkale Kent Konseyi (2012). Çanakkale Fevzipaşa Mahallesi Kentsel İyileştirme Projesi Özet Rapor, *Çanakkale Kent Konseyi Yayınları*, Sayı:30, s. 6-15.
- Dama, N. (2017). Dünya Yoksullukla Mücadele Günü’nün 25. Yılında Türkiye’nin Yoksulluk Karnesi, *Seta Perspektif*, Sayı: 182, s. 2-6.
- Demir, Ö. ve Acar, M. (1992). *Sosyal Bilimler Sözlüğü*, İstanbul: Ağaç Yayıncılık.
- Dündar, Ö. (2011). Türkiye’de Kentsel Yoksulluk Sorunu Açısından Sosyal Belediyeciliğin Önemi, *Mediterranean Journal of Humanites*, Cilt: I/2, s. 117-126.
- Ensari, S. (2010). Tük’in Yoksulluk Analizleri Üzerinde, Maliye Finans Yazıları, Sayı: 87, s. 9.
- Keleş, R. (1998). *Kentbilim Terimleri Sözlüğü*, Ankara: İmge Yayınları.
- Küçük M. (2014). Kent Yoksulluğu Ve Evsizlik: İstanbul-Zeytinburnu Spor Kompleksi Barınma Evi Örneği. (Yüksek Lisans Tezi). *Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*. Sakarya.
- Öz Cihan S., Yıldırım S. (2009). Türkiye’de Kentsel Yoksullukla Mücadelede Sosyal Belediyeciliğin Rolü, *Uluslararası Sosyal Haklar Sempozyumu, Akdeniz Üniversitesi*. 457-460.
- Özpınar E., Koyuncu, E. (2016). Türkiye’de İnsani Gelişmişlik İller Arasında Nasıl Farklılaşıyor? 81 İl İçin İnsani Gelişmişlik Endeksi, *Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı (Tepav)*, s. 1-3.
- Pektaş, E. K. (2010). Türkiye’de Sosyal Belediyecilik Uygulamaları Ve Temel Sorunlar, *Akademik İncelemeler Dergisi* Cilt:5 Sayı:1, s. 14
- Songür, N. (2015). Türk Kamu Yönetiminde Stratejik Planlama Ve Uygulamalara İlişkin Genel Bir Değerlendirme, *Strategic Public Management Journal*, No:1 s. 56.
- Timurçin, Ç. (2010). *Yoksullukla Mücadele İçin Katılımcı Stratejik Planlama Çanakkale Örneği*. (Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Tireli, M. (2009). Küreselleşme Ve Yoksulluk: Birleşmiş Milletler (Undp) Ve Dünya Bankası Göstergeleri Işığında Bir Analiz. (Sosyal Yardım Uzmanlık Tezi). *T.C. Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma Ve Dayanışma Genel Müdürlüğü*, Ankara.
- Uysal A. B., Okumuş, G., Sakarya İ. (2012). Bir Mahalleyi Anlamak, *Çanakkale Kent Konseyi Yayınları*, Sayı:31, Çanakkale, s. 37-59.

Yılmaz, E., Çiftçi, S. (2011). Kentlerin Ortaya Çıkışı Ve Sosyo-Politik Açından Türkiye’de Kentleşme Dönemleri, *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 10, Sayı: 35, s. 254.

Çevrimiçi Bağlantılar:

Çanakkale Belediyesi, “Sosyal Market”, Çevrimiçi Bağlantı:

<http://www.canakkale.bel.tr/icerik/2036/sosyal-market/>, Erişim Tarihi: 21.05.2018.

Çanakkale Belediyesi, “Destek Kart Uygulaması”, Çevrimiçi Bağlantı:

<http://www.canakkale.bel.tr/icerik/3904/destek-kart-17-uygulamasi/>, Erişim Tarihi: 21.05.2018.

Çanakkale Belediyesi “Duş ve Çamaşır Merkezi” Çevrimiçi Bağlantı:

<https://www.canakkale.bel.tr/sayfa/icerik/0/0/1137/350>, Erişim Tarihi: 21.05.2018.

Çanakkale Valiliği, “TUİK Verileri”, Çevrimiçi Bağlantı: <http://www.canakkale.gov.tr/dosyalar-ve-veriler-yatirim-ve-istatistik>, Erişim Tarihi: 10.02.2020

Deha 20 “TUİK’in Eğitim İstatistiklerine Göre Okuma Yazma Oranı”, Çevrimiçi Bağlantı:

<http://www.deha20.com/haberler/detay/tuik-in-egitim-istatistiklerine-gore-denizli-nin-okuma-yazma-orani-yuzde-98-6-11-06-2019-12-37-59>, Erişim Tarihi: 10.02.2020

İNSAMER, “Küresel Adaletsizlik Dünya Yoksulluk ve Eşitsizlik Raporu”, Çevrimiçi Bağlantı:https://insamer.com/tr/kuresel-adaletsizlik-dunya-yoksulluk-ve-esitsizlik-raporu-2018_1682.html, Erişim Tarihi: 19.08.2019.

Nüfusu.com, “Çanakkale Nüfusu”, Çevrimiçi Bağlantı: <https://www.nufusu.com/il/canakkale-nufusu>, Erişim Tarihi: 10.02.2020

TDK, “Yoksul Kavramı Tanımı”, Çevrimiçi Bağlantı: <https://sozluk.gov.tr/> Erişim Tarihi: 10.02.2020

TUİK, “Yolsullukla İlgili Tanımlar”, Çevrimiçi Bağlantı:

http://www.tuik.gov.tr/MicroVeri/GYKA_2011/turkce/metaveri/tanim/yoksullukla-ilgili-taniimler/index.html, Erişim Tarihi: 27.05.2018.

UNDP, “Türkiye İnsani Gelişme Endeksi’nde 71. Oldu”, Çevrimiçi Bağlantı:

<http://www.tr.undp.org/content/turkey/tr/home/presscenter/pressreleases/2017/03/turkey-ranks-71st-by-human-development-index.html>, Erişim Tarihi: 27.05.2018.

Wikipedia, “Türkiye'nin İBBS'si” Çevrimiçi Bağlantı:

https://tr.wikipedia.org/wiki/T%C3%BCrkiye%27nin_%C4%B0BBS%27si, Erişim Tarihi: 10.02.2020

Yerelyönetim.net, “Yerel Yönetim Nedir?”, Çevrimiçi Bağlantı: <http://www.yerelyonetim.net/yerel-yonetim-nedir/123/>, Erişim Tarihi: 27.05.2018.

KİTAP İNCELEMESİ: DEMOKRASİ ARAYIŞINDA KENT**Mesut Can AKÇAY¹***Makale Geliş Tarihi: 10.04.2019*
Makale Kabul Tarihi: 25.03.2020

Yazar: Prof. Dr. Kürşat Bümin

Basım Yılı: 2016

Sayfa Sayısı: 170

Yayınevi: Çizgi Kitabevi

ISBN: 978-605-5999-60-5

İnceleyeceğimiz kitap, ilk çağlardan günümüze uzanan bir *arayışın* peşindedir. Bu arayış, insan-toplum-iktidar temelinde gelişim gösteren ve *tarihi olay* olarak adlandırılan dönemlerde biçimlenen kentleri konu edinmektedir. Bu anlamda yazarın konuyu kavrayış biçimi de tarihi olaylar perspektifinde idealize edilmek istenen *kent mekânı* üzerinedir. Kitapta, kent mekânının tarihsel süreç içerisinde geçirdiği değişimler, ideal olarak düşünülen kent mekânı tasarıları, yalnız bir kent tarihi konusu olarak ele alınmamış, her bir yargının felsefi çözümlemesi ile işlenmiştir.

Giriş bölümü dâhil olmak üzere 22 bölümden oluşan kitapta ele alınan konular şu şekildedir; *Kent Kimin? Kentsel Devrim, Kentsel Devrim Bürokratik Devrim, Diyalog Kente Giriyor, Geometri Kente İniyor, Filozofun Kenti, "Polis"ten "Kozmopolis"e, Kentin Tanrısından Tanrı'nın Kenti'ne, "Kentin Havası Özgür Kılar", Monarşi Gelişiyor Caddeler Gelişiyor, "Yok- Ülke"nin Sıkıcı Kenti, "Olmayan Bir İnsana İdeal Bir Kent", Nostaljik-Kültüralist Yaklaşım, Kropotkin: "Geleceğe Kural Konamaz", Marxizim ve Kent, Militer Şehircilik, "Hayatı Değiştirmek Kenti Değiştirmektir", Çağdaş "Mimar-Demiurgos"lar, Mimaride Katılım, Demokrasi İçin Yeni Bir Mücadele: Kentsel Hareketler.*

Kitabın, *Kent Kimin?* Başlığını taşıyan bölümünde *kentin* hangi disiplinin konusu olduğu üzerinde durulmakta ve psikanalizden sınıf mücadelesine, sosyolojiden ekonomiye kadar geniş bir alanın konusu olduğu ifade edildikten sonra kentin bütün disiplinlerden önce orada yaşayanların -kentlilerin- asıl konusu olduğu vurgulanmaktadır. Bu anlamda kentin kurulması, düzenlenmesi, ortaya çıkan sorunların çözülme gereksinimi uzmanların değil doğrudan kentlilerin işidir. Kentlilerin kentlerle kurdukları ilişki demokrasi sorununu ortaya çıkarmakta ve kenti bireyden ayrı düşünülemez kılmaktadır. Bu bölümde üzerinde durulan konu da tam bu noktada kentlilere görevler yüklemekte ve etkin katılım sağlanmadan iyi bir kentin kurulmasının mümkün olmadığı ifade edilmektedir (s.13-16).

Yazar, kenti ilk sahiplenen yapıları açıkladığı kitabın, *Kentsel Devrim* bölümünde; komünler, kilise, yurttaşlar, krallar, hatta tanrıların kentlerini ele almaktadır. Ona göre bu ilk kentlerde, insan davranışlarının ve dış dünyanın kendilerinin özünde olan bir değeri bulunmamaktadır. Çünkü bunlar kendilerini aşan bir gerçekliği ortaya çıkardığı için gerçektir. Bu gerçeklik algısı ilk kentlerin yapısını belirleyen temel unsur olmuş ve bu da kentlileri, yaradılışın başladığı yer olarak gördüğü yerlerde kentlerini kurmaya itmiştir. MÖ 3000' de kentlilerin dünyayı algıladıkları bu ilk edinimler yerini Gordon Childe'nin *Kentsel Devrim*

¹ Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı Yüksek Lisans Öğrencisi, e-mail: mesutcanakcay@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0003-4375-8228>

olarak adlandırdığı toplumsal değişimlere bıraktığında ise Mezopotamya, Mısır ve İndus vadisinde artık küçük topluluklar yoktur, çeşitli meslek ve sınıfları içeren yapılar vardır. Kentlerin genişliği ve nüfusu bir iş bölümünü gerekli kıldığında toplumsal iş bölümüne dayalı ilk kentler ortaya çıkmıştır. Bu kentlerde askerler, rahipler, devlet memurları ve tabii yöneten yerini almıştır. Kısacası bürokrasi kentlere girmiştir. Kentler bu iş bölümü zemininde şekillenmiş; saraylar, anıt mezarlar, tapınak ve atölyeleri ile önceki kentlerden farklı bir politik, ekonomik ve dinsel bir düzenin, uygarlığın merkezi haline gelmiş ve devletsiz toplum yapısından devletli topluma geçmiştir (s.16-18).

Kitabın, *Kentsel Devrim Bürokratik Devrim, Diyalog Kente Giriyor, Geometri Kente İniyor* başlıklı bölümlerinde kentsel devrim ile devletli bir toplum yapısının ortaya çıkışının doğurduğu despotik yönetimler etkisinde biçimlenen kent mekânından, iktidarın *ortada* olduğu, demokrasinin düşünüldüğü ve yaşandığı Atina Sitesi'ne kadar geçen süreçte kent mekânının değişimleri ele alınmaktadır. Bu anlamda kentsel devrimle birlikte kent mekânı, sınırsız güce sahip yöneticinin gücünün somutlaştığı yer olacaktır. Toplumun her alanında sürekli bir müdahale ile biçimlenen bu kentler; saray, tahıl ambarı ve tapınaktan oluşan bir kaledir. Kentin sarsılmaz bir otorite ile biçimlenmeye başlaması, kentlileri otoriteye boyun eğmeyi bir erdem olarak

gösterecek ve otoritenin gazabından korunmanın yolu bu erdeme uymak olarak algılanacaktır. Savaşın bir kurum haline gelmesi de bu dönemde kentsel devrimin bir sonucu olarak ortaya çıkacaktır (s.21). Gerçekliği kavrayış otoritenin çizdiği sınırlar kadar olacak ve otoritenin gücünü sembolize eden kentleri biçimlendirme tutkusu tekniğin ilerlemesini zorunlu kılacaktır. Mimarının iktidarla yüzyıllarca sürecek birlikteliği bu şekilde başlayacaktır (s.22). VIII. yüzyıldan itibaren Atina Sitesi ile birlikte *sarsılmaz otorite* ilk defa çözülmeye başlayacak ve toplumun yönetimi Atinalı yurttaşların katıldığı mecliste olacaktır. Sanat vazgeçilmez bir araç haline gelecek ve sanat konuşmak için bir *serbest zaman* gereksinimi ortaya çıkacaktır. Ayrıca Atinalı yurttaşlar tüm toplumsal etkinliklere doğrudan katılarak *aktör* konumuna gelecek, otoriter yönetimlere karşı olan çekinceleri onlara, yöneticilerini sürekli değiştirecektir (s.25-26). Site demokrasisinde bir krizin ortaya çıkması ile birlikte de “Geometri” kente girecektir. Denize ve kente açık bir yapıya sahip olan kent surların ardına kapanacak, devlet herkes için iyi olan bir filozofa teslim edilecektir. Geometrinin kente inmesi ilk şehirci- ütölist Hippodamos’a yeni bir kent kurmak için plan hazırlatacaktır. Bu plan düz çizgiler ve dik açıları ile kentin bütününe uygulanacak, Helenistik dönem ile birlikte Roma İmparatorluğu’nun hâkim kent planı halini alacaktır (s.29).

Kitabın, *Filozofun Kenti* başlığını taşıyan bölümünde ideal kent arayışının başladığını görürüz. Bunun ilk örneğini veren ise Platon’dan başkası değildir. Ona göre, “değişim kötü,

durulma tanrılıktır”. Algılanan evrenin ötesinde bir gerçeklik varsa yeni kurulacak sitede burada aranmalıdır. Platon’un bu yaklaşımı ona, ideal sitesini tasarlayacaktır. Onun sitesi, yurttaşlara kırdı ve kentte birer ev vermektedir. Devlet ve kent merkezden birleşecek şekilde 12 bölgeye ayrılacak ve kentin etrafında surlar bulunmayacaktır. Platon’un bu tekbiçimlilik ve simetrisi Thomas More’un “Ütopya”sında da kendisini gösterecek ve bir kenti görmek tüm kentleri görmek anlamına gelecektir (s.35-37).

Kent devletinin önemini yitirmeye başlaması kitapta “*Polis*”ten “*Kozmopolis*”e bölümünde ele alınmaktadır. Bu anlamda Aristoteles’in, biyoloji temelli felsefesinde rasyonel yapılara yer yoktur. O ideal devlet konusunda değil, devlet ideali üzerinde duracaktır. Yazar, bu noktada Platon ve Aristoteles’in kent ideallerine karşı Sabine ’nin eleştirisine yer vermektedir. Sabine göre, hem Platon hem de Aristoteles’in çalışmaları şehir devleti içindir. Her iki düşünür de gelişmiş uygarlık algılarını site-kent devletinden ayrı düşünmemekte ve insanların yalnızca bu yapıda mutlu olabileceğine inanmaktadır (s.37). Polis’in yerini Kozmopolis, yurttaşın yerini dünya yurttaşının alması ile birey aynı anda birden fazla devletin yurttaşı olacaktır. Stoacılar, “kent yasalarının üzerinde yer alan ve aklın yasalarına göre düzenlenmiş bir dünya kenti yasasına inanmaya” çağıracaktır. Helenistik döneme gelindiğinde eski sitelerde etkinliklerin bir aktörü olan yurttaşlar artık birer seyirci halini alacaktır. Kentlerin zenginleşmesi, otoriter- despot yönetimlerde olduğu gibi yeniden görkemli anıtlarla donatılacaktır. Fakat Romalılar yeni bir kent kurarken ilk olarak dikdörtgen biçimindeki kentin sınırlarını saptayacak ve onu bir düzen içerisinde duvarla örecektir. Artık kentler, hamamları, arenaları, kemerleri ile birbirine benzemektedir (s.41). Romalılar dönemi kent mekânını ele alan yazar, bu bölümde sınıf çatışmasının şiddetli göstergelerinin kent mekânından okunabildiğine değinmektedir. Site devletlerinin spor oyunlarının yerini *ölüm gösterilerinin* alışı, zengin-fakir, fark etmeksizin bu gösterileri izlemek yurttaş olmanın temel şartı olacak ve artan gösteri kültürü yurttaşları birbirlerini boğazlayan insanları seyretmenin fanatiği haline getirecektir (s.44).

Sonsuz tekrar düşüncesinin terk edilme sürecinin ele alındığı *Kentin Tanrısından “Tanrı’nın Kenti”ne* başlıklı bölümde, Roma İmparatorluğu’nun çöküşüyle başlayan ve Kilise’nin otoritesi ile biçimlenecek olan Ortaçağ kentine gidilen süreç işlenmektedir (s.45-48). Kitabın, “*Kentin Havası Özgür Kılar*” başlıklı bölümünde ise, X. yüzyıldan itibaren, kale-kentler etrafında gelişim gösteren yerleşim alanları üzerinde durulmaktadır. Bu anlamda bu tür yerleşim yerleri dış saldırılara karşı kale-kent halkını koruyacak ve geçim yalnızca topraktan sağlanacaktır (s.48). Ancak kısa bir süre sonra gezici tüccarlar, yolculukları sırasında sığındıkları kale-kentleri zengin kentler haline getirecektir. Kentlerin havasının insanı özgür kıldığı yerler haline gelmesi ise insanları feodal düzen dışında diledikleri yerde yaşama imkânı veren kişisel özgürlük hakkının kazanılması ile mümkün olacaktır (s.50). Artık feodal dikey hiyerarşinin yerini yatay bir toplum alacaktır (s.50).

Kitabın, *Monarşi Geliyor Caddeler Genişliyor* başlıklı bölümünde mutlakiyetçi devletin *feodal anarşi* ve *kentsel anarşiye* son vererek düzen sağlaması ile kentlerin yeni iktidar biçimini yansıtan şekilde yeniden tasarlanması ele alınmaktadır. Ortaçağ kentinin kendine has kapalı yapısı yükselen monarşiler karşısında tutunamamış ve çözülmeye başlamıştır (s.56-57). Bu çözümlüş sürekli ve düzenli ordulara sahip mutlak monarşilerin ortaya çıkışını getirecektir. Kent mekânı dönemin ideolojisini ortaya dökcek ve kentin merkezi fabrika olacaktır (s.61-62).

Yazar, ticaret ve endüstri merkezi olan Batı Avrupa’da ilk makinelerin ortaya çıktığı ve kırsalın boşalmaya başladığı yüzyılları kitabın, “*Yok Ülkenin Sıkıcı Kenti*” başlığını taşıyan bölümünde ele almaktadır. Yazara göre, zenginlerin daha da zenginleştiği yoksulların daha da yoksullaştığı bu dönemde “Kıyametin Atlıları” herkes için bir yeryüzü cenneti kurma idealine dalar. Yazarın “Kıyamet Atlıları” olarak adlandırdığı kişiler Rönesans hümanistlerinden başkası değildir. Thomas More’ da dönemin içinden çıkılmaz yapısını “Ütopya” ile aşmaya çalışacaktır. More, tasarladığı kentinde, insanları sistematik bir şekilde örgütlenmiş kent mekânına hapsetmektedir. Üstelik ülkenin her kenti birbirinin kopyasıdır. İnsanlar birbirinin kopyası olan evlerde yaşamlarını sürdürecektir ve yaşamlarını değişmez bir *eşitler sitesinde* sürdürecektir (s.62-64). Yazar, More’un ütopyasının anlamsızlıklar üzerine tasarlanmasını eleştirmiş ve insanların ütopyaдан uzak bir yaşamı tercih ettiklerini vurgulamıştır (s.65).

Kitabın, *Endüstri Kenti* başlığını taşıyan bölümü ile birlikte ideal kent arayışlarının kavramsal ele alınışının hızlandığını görmekteyiz. Bu anlamda Endüstri Devrimi’nin üretim olgusuna verdiği önem, sınıf ayrımını derinleştirecek ve kent mekânları, toplumsal çatışmayı görünür kılacaktır. Artan kent nüfusu üretimin hızlanmasını gerekli kılacak ve fabrikaların önlenemez yükselişi başlayacaktır. Bu fabrikalarda çalışanlarsa yoksulluğu sembolize edecektir. Kent mekânı ise yoksulluk ve zenginliğin karmaşası ile biçimlenecektir. Kent mekânı ilk defa bu dönemde aydınlar tarafından isyanın odak noktası haline gelecektir. Şehircilik kavramı ilk defa ele alınacak ve kentlerin sorunlarının çözümü için ideal kent arayışları başlayacaktır (s.66-71). Yazar, kitabın “*Olmayan Bir İnsana İdeal Bir Kent*” başlığını taşıyan bölümünde ise endüstri devriminin ortaya çıkardığı kentler için ideal kent arayışlarını karşılaştırmalı olarak işlemektedir. Bu anlamda, Saint-Simon’un “Ütopik Sosyalizm”i, Cabet’in her şeyi önceden düşündüğü hiçbir şeyi rastlantıya bırakmadığı “Merkezi Sosyalizm”e dayanan önerileri, Robert Owen’in “New Harmony”si, bu bölümde işlenen kent ütopyalarından bazılarıdır (s.71-78).

İdeal kent arayışları kitabın, *Nostalgik -Kültüralist Yaklaşım ve Kropotkin: “Geleceğe Kural Konamaz”* başlıklı bölümlerinde hızlanmaktadır. Bu anlamda XIX. yüzyılın sanayi kentini eleştiren yaklaşımlar *Nostalgik- Kültüralist Yaklaşım* başlığı altında işlenmektedir. Yazar, bunun başlangıcını ise Françoise Choay’in “kültüralist” anlayışı ile vermektedir. Bu yaklaşımın temelinde endüstri kentini *hasta* olarak nitelemesi yatmaktadır. Hastalık ise bir örnek kent ile aşılabılır. Bu yaklaşım İngiltere’de Pugin’dan esinlenerek, John Ruskin ve William Morris tarafından geliştirilmiştir. Kültüralizm, kapitalizme ve makineleşmeye karşı çıkmış ve eski kentin organik birliğini savunmuştur (s.87-88). Bu bölümde ele alınan konuların özünde ilerici şehircilik örnekleri ve kültüralist yaklaşım yer almaktadır. İlerici şehircilik örnekleri, ideal insana yaraşır kenti; oturma, çalışma, dinlenme gibi kullanım biçimlerine ayırırken, kültüralist yaklaşım maddeci uygarlığa karşı kültürü, *mal* karşısında *eseri* savunmuş, ortaçağ kentlerini örnek alan organik kentler tasarlamıştır. Yazar, iki yaklaşım arasındaki farklılığa rağmen, iki yaklaşımında kent ile birlikte toplumu da değiştirme kaygısından dolayı eleştirmektedir. Kentin indirgenebilir bir nesne olarak ele alınmasına yönelik Marx ve Engels’in yanı sıra Kropotkin tarafından gelen eleştirilere yer vermiştir. Kropotkin *ilerici ütopyaların* havasını solunamaz görmektedir ve “*Geleceğe Kural Konamaz*” diyerek önceden sınırları saptanmış, insanların yaşamlarını komüne adadığı ütopyaları herkesi bir çatı altında yaşamaya zorladığı için eleştirmektedir (s.92-93).

Yazar, Kropotkin'nin ütöplast sosyallstlere yönelik eleştirilerini sürdüren Marx ve Engels'in yaklaşımalarını ise kitabın *Marxizm ve Kent* başlığını taşıyan bölümünde ele almaktadır. Yazar, iki düşünürün birlikte kaleme aldığı "Alman İdeolojisi" ve "Manifesto" adlı eserlerinde ütöplast sosyallstlere yönelik tutumlarına yer vermektedir. Buna göre, "*Kent ve kır ayrımı en büyük maddi ve entelektüel işbölümü olduğundan, işbölümünü kaldırmaya yönelik devrimci mücadelenin amacı da bu ayrımın ortadan kaldırılması olacaktır.*" Bölümde, Marx ve Engels'in ütöplast sosyallstlere getirdiği eleştirilere yer verilmesi ve her iki düşünürün ideal kent tasarılarına yönelik yaklaşımlarına odaklanması kavramsal çerçevenin anlaşılması açısından önemlidir. (s.94-98). Yazar, kitabın *Militer Şehircilik* başlığını taşıyan bölümünde ise Engels'in eleştirileri sürdürülüyor ve işçi-emek-mülkiyet gibi kavramlara yönelik bir "ideal olan" arayışına yer veriyor. Artık sınıf çatışmasının kent mekânından okunur hale geldiği Avrupa kentleri için *örnek kentler* geliştiriliyor. Bir tür yenileme çabası olarak ifade edebileceğimiz bu süreç ise militarist kentin kurucusu Haussmann'ın "Paris"i yenileme hareketi ile başlamaktadır (s.99-109).

Yazar, kitabın "*Hayatı Değiştirmek Kenti Değiştirmek*" başlıklı bölümünde, Endüstri Kenti'nin kent mekânını kontrolsüz biçimde ele geçirmesi ile başlayan ideal kent arayışlarının ulaştığı noktayı işlemektedir. Bu anlamda kitabın en geniş kapsamlı bölümü olduğunu ifade edebiliriz (s.109-142). Kübizm ve Fütürizm akımlarının kent mekânını konu edinen anlayışı ile kentler hiç olmadığı kadar hayalperest kent ütöplastlarının karalama tahtası haline gelecektir. Fütürizmin köktenci tutumu ve yeni kentlerin yeni biçimlerde ortaya çıkışını sağlayacak ancak şiddete yönelik çağrısı onu faşizme yaklaştıracaktır (s.113-115). Öte yandan Rus Devrimi ile birlikte Rusya'da ütöplast sosyallstlerin hayalperest çalışmalarına ev sahipliği yapacaktır (s.113). Bu bölümde ayrıca, aile kavramını ele alan ütöplastların ideal komün evleri tasarıları işlenmektedir. İnsanı bir makine gibi, sistematik bir yaşama mahkûm eden bu ütöplastların insan yaşamının biçimlendirmesi yönünden yazarın eleştirisini alacaktır (s.122-132). Yazar, despotların kendilerini mimar olarak görmelerine de değinmektedir. Buna göre bir toplum mimarı olan despotlar, istedikleri insanı istedikleri yapılarda, kentlerde biçimlendirecektir (s.141).

Kitabın, *Çağdaş "Mimar-Demiurgos"lar* başlığını taşıyan bölümünde mimar ve şehirci ütöplastların ideal kent arayışlarındaki tarihsel değişimler ele alınmakta ve kent mekânına yönelik yaklaşımların sürekli bir devinime girdiği üzerinde durulmaktadır. Bu anlamda, önceden en ince ayrıntısına kadar düşünülmüş kent tasarılarının başarısız olmasının altında yatan neden mimar-şehircinin kendini toplumun mimarı olarak görmeye başlaması yani despotlaşmasıdır. Bu despot mimar-şehirciler toplum içerisinde hâkim aktör haline gelmesi ve insanı bir makine olarak gören ütopyayı aşmayan tasarıları artık çözülmeye başlayacaktır. Bölümde ağırlıklı olarak ideal kent tasarısı idealini sürdüren ve topluma sürekli bir müdahaleyi savunan mimar-şehirciler ile gerçek bir kentsel yaşamı savunan, insanların yaşamlarının standartlaşmasına karşı duran yaklaşımlar ele alınmaktadır (s.142-154).

Yazar kitabın, *Mimaride Katılım* başlıklı bölümünde, 1968'li yıllardan itibaren gelişim gösteren yeni şehircilik ve öz yönetim kavramları üzerinde durmakta ve mimar-şehircilerin, *mimar-demiurgosluktan* vazgeçme sürecini işlenmektedir (s.155-158). Kitabın son bölümü olan *Demokrasi İçin Yeni Bir Mücadele: Kentsel Hareketler* başlıklı bölümde ise gelişmiş ve gelişmemiş ülkelerdeki konut sorunlarında devletlerin farklı yaklaşımları ele alınmakta, şehir,

katılım, yönetim gibi kavramlar kent açısından işlenmektedir (s.164-166). Bu bölümde ayrıca, kentsel hareketlerin işlevlerine ve etkisine değinilmektedir. Bu anlamda; konut, sağlık, eğitim, tüketim, kültürel hayat, kentsel hareketlerin konusudur. Kentsel hareketler, “Kentlilerin dışında belirlenen kentsel politikalar karşısında katılım ilkesinden hareketle demokratikleşmeyi” savunurlar. Yazara göre, “Günümüzde çoğulcu demokrasi, ancak bu karşı iktidarların işe katılmasıyla gerçek anlamını bulabilir.” Yazar, ayrıca yerel yönetimlerde demokrasi ve katılımı sosyolog ve şehircilerin kentsel hayatın demokratizasyonunda kentliler, teknisyenler ve seçilmişlerin iş birliği yapmaları yönündeki çağrısına da değinmektedir (s.167-170).

Sonuç olarak tarihsel süreç içerisinde kentlerin geçirdiği dönüşümler kitapta kent mekânının aktörleri üzerinden işlenmektedir. Bu aktörler kimi zaman despot bir yönetici kimi zaman bir halk meclisi kimi zamanda kendisini toplumun üzerinde gören bir plancıdır. Ancak aktörler değişse de ele alınan ve işlenen konu değişmemektedir: İnsan ve ideal kent mekânı! Bu iki konu yazar tarafından yalnızca bir olay ve değişim olarak işlenmemiş derinlemesine bir tahlil sonrasında karşılaştırmaya dayalı olarak ele alınmıştır. Kitap bu noktada kendisini yalnızca *kent çalışmaları* alanına sıkıştırmamakta tüm sosyal bilim disiplinlerini düşünmeye itmektedir.

Kitabın ilk baskısını 1990 yılında yaptığını düşünürsek, yazarın ele aldığı konular günümüz kentlerine ışık tutmakta, insan-çevre ilişkisinin kent mekânı üzerinden tahrir edilmesi noktasında bizleri uyarmaktadır.

Kürşat Bumin hocamızın anısına saygı ile...

KİTAP İNCELEMESİ: MAHALLE YERLEŞİMİ VE YÖNETİMİ

Hülya KÜÇÜK¹

Makale Geliş Tarihi:03.04.2019
Makale Kabul Tarihi:25.03.2020

Yazar: Prof. Dr. Hikmet Kavruk
Basım Yılı: 2018
Sayfa Sayısı: 228
Yayınevi: Nobel Yayınevi
ISBN:978-605-320-899-0

Çalışmanın amacı, Osmanlı'dan günümüze kadar olan süreçte mahalle yönetimlerini ayrıntılı bir şekilde ele alan ve mahallenin sorunlarını dile getirerek bu sorunlara çözüm önerileri sunan “Mahalle Yerleşimi ve Yönetimi” kitabını tanıtmaktır.

Osmanlı İmparatorluğu'ndan miras aldığımız mahalle yönetimleri bugün de birçok açıdan önemli işlevlere sahiptir. Günümüzde mahalle odaklı yaklaşımlara olan ilgi artmıştır. Anayasada yerel yönetim birimleri arasında sayılmamasına rağmen mahalle birimleri en küçük yerel birimler olarak oldukça önemli bir yere sahiptir.

Mahalle ve köy, Türk toplumunun yerleşme düzeninin, iktisadi, siyasi, sosyal ve idari ihtiyaçlarının bir sonucu olarak gelişmiştir. Mahalle ve köy, Türk toplumunun kendi öz kurumu olarak gelişerek bugüne gelmiştir. Bu yönetim birimleri Türk Kamu Yönetimi içerisine Tanzimat'tan önce girmiş ve Tanzimat'tan sonra da diğer mahalli idari birimler oluşturulurken yeniden ele alınmıştır. Cumhuriyet döneminde yapılan düzenlemelerde köy yönetimi yerel yönetim birimi olarak kabul edilirken; mahalle yönetimleri, yönetsel kimliği belirsiz geleneksel ve sosyal birim olarak kalmıştır. Mahalle, kentsel alanlarda yerel düzeyde örgütlenmenin ilk basamağı olmasına rağmen bu birimlerin bir yerel yönetim tipi örgütlenme olup olmadığı ile ilgili tartışma devam etmektedir. Fakat mahallenin geleneksel olarak sosyal bir örgüt olduğu herkes tarafından kabul edilmektedir. Mahalle, tüm sosyal ve yönetsel örgütlenmelere temel teşkil edebilecek en küçük ama ülke çapında en yaygın birimdir.

Mahallenin geçmişte ve günümüzde bu kadar önemli olması ve son zamanlarda mahalle odaklı yaklaşımların artması ile geleneksel mahalleyi anlama çabaları da artmıştır. Bu nedenle mahalle yönetimleri üzerine birçok çalışma yapılmıştır. Bu çalışmaların içinde “Mahalle Yerleşimi ve Yönetimi” adlı kitap çalışmasıyla Prof. Dr. Hikmet Kavruk akademiye oldukça önemli katkı sağlamıştır. Mahalle çalışmalarına katkı sağlayan, yol gösteren ve mahalle yönetimini oldukça geniş kapsamlı olarak ele alan bu çalışma 2018 yılında yayınlanmıştır. Nobel Yayınevi'nden çıkan kitabın konusu, mahallenin geleneksel olarak eskiden beri var olan birer yerleşim birimi olma özelliklerini ve birer yönetsel birim olma kimliklerini açıklamaktır.

¹ Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler MYO, Yönetim ve Organizasyon Bölümü Öğretim Görevlisi, İstanbul Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı Doktora Öğrencisi, e-mail: hulyakucuk2015@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0003-2885-8386>

Kitabın ilk bölümde “Mahallenin Tanımı ve İlgili Kavramlar” başlığı altında mahallenin tanımı, kırsal ve kentsel alanlardaki anlamı, mahallenin benzer kavramlarla ilişkileri,

mahallenin temel unsurları, mahallenin köy yerleşim ve yönetiminden farklı yönleri işlenmiştir. İkinci bölümde “Kentsel Alanda (Belediye Sınırları İçinde) Mahalle Kurulması” başlığı altında mahalle kurulması usulü, eski mahalleler ve çeşitli dönemlerde merkezi idarenin müdahaleleriyle mahalle kurulması işlenmiştir. Üçüncü bölümde “Yerleşim Yeri Olarak Mahalle” başlığı altında Osmanlı ve Cumhuriyet döneminde mahalle yerleşimlerinin ekonomik, sosyal nitelikleri, mevcut haliyle kent içinde konumu ele alınmıştır. Dördüncü bölümde de “Yönetimsel Birim Olarak Mahalle: Mahalle Muhtarlığı” başlığı ele alınmakta ve bu başlık altında Osmanlı ve Cumhuriyet dönemlerinde bir yönetsel birim olarak mahalle muhtarlığı, muhtarlık kurumu, organları, görev ve yetkileri, hakları ve seçim usulü ele alınmıştır. Beşinci ve son bölümde ise, “Mahallenin Sorunları ve Çözüm Yaklaşımları”

başlığı altında mahallenin sorunları, üretilen çözümler ve yaklaşımları, idari ve hukuki düzenlemeler incelenmiştir.

Kitabın ilk bölümünde mahalle, “içinde camisi, mektebi, çeşmesi, hamamı, bakkalı, kahvehanesi, oyun sahaları olan en küçük kentsel yerleşim birimi” olarak tanımlanmaktadır. 19. yüzyılda ise Osmanlı’da mahalle, kentin en küçük yönetim birimi olarak görülmektedir. Mahalle, halkın devlete karşı yükümlülüklerini yerine getirmesinde hanenin yanı sıra değer ölçüsü olarak kabul edilmişti. Mahalle kavramı toplumsal tabakalaşma bağlamında incelendiğinde; geleneksel Türk şehirlerindeki mahalle, henüz sınıf ve statü farklarının biçimlendirmedeği bir fiziksel mekân olarak tanımlanmaktadır. Ancak mahallelerde din temelli bir ayırım söz konusudur (Müslüman ve Gayrimüslim).

Köy mahallesi ve köye bağlı mahalleye de kitapta değinilmekte; köy mahallesi ve köye bağlı mahallenin kendi muhtarlığı olmayan küçük kırsal alan yerleşim yerleri olarak tanımlanmaktadır. Başka bir köyün muhtarlığına bağlıdırlar veya onun sınırları içinde ayrı bir parçasıdır. Nüfusları genelde 150 kişiyi bulmayan küçük köy yerleşimleri en yakın muhtarlığı olan köye bağlanmasıyla veya birkaç köy yerleşiminin aynı nedenle birleşerek bir köy idaresi kurmasıyla birleşenlerin her birinin köyün mahallesi kabul edilmesiyle oluşmaktadır (s. 13).

Mahalle yerleşiminin temel unsurları ise şu şekilde sıralanmıştır: Mahalle camisi ve meydan, mahalle içinde hane, mahalle odası, mahalle çeşmesi, pazarı, çarşısı, çarşı ve mahalle bekçisi, mahalle mektebidir.

Mahalle ve köy kıyaslaması başlığında; köy ve mahallenin yönetsel bir birim olarak gelişimi birbirine paralellik gösterdiği, muhtarlık kurumuna geçişin köy ve mahallelerde aynı

zamanda olduğu ifade edilmektedir. Köy ve mahallelerin muhtarlık örgütü aynı nizamnamelerle düzenlenmiştir. Nizamnameler köyü düzenlerken aynı hükümlerle mahalleleri de düzenlemişlerdir. Ancak Cumhuriyet döneminde bu durum değişmiş mahalle ve köye eşit davranılmamıştır. Köy kamu tüzel kişiliğine kavuşturulurken, mahalleler hukuki dayanaktan yoksun bırakılmış ve yönetim sisteminden çıkarılmıştır (s.42).

Kitabın ikinci bölümünde, kentsel alanda (belediye sınırları içinde) mahallenin kurulması tarihsel süreç içinde ele alınmakta ve mahalle kurulmasının bugünkü durumuna mevzuat ile birlikte geniş bir şekilde yer verilmektedir. Kitapta, merkezi idarenin farklı zamanlarda, dağınık ve küçük yerleşim yerlerinin her birinin ayrı yöntemleri olmasının hizmet götürme zorluğunu dikkate alarak idari açıdan bütünlük kazandırılması, kentsel alanlara yakın olanların birleştirilmesi ya da idari sistem değişiklikleri sonucu küçük yerleşim yerlerinin ayrı idarelerinin ortadan kaldırılması girişimleri de ayrıntılı şekilde ele alınmıştır.

Kitabın üçüncü bölümünde mahalle; “Osmanlı Döneminde Mahalle Yerleşimi”, “Cumhuriyet Döneminde Mahalle Yerleşimi” ve “İki Binli Yıllarda Mahalle Yerleşimi” olmak üzere üç başlık altında ele alınmıştır. Bu bölümde Osmanlı’dan bugüne miras kalan mahalle birimlerinin tarihsel süreç içerisindeki değişimi ve dönüşümü üç evrede incelenmiştir. Osmanlı Döneminde mahalle yönetiminin yapısı fiziki, sosyal, hane ve aile yapısı, dayanışma ve sosyal denetim başlıkları ile ayrıntılı şekilde incelenmiştir. Genel olarak Osmanlı Döneminde mahalle yönetimleri incelendiğinde: *“geleneksel Türk şehirlerinde mahalle, henüz sınıf ve statü farklarının biçimlendirmedeği bir fiziksel mekândır... Orada dinsel farklılık hariç, imparatorluğun her sınıf ve her bölgesinden insanlar, belirli kurallar ve etiket çerçevesinde birlikte yaşarlardı. Mahalle mescidi ve kahvehanesi bir toplantı ve tartışma mahalli olup, kamuoyunun oluşturduğu merkezlerdendi. Mahallenin sakinleri çeşitli meslek ve sınıflara ait olabilirdi; memurlar, işçiler, zanaatkârlar, işsizler bir arada yaşarlardı”* şeklinde tanımlanmaktadır (s.75). Mahalledeki evler genellikle tek katlı olur ve mutlaka bir bahçe içerisinde yer alırdı. Osmanlı kentlerinde her birey yaşadığı mahallenin kimliği ile anılırdı. Mahalle içe açık, dışa kapalı yerleşim ve yaşam alanı olarak tanımlanmaktadır. Genel olarak mahalleler homojen bireylerden oluşmakta; yabancılaşmaya ve yabancılara kapalı, koruyucu bir yapıya sahiptir (s. 76-77). Osmanlı Mahallesi aynı zamanda, büyük ölçüde din ve geleneksel kültürle beslenen ortak değerlerle, bir arada yaşamının sorumluluk ve inisiyatifinin paylaşıldığı ve aidiyetinin geliştirildiği toplumsal alana tekabül etmektedir (s.77).

Osmanlı şehrinde mahallenin yapısı, iktisadi yatırım ve kullanım açısından tasarruf sağlayıcı bir özellik gösterir; üç katı geçmeyen evlerden oluşan mahallelerde hafif, önceden imal edilmiş mimari ve inşaat elemanlarının kullanılması, her evin kendi parseli içindeki toprakla yapılabilmesi, mahalle merkezlerinde mescit ve mektep ve diğer tesislerin mahallenin kuruluşunda inşa edilmesi, evlerin çok maksatlı kullanılmasına imkân vermiştir (s. 78). Mahalleler bu dönemde aynı zamanda bireyin ailenin ve hane halkının etrafında bir koruma ve dayanışma çemberi olarak algılanmıştır (s. 79).

Cumhuriyet döneminde mahalle yerleşimi ise Osmanlı Devleti’nden Türkiye Cumhuriyeti’ne geçen 389 belediye ile başlamıştır. 1924 yılında çıkan Köy Kanunu ile belediye sayısı 426’ya yükselmiştir. Belediye hizmet alanını mahalleler oluşturduğundan belediye

sayısının artması mahalle sayısının artmasına da neden olmuştur. İkinci Dünya Savaşı sonrası göçlerin artmasıyla 2000’li yıllara kadar kırsaldan kentsel alana göç süreci devam etmiştir.

2000’li yıllara gelindiğinde ise mahallenin değiştiğini görmekteyiz. Bu dönemde mahalle yoğun yerleşim yerleri olarak kıymetli kent toprağı planlanırken bile boşluk bırakılmamakta, mahalleler birbirine bitişik olarak planlanmaktadır. Mahalleleri eskiden olduğu gibi doğal ve geleneksel yerleşim kültürünün oluşturduğu boşluklar veya duvarlar değil, genelde ana yollar, bulvarlar, caddeler, parklar, meydanlar ayırmaktadır. Toplu yerleşim yerleri olarak ilk defa kurulan mahalleler, etaplar halinde oluşturulduktan sonra mahalleye dönüştürülmektedir (s. 90). Bununla birlikte suyun evlerin içine girmesiyle birlikte mahallenin fiziki yapısı ve konut tasarımı da değişmiştir. Bu durum Osmanlı’da var olan birçok alışkanlığı değiştirmiş, kamusal alanların kullanımını azaltmıştır. Günümüz mahallelerinin kamusal alanlarında suyun varlığı, kullanım amaçlı değil, estetik değerlerle ve kent güzelleştirme ile anlaşılanmakta, havuzlar, fiskiyeler ve yapay şelaleler halinde kendini göstermektedir (s. 91).

2000’li yılların mahallelerinde eskiden mahallelinin ortak kullandığı alanlar bir bir ortadan kaldırılmıştır (mahalle çeşmesi, mahalle hamamı gibi). Belediyeler bu hizmetleri ortak kullanım alanlarından bireysel kullanım alanları olan konutlara getirmiştir. Osmanlı’da kendi hizmetini gören mahalle, bugün su, elektrik, gaz, kanalizasyon, telefon gibi hizmetler için kent ölçeğindeki ve ülke genelindeki kurumlarla muhatap olmuştur.

Osmanlı’dan iki binli yıllara kadar geçen sürede sadece mahalle yapısı ve kültürü değil, mahalle içinde mekânın kullanımı ve konut anlayışı da değişmiştir. Yani mahalle kültürü bir yaşam biçiminden bir barınma biçimine dönüşmüş oradan da konaklama birimlerine evrilmiştir. Konutların yapısı ve çevresi de değişmiş; yatay bahçeli yapılardan dikey yapılara geçiş yapılmıştır. Bunlarla birlikte mahalle sakinlerinin tüketim alışkanlıkları da değişmiştir. Bu bağlamda Osmanlı mahallesinin iki binli yılların mahallesinden oldukça farklı olduğunu söylemek mümkündür.

Kitabın dördüncü bölümünde, *mahalle muhtarlığı* kurumu ele alınmıştır. Muhtarlık kurumu, köy ve mahallelerde II. Mahmut’un getirdiği yeniliklerden biridir. Bu kurum olmadan önce köy ve mahalle birimleri toplumsal ve geleneksel birimler olarak vardı. Köylerde muhtarlık kurumu kurulmadan önce köyü kethüda, ihtiyar ve bazen de muhtar denilen kimselerin görev yaptığı bilinmektedir. Mahallelerde de muhtarın işlevlerini imamlar üstlenmişlerdi (s.111).

Bu bölümde muhtarlık kurumu kurulmadan önce muhtarlık kurumunun görevlerinin kimler tarafından yerine getirildiği üzerinde durulmuştur. Muhtarlık kurumunun ilk olarak ne zaman ve nerede hangi amaçla kurulduğu ile ilgili de ayrıntılı bilgi verilmiştir. Bu bağlamda 1829 yılında kontrolü merkezileştirme ve ulemanın iktidarını kısıtlama gibi aynı genel amaçla, İstanbul’un mahallelerinde muhtarlık sistemi kabul edilmiştir. Muhtarlık kurumunun kurulması ile şehir mahallesine birinci ve ikinci olmak üzere iki muhtar atanmıştır. Bu düzenlemenin amacı insanların gevşekliğine ve yeteneksizliğine son vermek, güvenliği tesis etmek ve göçü bir ölçüde dizginlemek ve kayıt altına almaktır. Daha sonra sayısı üç ile beş kişi arasında değişen ihtiyar heyeti oluşturuldu. Birkaç yıl sonra bu muhtarlık sistemi diğer şehirlerde de kuruldu.

Osmanlı kentlerinde mahalle, vergilerin toplanmasına, asayişin ve yerel kamu hizmetlerinin topluluk eliyle ve otokontrolle dayalı biçimde sağlanabilmesine imkân veren bir yönetim birimidir ve devletin ilk örgütlenme basamağını teşkil etmektedir. Bu basamağı temsilde ve hükümetle bağın kurulmasında önce dini liderler sonra muhtarlar önemli rol oynamışlardır. Muhtarlık kurumu devletin merkezileşme çabalarının olduğu dönemde gündeme geldiği için bu kurumun da merkezileşme çabalarının ürünü olduğunu söylemek mümkündür. 1864 tarihli Vilayet Nizamnamesi ile muhtarlık kurumu hukuki dayanak kazanmıştır. Mahallenin geçirdiği değişim şu şekilde ifade edilmektedir: “*Mahalle'nin Osmanlı- Türk şehrinde sahip olduğu mülki, beledi ve adli alanları kesiştiren yönetsel konumu ile toplumsal yaşamdaki çok yönlü ve dayanışmacı kollektivitesi; kısaca, resmi ve sivil veçheleriyle üstlendiği sistematik fonksiyonunun zaman içinde özellikle 19. Yüzyılın ikinci yarısından itibaren izlenen yapısal değişimlerin etkisiyle çözümlüğe geçtiği bilinmektedir*” (s 121).

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Türk mahallesinin yerleşim ve kültüründe değişim olmaya başlamıştır. Bu bölümde “Cumhuriyetin İlanından 1933 Yılına Kadar Olan Döneminde Mahalle” başlığında mahalle biriminin Cumhuriyet Dönemi'nden 1933 yılına kadar yasal mevzuatlardaki durumu ele alınmaktadır. 1864 ve 1871 tarihli nizamnamelerle mahalle muhtarlıkları, köy muhtarlığı ile eş tutularak hüküm altına alınmıştır. Bu nedenle bu kurumlar birer merkez ve yerel kimlikli yönetim birimi gibi düzenlenmiştir. Mahalle bu kimliği ile 1913 yılına kadar yaşamıştır. 1913 Nizamnamesi kendinden önceki nizamnameleri ortadan kaldırmış, köy muhtarlığının eski statüsünü korumuş ama mahalle muhtarlığından hiç söz etmemiştir. Böylece mahalle muhtarlığı hukuki zeminini kaybetmiştir. Mahalle muhtarlığı fiilen sürdürülmüş ve bu durum Cumhuriyet döneminde de devam etmiştir.

1913 yılından 1933 yılına kadar mahalle muhtarlığı, hukuki zemini olmadan fiilen devam etmiştir. 1924 tarihli ve 442 sayılı Köy Kanunu ile 2005 yılına kadar yürürlükte kalan 1930 tarihli ve 1580 sayılı Belediye Kanunu çıkarılmıştır. 442 sayılı Köy Kanunu sadece köyleri düzenlemiştir (s. 125). 1933 yılı sonrası dönem, mahalle muhtarlıklarının hükümetlerin müsaadesiyle de olsa devam etmesinin yasaklandığı dönemdir.

“1944'ten İki Binli Yıllara Kadar Olan Dönemde Mahalle” başlığında ise mahalle muhtarlığının kaldırılışının on bir yıl aradan sonra 1944 yılında 4541 Sayılı Şehir ve Kasabalarda Mahalle Muhtar ve İhtiyar Heyetleri Teşkiline Dair Kanun ile mahalle muhtarlığı yeniden ve eski halinin aynı şekliyle kuruluşu ele alınmıştır. Mahalle muhtarlığına yasal dayanak kazandıran diğer bir düzenleme de 2005 yılında çıkarılan 5393 sayılı Belediye Kanunu'dur. Kitabın bu bölümünde mahalle muhtarlığının organları ve seçimi, mahalle muhtarlığına verilen görevler, muhtarın ödeneği, maddi imkânları ve sosyal güvenliği, mahalle hizmetlerinin görülmesi, muhtarlığın merkez ve yerelle olan ilişkisi ve mahalle muhtarlıklarının son zamanlardaki gelişimi ayrıntılı bir şekilde ele alınmıştır (s. 130-132).

Kitabın beşinci bölümü mahallenin sorunlarına ve bu sorunlara yönelik çözüm yaklaşımlarına odaklanmıştır. Mahallenin idari statüsünün olmamasının doğurduğu sorunlara, mahallenin görevlerinin ve muhtarın yetki ve yeterlilik sorunlarına, ölçek sorununa, mahallenin tanınma ve temsil sorunlarına, mahallenin sahipsiz oluşuna ve mahallenin varlık ve gereklilik sorununa ayrıntılı bir şekilde bu bölümde değinilmiştir.

Belediyelerin alternatifi olduğu düşüncesiyle kaldırılan mahalle muhtarlıklarının ne kadar gerekli olduğu ve belediyelerin bir alternatifinin olmadığı birkaç yıl sonra anlaşılmış ve 1944 yılında çıkarılan kanun ile ilk kez mahalle yönetimi kendine özel bir yasal dayanak elde edebilmiştir. Mahalle bu kanun ile tekrar işlerlik kazanmış ancak tüzel kişilik, hak ve yükümlülükler, ödenek, personel, araç gereç temsil, yerellik gibi konular belirsizlik içinde bırakılmıştır. Kanun, mahalleyi bir mahalle idaresi olarak nitelendirmemiş mahalle muhtarlığı ismini vermiştir. Bu açıdan bakıldığında Kanun, mahalle muhtarlığını merkezi idarenin kentsel ortamdaki küçük yerleşim alanlarında işlerini yapmak üzere halk tarafından bir temsilci seçilmesinden ibaret gördüğünü düşündürmüştür.

Mahalle için ayrı bir kanunu öngören eski kanun tasarısı ve tekliflerine de bu bölümde yer verilmiştir. Bunlar; *1992 Mahalle Muhtarlığı Kanunu Tasarısı*, *1997 Mahalle Muhtarlığı Kanun Teklifi*, bu teklif 1992 yılında TBMM’ye sunulan ve kanunlaştırılmayan tasarının biraz değiştirilmiş halidir. *1998 Yerel Yönetim Kanun Tasarısı* ise mahalle muhtarlığı ile ilgili doğrudan bir düzenleme öngörmemiştir. Bu bölümde yer verilen bir diğer başlık ise *Uluslararası Metinlerde Mahalleye Yaklaşımlar*’dır. Bu başlık altında uluslararası metinlerde geçen mahallenin önemi üzerinde durulmuştur. Aynı zamanda bilimsel çalışmalarda mahalle muhtarlığı için görüşlere ve kalkınma planlarında mahalle yönetimine ilişkin önerilere yer verilmiştir.

Kitabın sonuç ve öneriler başlıklı son kısmında mahalle birimlerinin yukarıda sayılan eksikliklerinin giderilmesi ve daha iyi hale getirilebilmesi için önemli önerilerde bulunulmuştur. Bunlardan bazıları şöyledir:

- Kentsel alanların yönetsel temsilcisi olan belediyelerin hizmet alanları içerisinde bulunan mahallelerin, yönetsel üniteler olarak karar süreçlerine katılımı sağlanmalıdır. Belediyeler bünyesinde “Mahalle Muhtarlıkları Kurulu” oluşturulup, mahalleleri ilgilendiren konularda, belediye meclis ve encümen kararlarının bu kurullarda tartışılması, görüş ve bazen de onay alınması yolunda yönetsel ve hukuki bir düzenleme yapılması önerilmiştir.
- 5393 sayılı Belediye Kanunu’nda yer alan “herkes ikamet ettiği yerin hemşerisidir” hükmü kent düzeyinde yerleşmemiştir. Bu nedenle kent bütününe yönelik sosyal bilinci yaratmak oldukça zor görünmektedir. Mahalle bazında ise bu daha kolaydır. Mahalleli bilincini oluşturmak kent ölçeğinde hemşerilik bilincini oluşturmaktan daha kolaydır ve bu zemin halen mahalle muhtarlıkları sayesinde bulunmaktadır.
- Mahalle için hem yerleşim yeri sorunları çözülmeli hem de yönetim birimi sorunları çözülmelidir.
- Mahalle muhtarlığının yerel ile merkez arasında görevli örgüt olma özelliği geliştirilmelidir.
- Mahalle kurulma kurallarının ve mahalle ölçeğinin gerçekçi kriterlere dayandırılması gerekmektedir.
- Belirli ortak standartları olan ama diğer özelliklerine göre farklılaştırılmış mahalle yönetimi oluşturulmalıdır.
- Mahallenin katılım ve dayanışma imkânı yaygın bir birim olmasının üzerinden değerlendirilmelidir.

- Mahalle, belediyeye ve büyükşehir belediye sistemine uyarlanmalıdır.
- Mahalledeki okul, cami, karakol, dernek temsilcileri mahalle yönetimini takviye etmelidir.
- Mahallenin temel kanununun olan 4541 sayılı Kanun yenilenmelidir.
- İl düzeyinde merkezileşme karşısında mahalle esasında yerellik desteklenmelidir.
- Köyden dönüştürülen kırsal mahalleler intibak süreci içinde korunmalıdır.

Genel Değerlendirme

Yerel yönetimlerin en küçük basamağını oluşturan Osmanlı'dan miras aldığımız mahalle yönetimleri, bugüne kadar toplumsal, siyasal ve ekonomik açıdan önemli değişimler geçirmiş olsa da yerel demokrasiyi hayata geçirebilecek birimler olmaya devam etmektedir. 1982 Anayasası'nda yerel yönetim birimleri arasında sayılmasa da, mahalleler, toplumsal bütünleşmenin sağlanması, değerlerin korunması, dayanışmanın ve katılımın sağlanması açısından oldukça önemli bir yere sahiptir.

Mahallelerin yönetimini sağlamak için 1829 yılında İstanbul'da kurulan mahalle muhtarlığı sonraki yıllarda diğer şehirlerde de hızla yaygınlaşmıştır. İstanbul'da halkla hükümet arasında iyi bir ilişkinin kurulabilmesi için iki tane "evvel ve sani" olmak üzere muhtar seçilmiştir. Gayrimüslim mahallelerinde ise papazlar ve kocabaşlar daha önce olduğu gibi görevlerini yapmaya devam etmişlerdir. Bugün de mahalle birimlerinin yönetiminde önemli olan mahalle muhtarlıkları merkez ve yerel arasında köprü görevi görmesi açısından önem taşımaktadır. 1913 yılına gelindiğinde muhtarlık kurumlarının yasal rolünün ortadan kalktığını görmekteyiz. Ancak 20 yıl boyunca bu kurumlar fiili olarak varlıklarını sürdürmüşlerdir. 1933 yılında belediyelerin alternatifi olduğu düşüncesiyle kaldırılan mahalle muhtarlıklarının yeri doldurulamadığı için on bir yıl aradan sonra tekrar kurulmuştur. 1944 yılında çıkarılan "4541 Sayılı Şehir ve Kasabalarda Mahalle Muhtar ve İhtiyar Heyetleri Teşkiline Dair Kanun" ile mahalle muhtarlıkları yasal dayanak kazanmıştır. Bu bağlamda mahalle birimlerinin yerel yönetimler içinde ne kadar önemli ve vazgeçilemez olduğu görülmektedir. "*Mahalle Yerleşimi ve Yönetimi*" kitabı mahalleyi Osmanlı'dan günümüze kadar olan süreçte ayrıntılı bir şekilde ele alması ve mahallenin sorunlarını dile getirerek bu sorunlara çözüm önerileri sunması nedeniyle literatüre katkı sağlamıştır.

AKADEMİK
DÜŞÜNCE
ENSTİTÜSÜ

ÜYE BAŞVURU FORMU

KİŞİSEL BİLGİLER

AD SOYAD:			
TC KİMLİK NO:		ANNE ADI:	
DOĞUM YERİ:		DOĞUM TARİHİ:	

İŞ VE EĞİTİM BİLGİLERİ

MESLEĞİ:			
ÖĞRENİM DURUMU:			
ÜNİVERSİTE ADI:			

İLETİŞİM BİLGİLERİ

TELEFON NO:		E-POSTA:	
İKAMETGAH ADRESİ:			

Yukarıda yazılı bilgilerimin doğruluğunu, Dernek üyeliği için Dernekler Kanununda öngörülen şartları taşıdığımı, üye olmama engel bir durumumun bulunmadığını, Dernek tüzüğüne göre hareket edeceğimi kabul ve taahhüt ederim. .../...../20....

İmza:

Sayın'in üyelik istemi, Yönetim Kurulu'nun/...../20.... gün vesayılı toplantı kararı ile kabul edilerek / reddedilerek derneğimize kaydı yapılmıştır. / üyelik talebi reddedilmiştir.

Metin ÖZ
YÖNETİM KURULU BAŞKANI